

Katariina Leinonen ja Karoliina Hautala

“MINUSTA ON TULLUT TAITEILIJÄ”

-

HYVINVOINTIA JA OSALLISUUTTA TAIDETOIMINNASTA LAPIN
MUISTIYHDISTYKSELLÄ

Pro gradu –tutkielma

Kuvataidekasvatus

2024

Lapin yliopisto

Tiedekunta: Taiteiden tiedekunta

Työn nimi: ”Minusta on tullut taiteilija” - Hyvinvointia ja osallisuutta taidetoiminnasta Lapin Muistiyhdistyksellä

Tekijät: Katariina Leinonen ja Karoliina Hautala

Koulutusohjelma: Kuvataidekasvatus

Työn laji: Pro gradu -tutkielma

Sivumäärä: 95

Vuosi: syksy 2024

Tiivistelmä

Tutkimuksemme lähtökohtana on projektiyhteistyö Lapin Muistiyhdistyksen kanssa. Järjestimme Valokuvakerho-nimisen taidetyöpajan keväällä 2022. Tutkimuksemme tavoitteena on tuottaa tietoa siitä, miten järjestää hyvinvointia tukevaa taidetoimintaa muistikuntoutujille ja heidän lähi-ihmisilleen. Tutkimusstrategia on taideperustainen toimintatutkimus. Tutkimuskysymyksemme ovat: 1. Mitkä ovat muistikuntoutujien ja lähi-ihmisten hyvinvointia tukevan taidetoiminnan suunnittelun lähtökohdat? 2. Miten toimintaa kehitettiin taidetyöpajojen aikana käytännössä? 3. Millaista on hyvinvointia tukeva taidetoiminta Valokuvakerhossa?

Muistikuntoutujien ja lähi-ihmisten hyvinvointia tukevan taidetoiminnan suunnittelun keskeinen lähtökohta on osallisuuden tukeminen, joka sisältää turvallisuuden, saavutettavuuden, luottamuksen ja vapaaehtoisuuden. Osallisuuden tukemisen edellytyksenä on ohjaajan rooli dialogisena pedagogina, sekä avoin ja arvostava kohtaaminen. Koko toimintaa kehystää taide, joka näkemyksemme mukaan on leikillistä ja kokemukseen perustuvaa. Kohderyhmään tutustuminen on ensiarvoisen tärkeää suunnittelun lähtökohtana.

Toimintaa kehitettiin taidetyöpajojen aikana pitämällä suunnitelmat kohtuullisen avoimina ja reflektoiden jokaista taidetyöpajakertaa. Näin pystyimme vastaamaan paitsi osallistujien tarpeisiin myös reagoimaan omiin havaintoihimme toiminnasta. Erityisen tärkeiksi huomioiksi analyysistä nousi taiteen ja taiteilijuuden merkitys työpajoissa sekä meidän dialoginen roolimme taidetoiminnan ohjaajina. Osallistujien taiteilijuuden tukemisesta sekä taiteen kokemuksellisuudesta tuli taidetoimintamme keskeisimpiä kuvataidekasvatuksellisia tavoitteita. Hyvinvointia tukeva taidetoiminta Valokuvakerhossa on osallisuutta tukevaa, taideterapeuttisia menetelmiä hyödyntävää ja tunnelmaltaan lämmintä.

Asiasanat: kuvataidekasvatus, hyvinvointi, osallisuus, terapeutin valokuva, ekspressiivinen taideterapia

University of Lapland

Faculty of Art and Design

Title: "I have become an artist" - Wellbeing from art at the Alzheimer Society of Lapland

Authors: Katariina Leinonen ja Karoliina Hautala

Degree Programme: Visual art education

Type of work: Master's thesis

Number of pages: 95

Year: fall 2024

Abstract

Our research is based on collaboration with the Alzheimer Society of Lapland. We organized an art workshop called Valokuvakerho (Photography club) in the spring of 2022. The aim of our research is to study how to plan and organize art workshops that support the wellbeing of people with dementia and their loved ones. The research method is art-based action research. Our research questions are: 1. What are the principles for planning art workshops that support the wellbeing of people with dementia and their loved ones? 2. How did we develop activities during the workshops in practice? 3. How do we describe the art workshops that support wellbeing in Valokuvakerho?

When planning art workshops that support the wellbeing of people with dementia and their loved ones the basic principle is to support involvement. It contains the sense of safety, accessibility, trust and voluntariness. Open dialogue and respectful interactions are prerequisite for supporting involvement. Art, as we see it, is playful and experiential, and frames the whole experience. Getting to know the participants of the art workshop is paramount for planning.

We developed the art workshops constantly during them by keeping the preliminary plans relatively open and by reflecting on every workshop in between the meetings. This way we could react to the needs of the participants and to our own observations about the workshops. When analyzing the material, the significance of art and artistic identity was an especially important observation. Also, our dialogical role as guiding the workshops was important. Supporting the artistic identity of the participants and art as an experience became the most central goals of the art workshops from the point of view of art education. Valokuvakerho is an art workshop that supports wellbeing by supporting involvement, making use of therapeutic art methods and creating a warm atmosphere.

Sisällysluettelo

Johdanto	5
1. Tutkimuksen lähtökohdat	7
1.1. Lapin Muistiyhdistys.....	7
1.2. Muistikuntoutajat ja lähi-ihmiset Valokuvakerhon osallistujina	8
1.3. Kuvataidekasvatuksen yhteisöprojekti.....	9
2. Teoreettinen tausta	12
2.1. Mitä on hyvinvointi?.....	12
2.2. Mitä on osallisuus?	14
2.3. Millaista on terapeuttinen kuvataidekasvatus?	18
2.3.1. Ekspressiivinen taideterapia lähestymistapana.....	19
2.3.2. Valokuvaus terapeuttisen toiminnan välineenä.....	20
2.4. Tutkimustehtävä eli mitä tavoittelemme tällä tutkimuksella?.....	25
3. Menetelmä: miten toteutimme tutkimuksen?	26
3.1. Taideperustainen toimintatutkimus: syklinen prosessi	26
3.2. Eettiset kysymykset	31
3.3. Aineistot: tuoksia toiminnasta	34
3.4. Analyysi: miten käsitelimme ja analysoimme aineistoja	35
4. Toiminnan kuvaus ja aineiston analyysi: Mitä Valokuvakerhossa tapahtui ja mitä siitä opimme?	37
4.1. Suunnitteluprosessista	37
4.2. Taidetyöpajat ja näyttely: Toimintavaihe.....	46
4.2.1. Ensimmäinen taidetyöpaja - Tutustumista.....	46
4.2.2. Toinen taidetyöpaja - Esinekuvat	49
4.2.3. Kolmas taidetyöpaja - Taidemuseo	51
4.2.4. Neljäs taide työpaja – rentoutuminen, rauhoittuminen ja läsnäolo	54
4.2.5. Peruttu taide työpaja	57
4.2.6. Viides taidetyöpaja - muotokuva	58
4.2.7. Kuudes ja viimeinen taidetyöpaja - vappujuhlat	62
4.2.8. Näyttely – Muistikuvia	65
4.3. Taidetyöpajat kokonaisuutena: kokoava analyysi.....	68
4.3.1. Onnistumiset.....	71
4.3.2. Ongelmat ja kehitysideat	73
5. Tulokset: mikä on keskeisin tuloksemme?	74
6. Pohdinta ja kiitokset	79
Lähteet	83
Liitteet	88

Johdanto

Taiteen terveys- ja hyvinvointivaikutuksista on paljon tutkimusnäyttöä (esimerkiksi Aholainen ym. 2021; Lehikoinen ja Vanhanen, 2017). Löytönen ja Sava (2010, s. 111) kirjoittavat taidepedagogiikan ja tunteiden yhteydestä: taiteellinen ilmaisu ja toiminta voi toimia terapeuttisena välineenä tunteita tulkitessa. Heidän mukaansa taide voi toimia tunteiden näkyväksi tekemisen välineenä itselle tai toisille, joko jättämällä jäljen, jonka muutkin voivat havaita, tai meditatiivisesti omasta kokemuksestaan havaintoja tekemällä (Löytönen ja Sava, 2010, s. 111).

Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen mukaan (Roitto, 2024) muistisairauteen sairastuu huomattavasti aiempaa arvioitua useampi – sairastuneita on vuonna 2040 lähes 250 000. Väestön ikääntymisen myötä tulevaisuudessa muistikuntoutujia tulee siis olemaan enemmän (Roitto, 2024). Lapin Muistiyhdistyksen mukaan kaksi kolmesta muistisairaana omaishoitajasta Lapissa on uupumassa (Lapin Muistiyhdistys, 2021). Yhteiskunnallisella tasolla on siis tarvetta ymmärtää muistisairauden vaikutuksia sekä tukea heitä, joiden elämää muistisairaus koskettaa. Taide on väline, jonka avulla vaikeita asioita voi olla helpompi jäsentää.

Tutkimuksemme lähtökohtana on projektiyhteistyö Lapin Muistiyhdistyksen kanssa: järjestimme Valokuvakerho-aidetyöpajan maaliskuussa 2022. Tutkimuksen tavoitteena on tuottaa tietoa siitä, miten järjestää hyvinvointia tukevaa taidetoimintaa muistikuntoutujille ja heidän lähi-ihmisilleen. Toivomme, että voimme tutkimuksen avulla tarjota Muistiyhdistykselle uusia käytänteitä. Kiinnitimme tutkimustamme suunnitellessa paljon huomiota siihen, millainen yhteisö Lapin Muistiyhdistys on, ja millaiseen toimintakulttuuriin olemme tuottamassa taidetoimintaa. Muistiyhdistykseen tutustumisen kautta olemme myös tutustuneet muistikuntoutujien tarpeisiin ja siihen, kuinka huomioimme muistisairaudet ja teemme taide-toiminnasta mahdollisimman saavutettavaa. Osallistumme Lapin yliopiston ja Lapin Muistiyhdistyksen yhteistyöhön osana tutkimusjatkumoa, jota kuvaamme luvussa 1.1.

Tavoitteenamme tässä pro gradu -tutkielmassa on osallistua keskusteluun taiteen ja hyvinvoinnin yhteyksistä kuvataidekasvatuksen kentällä. Tutkielman luvussa 4 kuvaamme yhteistyössä Lapin Muistiyhdistyksen kanssa toteutetun Valokuvakerho-nimisen taidetyöpajakoko-

naisuuden suunnittelua ja toteutusta. Taidetyöpajojen tehtävänä on kehittää hyvinvointia tukevaa taidetoimintaa muistikuntoutujille ja heidän lähi-ihmisilleen. Tutkimusstrategiamme on taideperustainen toimintatutkimus, ja avaamme menetelmällisiä valintojamme enemmän luvussa 3.

Tutkimuksemme teoreettisena pohjana on taiteen ja hyvinvoinnin yhteys. Olemme päättäneet lähestyä tätä teemaa osallisuuden kokemuksen sekä taideterapeuttisten menetelmien kautta. Ekspressiivinen taideterapia ja terapeuttinen valokuvaus toimivat Valokuvakerhon suunnittelun lähtökohtina.

Taidepedagogin tehtävä on avata merkityksiä ja kertoa oppijoille, että heidän kokemuksensa ja tulkintansa ovat arvokkaita (Anttila ym. 2010, s. 6–7). Taidepedagogisessa toiminnassa taide on kokemuksellista ja aistillista, ei lopputulokseen tähtäävää taidon harjoittamista (Anttila ym. 2010, s. 6). Kuvataidekasvattajina seuraamme näitä periaatteita tutkimusta tehdessämme ja taidetoimintaa järjestäessämme. Tässä tutkimuksessa lähestymme taiteen kokemuksellisuutta ekspressiivisen taideterapian keinoin. Terapeuttisen valokuvauksen menetelmät taas tarjoavat meille saavutettavan tavan tehdä todentuntuksia kuvia.

John Dewey korosti taiteen kokemuksellisuutta ja demokraattisuutta: taiteessa tärkeää eivät ole taideinstituutioiden asettamat kriteerit, vaan kyse on ihmiseksi kasvamisesta (Westerlund ja Väkevä, 2010, s. 44) Meille taide ei ole vain hyvinvoinnin väline, vaan taidetyöpajojen kautta toteutamme myös ikään kuin pedagogista aktivismia: taide kuuluu kaikille. Taiteen esteettinen ja kokemuksellinen kieli kuuluu kaikille. Pyrimme purkamaan osallistujien mahdollisia käsityksiä siitä, etteivät he voisi tehdä taidetta tai osallistua taiteeseen. Tutkielmassa käsittelemmekin osallisuuden kokemusta, jonka edellytyksenä ovat toiminta- ja vaikutusmahdollisuuksia (Raivio ja Karjalainen, 2013, s. 14; Virolainen, 2015, s. 22).

Olemme tulevia kuvataidekasvattajia ja mielessämme on monia kysymyksiä. Miten taide kasvatkaa? Mitä taide kasvatkaa? Mikä on kuvataidekasvatuksen tehtävä? Tämä tutkimus on yksi näkökulma ja vastaus näihin kysymyksiin. Toivomme, että tutkimuksemme antaa kuvataidekasvattajille eväitä hyvinvointia tukevan taidetoiminnan suunnitteluun ja toteuttamiseen.

Antoisia lukuhetkiä!

1. Tutkimuksen lähtökohdat

1.1. Lapin Muistiyhdistys

Lapin Muistiyhdistys on Muistiliiton jäsen ja toimii alaosastoissa ympäri Lappia. Tässä tutkimuksessa toimimme erityisesti Rovaniemellä Lapin Muistiyhdistyksen uusissa tiloissa Ainonkadulla Rovaniemen keskustassa. Muistiyhdistyksen tehtäviin kuuluu muistisairaiden elämänlaadun kohentaminen, aivoterveiden ja muistiystävällisyyden edistäminen, vapaaehtoistoiminta ja vapaaehtoisten kouluttaminen, sekä vertaistuen tarjoaminen muistisairaille ja heidän omaisilleen. Yhdistys järjestää esimerkiksi työpajoja, retkiä, seminaareja, luentoja ja virkistyslomia. Muistiyhdistyksen yhteisöön kuuluvat muistikuntoutujat, sekä heidän lähi-ihmissensä, toiminnanjohtaja, muistiasiantuntijat ja vapaaehtoiset. Valtaosa muistikuntoutujista on yli 65-vuotiaita, ja heidän läheisensä toimivat usein omaishoitajina. <https://lapinmuistiyhdistys.fi/>

Lapin Muistiyhdistys ja Lapin yliopiston kuvataidekasvatuksen koulutusohjelma ovat tehneet yhteistyötä jo pitkään. Pro gradu -tutkielmaa ovat tehneet Muistiyhdistyksen toiminnan yhteydessä viime vuosina esimerkiksi Emmi Kinnunen (2020) ja korona-aikana Vilma Länsikallio (2022). Kinnusen (2020, s. 65) järjestämässä taidetyöpajoissa tärkeää oli yhteisöllisyys ja yhdessä tekeminen - taide viritti keskusteluja ja toimi yhteisen toiminnan lähtökohtana. Kvaliteettinen yhdessä tekeminen oli osana luomassa rohkaisevaa, kannustavaa ja kiireetöntä ilmapiiriä, joka puolestaan tuki yhteisöllisyyden ja osallisuuden kokemusten kehittymistä (Kinnunen, 2020, s. 65). Sosiaalisen puolen lisäksi työpajojen materiaalisuus, käsillä tekeminen sekä moniaistisuus olivat osanaan luomassa työpajojen ilon kokemuksia (Kinnunen, 2020, s. 66). Koska osallistujat eivät välttämättä olleet tottuneita taiteen tekijöitä eivätkä kaikki tekniikat ennestään tuttuja, työpajoissa olisi ehkä kannattanut syventyä tiettyihin tekniikoihin ilmaisun helpottumiseksi (Kinnunen, 2020, s. 67).

Myös Länsikallion (2022, s. 71) tutkimuksessa painottuvat ryhmän yhteishenki ja yhdessä tekeminen, ja yhteiskollaasi oli yksi työpajojen onnistumisista. Länsikallion (2022, s. 72) työpajoja oli hänen itsensä lisäksi ohjaamassa toinenkin opiskelija, mikä helpotti kiireettömän ilmapiirin luomista ja osallistujien kohtaamista. Yksi hänen mainitsemistaan kehityskohteista on

osallistujien ideoiden ja toiveiden kuunteleminen toiminnan järjestämisessä (Länsikallio, 2022, s. 72).

1.2. Muistikuntoutajat ja lähi-ihmiset Valokuvakerhon osallistujina

Tutkimuksemme erityinen kohderyhmä ovat muistikuntoutajat ja heidän lähi-ihmisensä. Muistisairauksien läsnäolo on siis otettava huomioon. Aloittaessamme taidetyöpajojen suunnittelun Muistiyhdistyksen muistiasiantuntija suositteli meitä tekemään netissä Muistikummi-tuokion. Muistikummituokiot ovat Muistiliiton fasilitoimia koulutustilaisuuksia ja verkkomateriaaleja, joiden tarkoituksena on opettaa kohtaamaan muistisairas arvostavasti ja lämpimästi (Muistikummi, n.d.). Muistikummit kuuluvat maailmanlaajuiseen Dementia Friends -liikkeeseen (Muistikummi, n.d.).

Tutkimustamme ja työpajojamme ajatellen tuokion keskeisimmät sisällöt liittyvät tunnemuistiin sekä toimintakykyyn. Vaikka muistisairaudet heikentävätkin lähimuistia, tunnemuisti ja -muistot säilyvät pidempään kuin esimerkiksi elämänkerralliset muistot (Muistikummi, n.d.). Vaikka mukava tapahtuma tai tekeminen olisi seuraavana päivänä pyyhkiytynyt muistisairaasta mielestä, tuokion mukaan toiminnan aiheuttama miellyttävä tunne voi säilyä päiviä tai viikkoja. Mielekäs tekeminen on siis tärkeää muistisairaalle myös pitkällä tähtäimellä, ei pelkästään tässä hetkessä (Muistikummi, n.d.). Muistisairaudet voivat muistin lisäksi vaikuttaa moniin aivojen ohjaamiin toimintoihin, kuten käytökseen, hienomotoriseen toimintaan, etäisyksien hahmottamiseen ja sanojen käyttämiseen (Muistikummi, n.d.).

Muistisairauksiin saattaa liittyä kommunikaatiovaikeuksia. Muistikummituokion mukaan esimerkiksi tilan hälyttömyys, hitaasti ja selkeästi puhuminen sekä apuvälineet voivat tukea muistisairasta ymmärtämään puhetta paremmin (Muistikummi, n.d.). On myös tärkeää kuunnella muistisairasta ja rohkaista häntä ilmaisemaan itseään (Muistikummi, n.d.).

Käytämme tutkimuksessamme pääasiassa termiä muistikuntoutuja. Lapin muistiyhdistyksellä käytetään termejä muistikuntoutuja ja lähi-ihminen, ja meidän on tutkimuksessamme luon-

tevaa käyttää sitä termistöä, jota tutkimuksemme yhteisö käyttää. Mikäli jossain käyttämässämme lähteessä, kuten Muistikummi-koulutuksessa, on käytetty jotain toista termiä, käytämme kyseisen lähteen yhteydessä siinä käytettyä termiä.

1.3. Kuvataidekasvatuksen yhteisöprojekti

Tutkielman suunnittelu käynnistyi syksyllä 2021. Päädyimme samaan ryhmään kuvataidekasvatuksen yhteisöprojekti-
kurssilla, joka tarjosi mahdollisuuden tehdä tutkimusta projektin parissa. Projektimme lähtökohtana oli suunnitella ja toteuttaa yhteisöllistä, osallistujien hyvinvointia lisäävää taidetoimintaa Lapin Muistiyhdistyksellä. Päätimme projektissamme painottaa kuvataidekasvatuksen hyvinvointivaikutuksia.

Meitä molempia yhdisti kiinnostus taiteen ja hyvinvoinnin kytköksiin. Katariina on taustaltaan valokuvaaja ja on opiskellut lisäksi terapeutista valokuvausta. Karoliina on opiskellut mm. kasvatustieteitä ja ekspressiivistä taideterapiaa. Meitä molempia kiinnosti, miten voimme hyödyntää taiteen hyvinvointia edistäviä ja terapeuttisia elementtejä kuvataidekasvatuksen kentällä.

Meille hyvinvointi on tärkeä osa kuvataidepedagogiikkaa. Meille on tärkeää, että taidetoimintaan osallistuja kuuntelee omia tunteita ja toimii oikein ennen kaikkea itseään kohtaan. Taiteen ja hyvinvoinnin yhteyksiä käsittelevä pro gradu –tutkielma oli loistava mahdollisuus saada lisää käytännön kokemusta näiden periaatteiden soveltamisesta, sekä syventyä niihin myös akateemisella tasolla. Tutkimusprosessi tukee ammatillista kehitystämme.

Ohjaajana projektissa toimi kuvataidekasvatuksen professori Mirja Hiltunen. Hän esitteli meille opiskelijoille projektimahdollisuuden ja on jo aikaisempina vuosina luonut kontaktin Lapin Muistiyhdistykseen ohjaamalla aiempia yhteistyössä toteutettuja tutkimuksia ja projekteja. Mirja on auttanut meitä sekä taidetoimintaan liittyvissä käytännön asioissa projektin ohjaajana, että kaikissa tutkimuksen vaiheissa ohjaajan roolissa.

Lapin Muistiyhdistyksen puolelta tärkeässä roolissa on ollut erityisesti muistiasiantuntija Mirva Hartikainen. Hänen kanssaan kävimme useita keskusteluja jo projektin suunnitteluvaiheessa, ja hän antoi meille näkemystä muistikuntoutujien kohtaamiseen. Hän myös osallistui työpajoihin tukena ja käytännön apuna, välillä myös toimintaan osallistuen.

Projektimme käynnistyi palaverilla muistiasiantuntija Mirva Hartikaisen ja tutkielman ohjaaja Mirja Hiltusen kanssa lokakuussa 2021. Keskustelun innoittamana päätimme ottaa valokuvan yhdeksi keskeiseksi elementiksi suunnittelemissamme työpajoissa, sillä meillä oli siitä osaamista ja se olisi Muistiyhdistykselle tuore tulokulma työpajoihin. Keskustelimme myös mahdollisuudesta suunnitella osallistujien kanssa yhteisteosta sekä työpajojen lisäksi tai osaksi tehtäväpaketteja, joita Muistiyhdistyksen asiakkaat voisivat viedä kotiin. Koronapandemian alussa kaikki Muistiyhdistyksen kasvotusten tapahtuva toiminta, kuten taidetyöpajat, täytyi perua pitkäksi aikaa, jolloin toiminta työpajoihin ja tehtäväpaketteihin (Länsikallio, 2022, s.74). Meidän työpajamme suunniteltiin keväällä 2022 pidettäväksi Muistiyhdistyksen tiloissa kasvotusten, mutta tarvetta turvallisesti kotona tehtävälle toiminnalle oli edelleen.

Seuraava askel oli alkukartoituksen tekeminen. Alkukartoitusvaiheessa pohdimme omia lähtökohtiamme työskentelyyn: pohdimme objektiivista paikkaa eli fyysisten tilojen luomaa kontekstia toiminnalle, sekä subjektiivista paikkaa, eli esimerkiksi yhteisön ja muistisairauden kontekstia. Pohdimme Muistiyhdistystä myös tekstuaalisesta, sosiaalisesta ja kulttuurisesta näkökulmasta. Tutustuimme Muistiyhdistyksen toimintaan, sekä suoritimme netissä Muistikummi-koulutuksen, josta saimme tietoa muistisairaudesta ja muistikuntoutujien parissa toimimisesta (luku 1.2.).

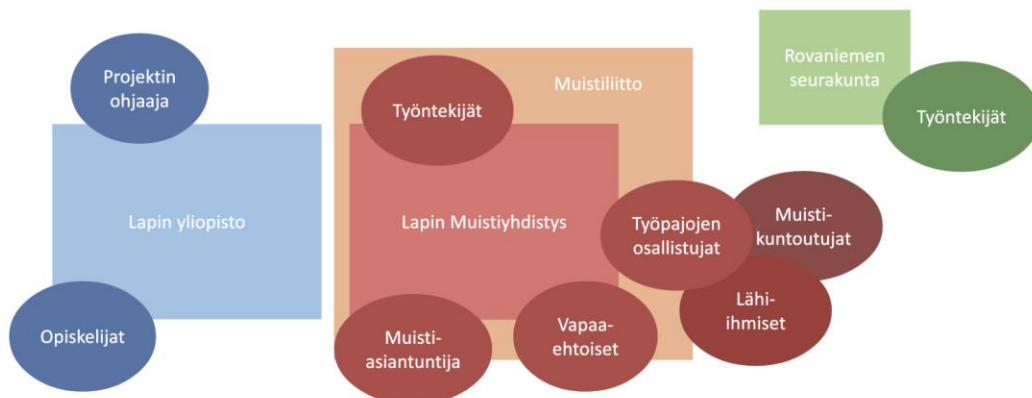
Ennen omien työpajojemme alkua pääsimme vierailemaan Muistiyhdistyksellä muutamissa muissa työpajoissa. Esimerkiksi vierailu toiseen taidetaidetyöpajaan antoi hyvän kuvan siitä, miten rauhallinen ja jutusteleva – tai toisaalta miellyttävän keskittynyt – ilmapiiri työskennellessä voi olla, vaikkapa koulumaailmaan verrattuna. Saimme myös kokemusta siitä, miten tärkeä hetki yhteinen kahvittelu voi työskentelyn lomassa olla. Pääsimme osallistumaan taidehetkeen, jossa kuuntelimme äänimaisemaa, ja piirsimme kuvittelemamme. Kuva 1. on Katriinan tulkinta äänimaisemasta. Tämä kokemus luultavasti inspiroi myös omia moniaistisia suunnitelmiamme työpajoihimme.

Kuva 1. Katariinan tulkinta äänimaisemasta.

Projektin alkumetreillä yksi suunnitteluamme taustoittava tekijä oli kysely, jonka mukaan kaksi kolmesta omaishoitajasta on uupumassa (Lapin Muistiyhdistys ry, 2021). Ajatuksena oli suunnitella esimerkiksi omaishoitajien ja muiden lähi-ihmisten hyvinvointia tukevaa taidetoimintaa. Emme kuitenkaan halunneet suunnitella toimintaa tehden oletuksia osallistujista, vaan päätimme suunnitella työpajojen sisältöä helposti saavutettavaksi ja avoimeksi kaikille halukkaille osallistujille - sekä muistikuntoutujille että läheisille.

Projektissa toimineet organisaatiot

Kuva 2. esittelee koko projektin ja tutkimuksen yhteistyötahot visuaalisessa muodossa.

2. Teoreettinen tausta

Tässä luvussa käsittelemme tutkimuksemme teoreettista taustaa. Aluksi kerromme siitä, miten ymmärrämme hyvinvoinnin käsitteen, sekä sen yhteyden taiteeseen/kuvataidekasvatukseen teoriassa. Käsittelemme osallisuutta, dialogisuutta ja turvallista tilaa. Käsittelemme myös terapeuttisuutta ja sitä, miten se on vaikuttanut toimintaamme työpajoissa.

2.1. Mitä on hyvinvointi?

Tutkimuksemme tavoitteena on ymmärtää paremmin hyvinvoinnin ja kuvataidekasvatuksen yhteyksiä. Tässä luvussa kerromme siitä, miten ymmärrämme hyvinvoinnin käsitteen, sekä sen yhteyden taiteeseen ja kuvataidekasvatukseen.

Hyvinvointi on laeva käsite. Taiteen vaikutuksia ihmisten ja yhteisöjen hyvinvointiin on tutkittu monilla eri tieteenaloilla, sekä monista eri näkökulmista (Laitinen, 2017, s. 6). Laitisen (2017, s. 19) mukaan taide ja hyvinvointi sekä taiteen vaikutukset voidaan ymmärtää tutkimuksissa monin eri tavoin. Laitinen (2017, s.20) toteaa, että hyvinvointia voidaan tarkastella resurssien kuten työn, toimeentulon, terveyden, koulutuksen ja sosiaalisten suhteiden kautta. Toinen tapa tarkastella hyvinvointia on painottaa subjektiivista kokemusta eli koettua hyvinvointia, jolloin tutkitaan ihmisen kokemuksia, tulkintoja ja kertomuksia elämästään (Laitinen, 2017, s. 21). Me painotamme tutkimuksessamme erityisesti subjektiivista hyvinvointia ja sitä, miten taidetyöskentelyyn osallistuvat ihmiset itse tulkitsevat kokemustaan siitä.

Allardt (1976) on hyvinvointitutkimuksen suomalainen klassikko. Allardtın mukaan hyvinvoinnin lähtökohtana toimivia tarpeita on kolmenlaisia:

1. elintason ja yksilön omistamien resurssien avulla määrittyvät (having),
2. sosiaalisissa yhteyssuhteissa määrittyvät (loving),
3. sekä suhteessa yhteiskuntaan ja itsensä toteuttamiseen määrittyvät (being) (Allardt, 1976, s. 38).

“Having” ilmaisee Allardtın (1976, s. 36–42) mukaan elintasoja ja ihmisen fysiologisten tarpeiden tyydyttämistä. “Loving” taas viittaa ihmisen tarpeeseen kuulua sosiaalisten suhteiden

verkostoon, joissa ilmaistaan välittämistä (Allardt, 1976, s. 39–52). ”Being” tarkoittaa itsensä toteuttamista ja siihen liittyvät oleellisesti kunnioitus ja arvonnanto (Allardt, 1976, s. 39–52). Me keskitymme tässä tutkimuksessa ”sosiaalisiin yhteisyyssuhteisiin” (loving) ja itsensä toteuttamiseen (being).

”Having” -ulottuvuutta tutkimassamme Valokuvakerhossa ilmentää Lapin Muistiyhdistys ja Lapin yliopisto. Ne tarjoavat puitteet ja resurssit toiminnalle. (Laajemmassa mielessä tietysti myös koko Suomalainen yhteiskunta rakenteineen.) ”Loving” -ulottuvuus liittyy siihen, miten Valokuvakerho tarjoaa sosiaalisen paikan luoda suhteita. Tietysti suhteet ovat olemassa muistikuntoutujan ja lähi-ihmisen välillä jo aiemmin, mutta Valokuvakerho tarjoaa mahdollisuuden yhteiselle toiminnalle muistikuntoutujan ja lähi-ihmisen kesken sekä Muistiyhdistyksen väen ja muiden muistikuntoutujien ja lähi-ihmisten kanssa. ”Being” taas tarkoittaa Valokuvakerhossa tapahtuvaa toimintaa, kuten taiteellista toimintaa ja keskusteluja, ja siellä tapahtuvaa itsensä toteuttamista, kunnioitusta ja arvonnantoa.

Itsensä toteuttaminen ja sosiaaliset suhteet hyvinvoinnin ulottuvuuksina ilmenevät myös opetusministeriön julkaisussa kulttuurin ja hyvinvoinnin välisistä yhteyksistä (Brandenburg, 2008). Siinä todetaan, että ”taiteen ja kulttuurin merkitys hyvinvointinäkökulmasta toteutuu sosiaalisuuden - osallistumisen ja yhdessä olemisen - ja itsensä toteuttamisen kautta.” (Brandenburg, 2008, s. 8.)

Julkaisussa todetaan, että taide voidaan nähdä hyvinvointinäkökulmasta kolmella tavalla:

- arvona ja merkityksenä sinänsä (itseisarvona)
- välineellisesti (instrumentaalisesti) työkaluna esimerkiksi kasvatuksessa tai
- transformoivana, yhteisöä muuntavana tekijänä. *”Kulttuuri muuntavassa roolissa lisää tietoa, luottamusta, sosiaalista pääomaa ja antaa tilaa luovuudelle yhteisön kehittämisessä sekä rohkaisee uusien ratkaisujen etsimisessä.”* (Brandenburg, 2008, s. 17.)

Laitinen (2017) toteaa, että vaikka taiteen hyvinvointivaikutuksista on runsaasti tutkittua tietoa, on olemassa vielä paljon sellaista, mitä ei ymmärretä. Laitinen (2017) ehdottaakin jatkotutkimusta mm. taiteen positiivisten vaikutusten osoittamiseksi ja vaikutusmekanismien ym-

märtämiseksi, sekä ”eettisesti, sosiaalisesti ja kulttuurisesti kestävä taidetoiminnan kehittämiseksi”. Tähän tarpeeseen toivomme vastaavamme myös tämän tutkimuksen avulla esimerkiksi tukemalla osallisuuden kokemusta taidetoiminnan kautta.

2.2. Mitä on osallisuus?

Tässä luvussa käsittelemme osallisuutta sen hyvinvointikytkösten sekä osallisuuden kokemuksen tukemisen näkökulmasta. Tutkimuksemme taidetoiminnassa työskentelemme haavoittuvassa asemassa olevien osallistujien kanssa. Haluamme taidetyöpajojemme avulla tukea heidän hyvinvointiaan. Yhtenä tämän tuen muotona haluamme lisätä osallistujien osallisuuden kokemusta. Tämä liittyy paitsi osallistujien toimijuuden kokemukseen työpajojen aikana myös laajemmin kulttuurikenttään osallistumiseen työpajojen ulkopuolella. Kuvataidekasvattajina haluamme tukea osallistujien toimijuuden tunnetta taiteen tekijöinä, sekä kulttuurin kuluttajina.

Osallisuuden ja hyvinvoinnin välillä ei ole selkeitä syy-seuraussuhteita, mutta osallisuutta pidetään silti keskeisenä tekijänä yksilön hyvinvoinnissa (Raivio ja Karjalainen, 2013, s. 19). Osallisuuden käsitteeseen perehtyessä tulee pian selväksi, että sen määrittely on haastavaa. Virolaisen (2005, s. 12) mukaan esimerkiksi ”osallistumisen, osallisuuden ja osallistumattomuuden käsitteet ovat monimerkityksellisiä ja rajanveto niiden välillä on hankalaa”. Yksi Virolaisen tapa kuvata osallisuutta on jakaa se 1) yhteisöön kuulumiseksi, 2) yhteisössä toimimiseksi ja 3) kokemukseksi yhteisöön kuulumisesta ja omasta merkityksestä yhteisössä (Virolainen, 2015, s. 18). Osallistuminen siis kuvaa toimintaa, kun taas osallisuuden käsite kuvaa identiteettiin liittyvää kokemusta yhteisöön kuulumisesta ja siinä vaikuttamisesta (Virolainen, 2015, s. 18). Keskeistä osallisuudessa on omaehtoinen toiminta suhteessa yhteisöön (Virolainen, 2015, s. 19).

Osallisuus muodostuu kokemuksesta, toimintakyvystä ja toimintamahdollisuuksista (Raivio ja Karjalainen, 2013, s. 14). Osallisuudessa tärkeää on vapaus ja vallan tunne, joten osallisuutta ei voi pakottaa (Raivio ja Karjalainen, 2013, s. 14). Osallisuuden kokemus vaatii myös riittä-

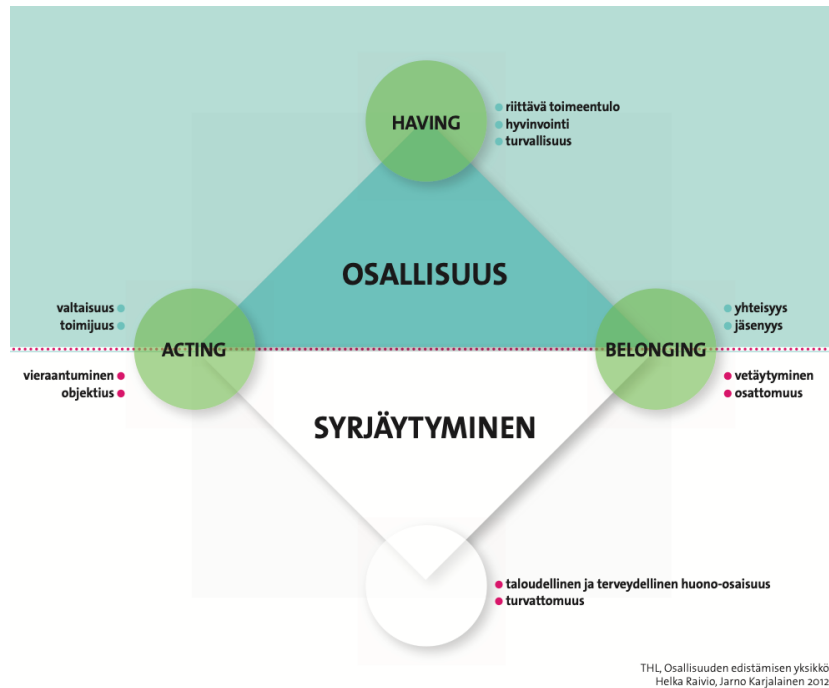
västi aikaa sekä tunteen merkittävästä, turvallisesta yhteisöstä, jonka suuntaan kokija on saanut vaikuttaa (Virolainen, 2015, s. 22). Näiden kokemusten kehittyminen vaatii siis aitoa dialogia toiminnan järjestäjän ja asiakkaan välillä (Raivio ja Karjalainen, 2013, s. 14).

Raivio ja Karjalainen (2013, s. 14–15) kirjoittavat osallisuudesta syrjäytymisen vastaparina: Syrjäytyminen on prosessi, jossa yksilö, perhe tai yhteisö ajautuu heille tavanomaisesti saatavuttavien resurssien ulkopuolelle. Samoin osallisuus on prosessi, ei yksilön pysyvä ominaisuus. Osallisuuden aste, kuten toimintakykykin, vaihtelee iän ja yhteiskunnallisen aseman mukaan. Koska osallisuus kuitenkin koostuu yksilön kokemuksista ja tunteista, ulkopuolinen ei yksilön elämäntilanteen mukaan pysty määrittelemään hänen osallisuuden astettaan (Raivio ja Karjalainen, 2013, s. 15).

Raivio ja Karjalainen (2013, s. 16) määrittelevät osallisuuden kolmen ulottuvuuden kautta:

- riittävä toimeentulo ja hyvinvointi, taloudellinen osallisuus (HAVING)
- valtaisuus/toimijuus, toiminnallinen osallisuus (ACTING) sekä
- yhteisöihin kuuluminen ja jäsenyys, yhteisöllinen osallisuus (BELONGING)

Tämä määritelmä peilaa suoraan Allardtin hyvinvoinnin osa-alueita (having, loving, being) hieman eri tavoin järjesteltynä (Raivio ja Karjalainen, 2013, s. 15). Siinä missä Allardtin määritelmässä ihmisen perustarpeet muodostavat hyvinvoinnin perustan, kuva 3. esittää Raivion ja Karjalaisen ajatuksen siitä, miten samankaltaiset perustarpeet muodostavat edellytykset osallisuudelle. Raivion ja Karjalaisen määritelmässä keskeistä on se, että vajaavaisuudet osallisuuden ulottuvuuksissa antavat tilaa niiden negatiiviselle vastaparille ja lisäävät riskiä syrjäytymiselle (Raivio ja Karjalainen, 2013, s. 17).

Kuva 3. Osallisuus syrjäytymisen vastaparina (Raivio ja Karjalainen, 2013, s. 17)

Knif (2021) tutkii väitöskirjassaan koululaisten osallisuuden kokemusta suomalaisuudesta. Knifin (2021, s. 81) määritelmän mukaan osallisuus koostuu ryhmään kuulumisesta, kuuluminen tunteesta sekä osallistuvasta toimijuudesta ryhmässä. Raivion ja Karjalaisen (2013, s. 16) määritelmään verrattuna Knif siis painottaa kuulumisen (belonging) ja toimimisen (acting) osa-alueita. Keskeisinä keinoina osallisuuden tukemisessa Knif käytti dialogista ja kriittistä taideperustaista työskentelyä, toisintekemistä ja normien purkamista (2021, s. 87). Toimijuuden, ja sitä kautta osallisuuden, tukeminen vaatii normien ja oletusten purkamista (Knif, 2021, s. 98). Myös Knif (2021, s. 88) painottaa “yhteistä ihmettelyä” ja asiantuntijuuden luovuttamista osallistujille. Taiteen rooli toiminnassa oli esimerkiksi virittää yhteistä ajattelua ja keskustelua. Taide myös tarjosi kuvataiteellisen työskentelyn metaforisen suojan, “symbolisen etäisyyden”, joka helpotti vaikeasti sanoiksi puettavien asioiden käsittelyä (Knif, 2021, s. 89). Taiteellisten tuotosten merkitys nähtiin tutkimuksen ja tiedonmuodostuksen askelmina osana prosessia, eikä esimerkiksi tekniikoissa itsessään (Knif, 2021, s. 87): ”Taiteen tieto mahdollistaa moniäänisen dialogin, monet erilaiset tulkinnat ja vapauttaa työskentelyn oikeaan lopputulokseen pääsemisen vaateesta.” (Knif, 2021, s. 99)

Osallisuudessa on kyse ennen kaikkea vallasta ja siitä, kenen hallussa sitä on tai ei ole (Knif, 2021, s. 96). Tärkeitä valtaistumisen keinoja ja valtasuhteiden haastamisen ratkaisuja olivat

Knifin (2021, s. 97) väitöskirjatutkimuksessa esimerkiksi “opettajan ja oppilaan välisen hierarkkisen valtarakenteen purkaminen, oppilaan näkeminen aktiivisena toimijana ja tiedon tuotannon ajattelemisen dialogina”.

Riku Saastamoisen mukaan (Saastamoinen, 2010, s. 13–14) yhteiskunnassamme vallitsee edelleen käsitys opettajasta auktoriteettina, joka tietää aina paremmin. Saastamoisen (2010, s. 13–14) mukaan opettaja pyrkii kuitenkin nykyään kohti fasilitaattorin roolia antaen oppijalle enemmän vastuuta ja valtaa oppimastaan. Myös me pyrimme tähän taidetyöpajoissamme: matalaan hierarkiaan, jossa me työpajojen ohjaajina emme ole auktoriteetteja, jotka määrittelevät oikean ja väärän. Työpajan osallistujat saavat tilaa kokeilla ja tutkia, sekä tehdä itse tulkintoja. Me ohjaajina rakennamme tilanteen, joka tukee ja mahdollistaa tämän toiminnan.

Semi (2009, s. 245) kuvaa kirjassa *Valokuvan terapeuttinen voima* valokuvien käyttöä vanhuksissa. Semi (2009, s. 245) painottaa luottamuksen ilmapiirin tärkeyttä yhteistyössä vanhuksien kanssa. Hänen mukaansa kiintymyksellä on erityinen merkitys ja se luo pohjaa luottamukselle ja aidolle vuorovaikutukselle. Elekieli on vuorovaikutuksessa tärkeässä roolissa, sillä se on vahvan ilmaisullista, eikä vanhus välttämättä pysty ilmaisemaan kaikkea haluamaansa sanallisesti (Semi, 2009, s. 245).

Myös Knif (2021, s. 100) painottaa sitä, miten taidetta katsotaan ja miten sen äärellä ollaan – taide ei automaattisesti valtaannuta ja vahvasta toimijuutta, vaan kohtaaminen on äärimmäisen tärkeää. Hänen mukaansa dialogisuus “avaa osallistumiselle ja vaikuttamiselle tilan, ja luo toimijuutta, vuorovaikutusta ja suhteita” (Knif, 2021, s. 102). Dialogisessa kohtaamisessa ihmiset arvostavat toisiaan sekä näkevät ja kuulevat toisensa aidosti (Knif, 2021, s. 102). Dialogia voi tapahtua ihmisten välillä, ihmisen ja taiteen kohdatessa tai ihmisen kohdatessa itsensä sisäisessä dialogissa (Knif, 2021, s. 102). Dialogin ei ole välttämätöntä olla sanallistettua, vaan myös ryhmän sanallisesti hiljaiset jäsenet voivat olla osa dialogia (Knif, 2021, s. 103). Dialogi on moniäänistä, eikä esimerkiksi opettaja voi dialogissa asettaa yhtä oikeaa vastausta; valtasuhteet ja tasa-arvo ovat siis tärkeitä myös dialogisuudessa (Knif, 2021, s. 103). Kuten Saastamoinen (2010, s. 13–14), myös Knif kuvaa opettajan roolia kaikkietävän auktoriteetin sijaan fasilitaattorimaisena ja dialogisena: ”Opettajan ei-tietäminen ei olekaan aina vain heikkous, vaan se voi olla myös tasa-arvon teko dialogisen suhteen rakentumisessa ja oppilaan oman tietämisen mahdollistamisessa.” (Knif, 2021, s. 104)

Saastamoinen kirjoittaa: "Ongelmana on, että dialogisen taideopetuksen ei-hierarkkiset käytännöt ovat ainakin joiltakin osin vaikeasti tunnistettavia ja sekoittuvat reunoiltaan terapeutisiin prosesseihin." (Saastamoinen, 2010, s. 14) Emme kuitenkaan koe työpajoissamme terapeutisiin prosesseihin sekoittumista ongelmana, vaan dialogisuuden vahvuutena. Yksi työpajojemme ja tutkimuksemme tavoitteista onkin tunnistaa ja testata, millaisin keinoin saamme rakennettua ei-hierarkkisia käytäntöjä.

2.3. Millaista on terapeutinen kuvataidekasvatus?

Tässä luvussa luomme katsauksen terapeuttisuuteen ja siihen miksi, se on olennaista tutkimuksessamme. Tutkimuksemme lähtökohtana on kiinnostuksemme taiteen hyvinvointia tukevia mahdollisuuksia kohtaan. Terapeuttisuus on yksi näiden mahdollisuuksien ulottuvuuksista. Terapeuttisuus voi tuoda kuvataidekasvatukseen näkökulman, joka avartaa työskentelyä uudella tavalla. Henkilökohtainen taustamme terapiaopintojen parissa toi terapeuttisuuden luonnolliseksi osaksi kuvataidekasvatusta tässä tutkimuksessa. Tavoitteenamme on tutkia terapeuttisuuden mahdollisuuksia kuvataidekasvatuksessa.

Taide voi tuottaa yksilöille ja yhteisöille monia terapeuttisia kokemuksia ja vaikutuksia. (Taikusydän, 2023) Terapeuttisuus on taiteen äärellä aina läsnä mahdollisuutena, vaikka varsinainen taideterapia onkin erotettava tästä. (Taikusydän, 2023) Esimerkkejä terapeuttisista vaikutuksista ovat mm. taiteen herättämät tunteet ja reaktiot, sekä taiteen parissa tapahtuva itseilmaisu, kommunikaatio ja vuorovaikutus. (Taikusydän, 2023)

Pusa (2012) on tutkinut väitöskirjassaan taiteen ja vanhuuden merkityssuhteita. Pusa kuvailee taiteen terapeutista ulottuvuutta seuraavasti:

Taiteelle antautuminen ja taiteen ruumiillinen tekeminen tarjoavat yksilölle välineet muokata suhdettaan maailmaan ja omaan tarinaansa. Taiteen terapeutin ulottuvuus näyttäytyy haastatteluaineistossa monella tavalla: itsetutkiskeluna, uusien asioiden oppimisena itsestä ja suhtautumistavan muokkaamisena itsen ja maailmaan. Ulkoapäin määrittelemätön prosessi, jossa tekijä itse toimi sekä prosessinsa ohjaajana että tulkkina... Taide voi olla myös energisoivaa ja vireyttä nostavaa, kuten eräs haastateltavista ilmaisee. (Pusa, 2012, s. 53.)

Olemme aiemmin kuvailleet, miten monenlainen taide ja taidetoiminta tukee hyvinvoinnin eri osa-alueita. Seuraavaksi avaamme miten ekspressiivinen taideterapia ja terapeutinen valokuvaus ovat vaikuttaneet työpajojemme suunnitteluun ja toteutukseen, sekä pedagogiseen ajatteluun.

2.3.1. Ekspressiivinen taideterapia lähestymistapana

Valokuvakerhon suunnittelussa ja toteutuksessa vaikutti taustalla ekspressiivinen taideterapia. Se valikoitui lähestymistavaksi, koska Karoliina on opiskellut ekspressiivistä taideterapiaa Pohjois-Pohjanmaan kesäyliopistossa Laura Auran ohjauksessa. Ekspressiivistä taideterapiaa on kuvattu koulutuksessa näin:

”Ekspressiivinen taideterapia perustuu niihin taiteessa itsessään oleviin tekijöihin, jotka voivat toimia ihmisen hyvinvoinnin ja kasvun tukena. Taiteen alkuperän ajatellaan perustuvan ei niinkään järkeen vaan leikkiin. Luopuminen vaatimuksista ja uskallus kokeilla voi antaa mahdollisuuden kohdata uusia ja yllättäviä asioita; nähdä elämää uusista näkökulmista.” (Pohjois-Pohjanmaan kesäyliopisto, 2020)

Karoliinan käymä koulutus, ekspressiivisen taideterapian perusteet, perustui oman kokemuksen kautta saatuun tietoon menetelmästä. Lähtökohtia, periaatteita ja toimintatapoja, joita Karoliina kokemuksensa pohjalta toi mukaan Valokuvakerhoon ovat mm.

- Taiteen tekeminen ja samalla osittain myös koko Valokuvakerho avoimena prosessina, jossa ei ole ennalta määrättyä lopputulosta. Tämä tarkoittaa ei-tietämistä toiminnan lähtökohtana. Emme voi ennalta tietää mitä prosessissa tapahtuu, vaan olemme avoimina ja läsnä olevina mukana tilanteissa.
- Kaikki mitä tulee ilmi prosessissa tai sen tuloksena on ”oikein”. ”Väärin” tekemisen mahdollisuutta ei ole.
- Tietoinen läsnäolo, joka toteutuu myös kaikessa edellä kuvatussa.
- Jokainen ihminen on itse oman elämänsä ja itsensä paras asiantuntija.

Teoksessaan *Presence and Process in Expressive Arts Work* (2014) Eberhart ja Atkins kuvailevat perusajatuksia ekspressiivisen taideterapiatyöskentelyn taustalla. Teoksen kohderyhmää

ovat ammattilaiset, joista Eberhart ja Atkins (2014, s. 24) käyttävät nimitystä ”helping professionals”. Laajaan joukkoon lukeutuvat mm. kasvatuksen, terveydenhoidon, psykologian, psykoterapian, sosiaalityön, ohjauksen ja valmennuksen ammattilaiset (Eberhart ja Atkins, 2014, s. 24). Tämä osoittaa sen, että terapeuttisia menetelmiä voidaan käyttää hyvin myös kuvataidekasvatuksen parissa.

Eberhart ja Atkins (2014, s. 27) korostavat, että vaikka taiteen vaikuttavuus hyvinvoinnin eri osa-alueilla on todistettu monissa eri tutkimuksissa, on tärkeää keskittyä taiteen lisäksi myös taustalla vaikuttaviin perusteisiin. Ekspressiivisessä taideterapiassa ajatellaan, että taide kuuluu kaikille, ei vain lahjakkaille (Aura, 2021, s. 19). Auran mukaan ekspressiivisessä taideterapiassa oleellisinta on asioille herkistyminen, ei niinkään tekninen osaaminen (Aura, 2021, s. 19). ”Keskeisintä on pyrkiä toimimaan niin, että taide pääsee näyttämään tietä. Reitti rakentuu vasta matkan aikana.” (Aura, 2021, s.19)

2.3.2. Valokuvaus terapeuttisen toiminnan välineenä

Terapeuttinen valokuvaus on valokuvien ja valokuvauksen tietoista käyttämistä parantavana, hoitavana tai muuten mielelle hyödyllisenä välineenä (Gibson, 2018, s. 10). Valokuvausta ei tee terapeuttiseksi vain se, että kuvatessa on mukavaa, vaan toiminnalla täytyy olla tietty, etukäteen päätetty päämäärä (Gibson, 2018, s. 10). Terapeuttinen valokuvaus sopii esimerkiksi itsetuntemuksen lisäämiseen, vuorovaikutussuhteiden tarkasteluun ja kehittämiseen sekä yhteisöllisyyden parantamiseen (Halkola, 2009, s. 10). Valokuva voi olla todella vaikuttava, ja sen terapeuttinen käyttö vaatii riittävästi aikaa kuvan ja tunteiden prosessoinnille, sekä luottamuksellista vuorovaikutusta (Halkola, 2009a, s. 17). Työpajatoiminnassamme käytämme valokuvausta hyödyksi esimerkiksi osallistujia ja rakkaita esineitä valokuvaamalla sekä kuvista keskustelemalla.

Terapeuttinen valokuvaus (therapeutic photography) ja valokuvaterapia (phototherapy) ovat hyvin samankaltaisia, mutta niillä on tärkeä ero: valokuvaterapia on valokuvien ja valokuvauksen järjestelmällistä käyttöä ammattilaisen johtamassa terapiassa (Gibson, 2018, s. 10). Terapeuttinen valokuvaus taas on ammattimaisesta terapiasta erillistä valokuvaperustaista toimintaa - yksin tai ryhmässä (Gibson, 2018, s.20).

Termistössä on kuitenkin kielten ja kulttuurien välisiä eroja: Englanninkielisissä lähteissä (esim. Gibson, 2018) ammattiterapeutin harjoittama työ nimetään valokuvaterapiaksi. Ulla Halkola (2009a, s. 14–16) avaa kirjassaan *Valokuvan terapeuttinen voima* suomalaista ja suomenkielistä määrittelyä: Suomessa ammattiterapeutin suojeltu ammattinimike on psykoterapeutti, ja psykoterapia viittaa heidän harjoittamaansa toimintaan. Suomeksi valokuvaterapia kuitenkin viittaa valokuvallisten menetelmien käyttöön sekä psykoterapiassa, että muussa vapaammassa terapeuttisessa työssä. Tähän psykoterapian ulkopuoliseen valokuvaterapeuttiin työhön lukeutuvat esimerkiksi terveys-, sosiaali- ja kasvatustieteen ammattilaisten harjoittama terapeuttinen toiminta (Halkola, 2009a, s. 15). Valokuvaterapian lisäksi Halkola kutsuu henkilökohtaista, itsetutkiskeluun keskittyvää kuvatyöskentelyä terapeuttiseksi valokuvaukseksi (Halkola, 2009a, s. 16). Tällainen terapeuttinen valokuvaus ei Halkolan määritelmän mukaan vaadi ammattitaitoa, mutta saattaa valokuvaterapiaa enemmän hyödyntää valokuvataiteen menetelmiä.

Tutkijoina ja kuvataidekasvattajina tunnistamme valokuvaterapeuttien menetelmien vaikuttavuuden sekä potentiaalisen hyvinvoinnin tukemisessa, ja hyödynnämme toimintatutkimuksessamme terapeuttisen valokuvauksen menetelmiä. Koska emme ole psykoterapeuteja, käytämme tutkimuksessamme englanninkielisiä (esim. Gibson, 2018, s. 10) määritelmiä: valokuvaterapia (phototherapy) koskee kaikkea ammattiterapeutin harjoittamaa valokuvaterapeutista toimintaa, myös suomalaista psykoterapiaa, ja terapeuttinen valokuvaus (therapeutic photography) koskee kaikkea ammattiterapian ulkopuolista terapeuttista kuvallista työskentelyä: kaikkea sosiaali- ja terveysalan työstä kuvataidekasvatukseen sekä itsenäiseen terapeuttiseen valokuvaukseen. Näin pidämme määritelmät selkeinä suomenkielisten ja englanninkielisten lähteiden välillä.

Terapeuttisen valokuvauksen (ja valokuvaterapian) menetelmät voidaan jakaa esimerkiksi näihin kolmeen kategoriaan (Halkola, 2009a, s. 18):

1. Omaelämäkerrallisten kuvien katselu
2. Symbolisten ja assosiativisten kuvien katselu
3. Uusien valokuvien ottaminen (itse tai toisen ottamana)

Valokuvaterapian pioneeri Judy Weiser jakaa menetelmät kuvan aiheen ja käytön perusteella (Halkola, 2009a, s. 18 ja Weiser, 2022):

1. Asiakkaan ottamat, luomat tai keräämät kuvat
2. Asiakkaasta otetut kuvat (poseeratut ja tilannekuvat)
3. Omakuvat (itsestä otetut sekä symboliset omakuvat)
4. Perhekuvat ja omaelämäkerralliset kuvat
5. Kuvaprojektiot (minkä tahansa kuvan henkilökohtainen tulkinta)

Valokuvia voidaan myös käyttää muiden ilmaisullisen terapian menetelmiin (Halkola, 2009a, s. 18).

Yksi valokuvan terapeuttisen käytön hyödyistä on se, että usein keskustellessa puhujalla on jokin kuva, jonka kautta hän esittelee sanomaansa. Tällöin sekä puhujan että muiden kuulijoiden huomio on ensisijaisesti valokuvassa, eikä puhujassa. Tämä voi vähentää puhujan tunnetta siitä, että häntä katsotaan ja arvioidaan (Gibson, 2018, s. 56). Valokuva myös tukee sanallista kommunikaatiota, eikä viestin välittyminen ole kiinni pelkästään puhujan taidosta kuvailla kokemustaan (Gibson, 2018, s. 57). Esimerkiksi voimauttavan valokuvan menetelmässä valokuva on välineenä selkeyttämässä sellaisia hajanaisia, tunnepitoisia ja abstrakteja asioita, joita voi olla vaikea sanoittaa (Savolainen, 2009, s. 211). Valokuva sopii siis erityisen hyvin terapeuttiseksi välineeksi heille, joilla on vaikeuksia ilmaista itseään sanallisesti (Halkola, 2009, s. 10).

Valokuvaus on useimmille tuttu visuaalisen viestinnän muoto, ja älypuhelinien kameroiden myötä valokuvauksesta on tullut demokraattisempaa ja useimmille saavutettavaa (Gibson, 2023, s. 321). Vaikka kuvataidekasvattajina haluamme väittää, että myös perinteiset kuvan tuottamisen muodot ovat kaikkien hyödynnettävissä, ei valokuvan ottamiseen välttämättä liity samanlaista kulttuurista oman tuotoksen arvottamista tai vähättelyä kuin esimerkiksi piirtämiseen.

Miina Savolainen on kehittänyt voimaannuttavan valokuvan menetelmän, joka on kannustanut terapeuttisen valokuvauksen käyttöä sosiaali-, terveys- ja opetusalan yhteisöissä (Halkola, 2009a, s. 19). Savolaisen mukaan valokuvauksen valta-asetelmien purku on ehto valokuvan terapeuttiselle ja pedagogiselle käytölle (Savolainen, 2009, s.211). Valokuva on historiallisesti ja nykypäivänä usein vallankäytön ja kontrollin väline (Savolainen, 2009, s.212). Valokuva on kuvaajan rakentama: kuvaaja rajaa pois valokuvan ulkopuolella olevat asiat, ja valokuva pel-

kistää tapahtumia jättämällä pois liikkeen ja kaikki aistikokemukset näköaistia lukuun ottamatta (Savolainen, 2009, s. 212 ja s.216). Vaikka olemme kulttuurisesti tottuneet uskomaan valokuvan objektiiviseen totuuteen, kuvaajalla on paljon valtaa kuvan luomisessa, eikä kuva ei ole todellisuuden kopio tai objektiivisesti totta (Savolainen, 2009, s. 212). Tapahtumien pelkistäminen valokuvassa auttaa jäsentämään kuvan tapahtumia, mutta mahdollistaa myös sen, että kuva voi symbolisesti edustaa laajempiakin teemoja kuin kuvan kirjaimellisia tapahtumia (Savolainen, 2009, s. 2016). “Valokuva siis muistuttaa todellisuuden tunnevoimaisuutta, mutta samalla pelkistää sitä pedagogisesti ja terapeutisesti tarpeellisella tavalla.” (Savolainen, 2009, s. 216). Valokuvan voimauttavat mahdollisuudet nojaavat sekä sen todentuntuisuuteen että mahdollisuuteen tulkita valokuvia subjektiivisesti ja henkilökohtaisesti (Savolainen, 2009, s. 212). Voimautuminen lähtee yksilöstä itsestään, mutta se edellyttää vallan käytön purkamista, tasavertaisuutta sekä oikeutta itsemäärittelyyn (Savolainen, 2009, s. 211). Kirjassa *Valokuvan terapeuttinen voima* valokuvaaja, taideterapeutti ja ekspressiivisen taide-terapian kouluttaja Hanna Hentinen kuvaa valokuvaterapian ja taideterapian välisiä yhteyksiä kirjoittaen näin:

Valokuva ei samalla tavalla vaadi käden taitoja: sen voi mekaanisen laitteen avulla tavallaan vaivatta napata mukaan todellisesta maailmasta. Valokuva katsoo ikään kuin ulkoapäin verrattuna kuvataideterapian sisäisestä maailmasta kertovaan kuvastoon. Valokuvasta ei myöskään ole luettavissa ajallisia kerrostumia tai tekijänsä fyysistä läsnäoloa samalla tavoin kuin maalauksista ja piirustuksista. (Hentinen, 2009, s. 148)

Tämä kuvaus on kiinnostavassa ristiriidassa sen kanssa, miten Savolainen samassa kirjassa kuvaa voimauttavaa valokuvausta keholliseksi prosessiksi. Savolaisen (2009, s. 216–217) mukaan katsomisen lisäksi valokuva koetaan tunnetasolla ja useilla aisteilla; valokuva pelkistää, mutta kuvan katsominen ja tulkinta tekee kokemuksesta taas moniaistillista esimerkiksi muistuttamalla kuvan tilanteen tuoksusta tai kosketuksesta. Vaikka valokuvat useimmiten tallentavatkin lyhyen hetken Hentisen kuvaamalla tavalla, Savolaisen mukaan valokuvien katselussa sekoittuu kaksiulotteisen kuvan tarkastelun ja kokemisen hetki sekä muistot kuvan ottamisen hetkestä. Valmiin valokuvan katselu tai jatkotyöstäminen ei myöskään ole terapeutin valokuvauksen ainoa ulottuvuus, vaan kuvattavana oleminen – oli kyseessä omakuva tai toisen kuvaajan ottama muotokuva – voi myös olla voimakkaan kehollinen kokemus, jossa kuvattava (ja kuvaaja) ovat fyysisesti läsnä.

Lapin yliopistossa kuvataidekasvatuksen pro gradu –tutkielmia on tehty myös valokuvia hyödyntävinä taideperustaisina toimintatutkimuksina: Lintunen ja Vanhanen (2016) käyttivät valokuvallisia menetelmiä veteraaniyhteisöä rikastuttavassa taidetoiminnassa. Breilin ja Parpala (2020) toteuttivat valokuvallisen yhteisötaideprojektin, joka käsitteli kylän paikkakokemusta. He huomasivat, että valokuvat virittivät keskustelua, ja keskusteluun osallistujat muistivat tuttuja paikkoja koskevista kuvista erilaisia asioita, mikä voi luoda uusia näkökulmia (Breilin ja Parpala, 2020, s. 60). Kylän kuva -yhteisötaidetoiminnassa tutkijat valitsivat valokuvalliseksi tekniikoiksi albumikuvista keskustelun, kuvansiirrot sekä paikkoja esittävien kuvien uudelleenvalokuvauksen (re-photography), joka osoittautui hedelmälliseksi tavaksi käsitellä paikan muutosta (Breilin ja Parpala, s. 66). Taide ylipäättään oli toimivaa ja palkitsevaa toimintaa itsessään sekä arvokas väline paikkasuhteen yhteisöllisessä käsittelyssä (Breilin ja Parpala, s. 70).

Lintusen ja Vanhasen (2016, s. 93) tutkimuksessa korostuivat kohtaamisen tärkeys, aito vuorovaikutus, osallisuus ja tasa-arvo. Myös heidän taidetoiminnassaan tärkeäksi muodostui kuvallisen työskentelyn yhteydessä tapahtuva muistelu ja kuulluksi tuleminen (Lintunen ja Vanhanen, 2016, s. 94). Veteraanien vertaisryhmässä kertomat kokemukset koskettivat myös muita veteraaneja, ja tarinointi johti yhteisölliseen dialogiin (Lintunen ja Vanhanen, 2016, s. 95). Lintunen ja Vanhanen (2016, s. 108) lähestyivät kuvallista työskentelyä toimintaterapeuttisesta näkökulmasta, sillä yhteisötaideprojektissa työskenteli heidän lisäksi toimintaterapeutti. Meidän suunnitelmassamme on järjestää samankaltaista toimintaa terapeuttisen valokuvauksen ja ekspressiivisen taideterapian välinein.

Rakennamme oman tutkimuksemme ja työpajamme osaksi tätä kuvataidekasvatuksen, ekspressiivisen taideterapian, valokuvallisen työskentelyn ja Lapin yliopiston sekä Muistiyhdistyksen välisen yhteistyön kontekstia.

2.4. Tutkimustehtävä eli mitä tavoittelemme tällä tutkimuksella?

Tutkimuksemme tavoitteena on tuottaa tietoa taiteen ja hyvinvoinnin kytköksistä, sekä parantaa hyvinvointia tukevan taidetoiminnan käytänteitä. Tavoitteena on, että tiedosta ja käytänteistä hyötyvät niin Lapin Muistiyhdistys, kuin kaikki kuvataidekasvatuksesta kiinnostuneet.

Tutkimustehtävämme on kehittää käytäntöjä hyvinvointia tukevaa ja muistikuntoutujille saavutettavaa taidetoimintaa varten. Emme siis kehitä erityisesti muistia tukevaa taidetoimintaa, vaan hyvinvointia tukevaa taidetoimintaa, joka on saavutettavaa myös muistikuntoutujille ja heidän lähi-ihmisilleen. Vaikka keräämme taidetyöpajatoiminnan osallistujilta arvokasta palautetta ja muuta aineistoa, tutkimme ennen kaikkea työpajojen järjestämisprosessia ja omaa toimintaamme kuvataidekasvattajina. Päätimme toimintaa suunnitellessamme, että meille on tärkeää räätälöidä toiminta osallistujillemme sopivaksi.

Tutkimuskysymyksemme ovat:

3. Mitkä ovat muistikuntoutujien hyvinvointia tukevan taidetoiminnan suunnittelun lähtökohdat?
4. Miten toimintaa kehitettiin taidetyöpajojen aikana käytännössä?
5. Millaista on hyvinvointia tukeva taidetoiminta Valokuvakerhossa?

3. Menetelmä: miten toteutimme tutkimuksen?

Tässä luvussa kuvaamme tutkimuksemme menetelmällisiä valintoja ja niiden taustoja. Kerromme valitsemastamme tutkimusstrategiasta, taideperustaisesta toimintatutkimuksesta, sekä siitä, miten se vastaa tutkimuksemme tavoitteisiin. Kiinnitämme erityistä huomiota tutkimuksen eettisiin kysymyksiin, sillä taidetoimintamme sijoittui yhteisöön, jonka jäsenet ovat erityisen haavoittuvassa asemassa. Kuvaamme myös tutkimuksen aineistoa, sen keräämisestä sen analysointiin.

3.1. Taideperustainen toimintatutkimus: syklinen prosessi

Taideperustainen tutkimusstrategia on kehitetty erityisesti soveltavan kuvataiteen ja kuvataidekasvatuksen tieteenaloille (Jokela ja Huhmarniemi, 2020, s. 39). Taideperustainen toimintatutkimus vastaa kuvataidekasvatuksen tiedontarpeeseen, joka on muutoshakuista: tutkimuksen tavoitteena on kehittää toimintaa tai vastata johonkin haasteeseen yhteiskunnassa (Jokela ja Huhmarniemen, 2020, s.39).

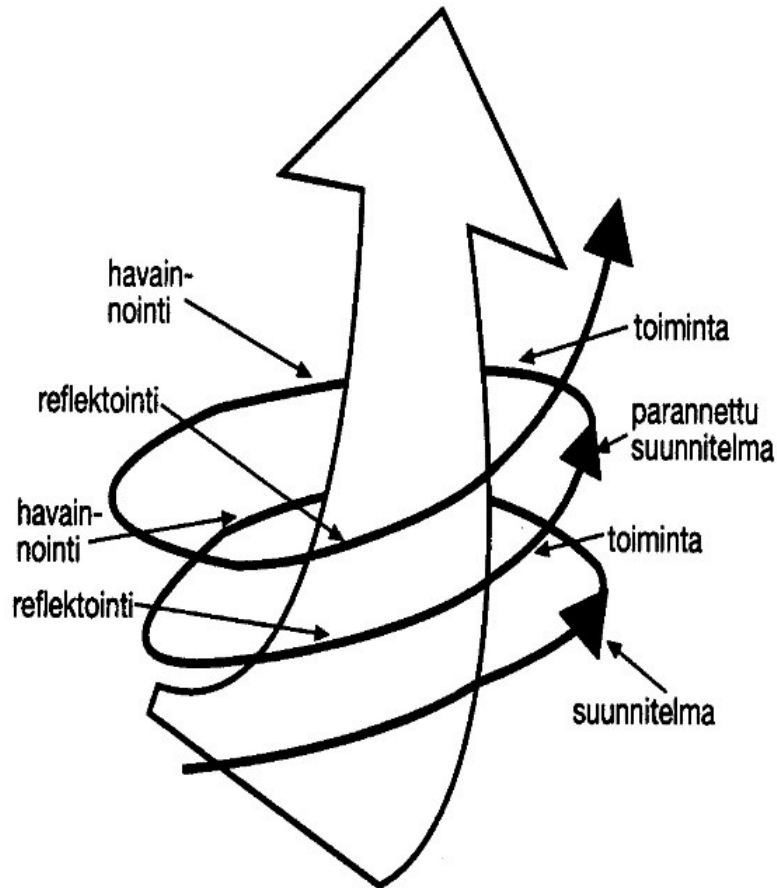
Taideperustainen toimintatutkimus pyrkii tuottamaan käytännön muutosta, sekä pätevää ja perusteltua tietoa, ymmärrystä ja uutta osaamista, jota tämän muutoksen tuottamiseen liittyy. (Jokela ja Huhmarniemi, 2020, s.40)

Taideperustainen toimintatutkimus on ratkaisukeskeistä, ja sen juuret ovat toimintatutkimuksessa, taiteellisessa tutkimuksessa ja taideperustaisessa tutkimuksessa (Jokela ja Huhmarniemi, 2020, s. 40). Toimintatutkimuksen avulla pyritään prosessinomaisesti muuttamaan erityisesti sosiaalisiin käytäntöihin perustuvaa toimintaa (Jyrkämä, 2021). Taiteellinen tutkimus keskittyy usein tutkijataiteilijan taiteellisen ilmaisun tai menetelmän kehittämiseen (Jokela ja Huhmarniemi, 2020, s. 41). Taideperustainen tutkimus on tiedon rakentamisen monialainen näkökulma, joka hyödyntää taiteen periaatteita tutkimuksen kontekstissa (Leavy, 2018, s. 4).

Taideperustaisia menetelmiä voidaan käyttää tutkimuksen kaikissa vaiheissa tutkimusongelman asettamisesta aineiston analysointiin ja tulosten esittelyyn (Leavy, 2018, s. 4). Perusta-

vanlaatuisena oletuksena on, että taiteen avulla voidaan tuottaa ja välittää tietoa, ja että tutkija osallistuu taiteen tekemiseen tapana tietää (Leavy, 2018, s. 4–5). Arvokasta tietoa eivät ole pelkästään sanallistettavissa olevat asiat, vaan myös esimerkiksi aistilliset, keholliset ja tunnepohjaiset tavat tietää (Leavy, 2018, s. 5). Taideperustainen tutkimus mahdollistaa myös yhteisön jäsenten osallistamisen tutkimusprosessiin (Jokela ja Huhmarniemi, 2020, s. 41). Eihierarkkiset suhteet ovat taideperustaisessa tutkimuksessa arvokkaita (Leavy, 2018, s. 10). Ominaista taideperustaiselle tutkimukselle on se, että prosessiin kuuluu toiminnan tai tutkimuksen suunnan muuttamista prosessin aikana opitun perusteella (Leavy, 2018, s. 11). Leavyn mukaan tämä vaatii tutkijalta joustavuutta, avoimuutta ja intuitiota.

Myös toimintatutkimus on tutkimusstrategia, eikä yksittäinen menetelmä (Jyrkämä, 2021). Sen avulla pyritään prosessinomaisesti tutkimaan ja muuttamaan todellisuutta, erityisesti sosiaalisiin käytäntöihin perustuvaa toimintaa (Jyrkämä, 2021). Toimintatutkimuksessa keskeistä on interventio, sekä mukana olevan yhteisön osallistuminen ja osallistaminen. Toimintatutkimusta voidaan luonnehtia toimintaorientaation, käytäntöorientaation, muutosorientaation, prosessorientaation, sekä osallisuusorientaation kautta (Jyrkämä, 2021). Tarkoituksena on pyrkiä reflektiiviseen ajatteluun ja toiminnan parantamiseen uusien näkökulmien kautta (Heikkinen, Kauko ja Salo, 2023, luku 1). Toimintatutkimusta käytetään etenkin kasvatustieteissä sekä työelämäntutkimuksen kehittämis- ja muutoshankkeissa (Jyrkämä, 2021).

Kuva 4. Toimintatutkimuksen perusmalli (Jyrkämä, 2021)

Jyrkämä (2021) kuvaa toimintatutkimusta Kurt Lewinin mukaan spiraalinomaisena prosessina: Ensinnäkin ongelma havaitaan, tunnustetaan ja kartoitetaan. Sen pohjalta tehdään tutkimus- ja muutossuunnitelma, jota lähdetään toteuttamaan. Havaintojen perusteella suunnitelman etenemistä arvioidaan, muutetaan ja täsmennetään. Sitten suunnitelman toteuttamista jatketaan muutoksineen ja sitä havainnoidaan, arvioidaan ja muutetaan, kunnes päästään tavoiteltuun muutokseen ja syklin päätökseen.

Heikkinen, Kaukko ja Salo (2023, luku 1) huomauttavat, että toimintatutkimuksen syklinen luonne kuvaa yksittäisen tutkimuksen lisäksi myös prosessia yhdestä kehittämistyöstä toiseen, kun tutkimus tarjoaa uusia kehitysideoita seuraaville tutkimuksille. Heidän mukaansa aina ei kuitenkaan ole mahdollista toteuttaa kuin yksi tutkimussykli. Myöskään tässä pro gradu -tutkielmassa emme pysty toteuttamaan kuin yhden suunnittelu-toiminta-arviointisyklin. Tutkimuksemme tapahtuu kuitenkin jatkumona aiemmille taideperustaisille toimintatut-

kimuksille, joita Lapin yliopiston kuvataidekasvatuksen koulutusohjelmassa on tehty yhteistyössä Lapin Muistiyhdistyksen kanssa. Vaikka tutkimuksemme ei ole suoraa jatkoa aiempien tutkimusten kehitysideoille, voidaan ajatella tutkimuksemme olevan epäsuoraa jatkoa aiemmin tehdyille tutkimukselle. Olemme perehtyneet aiempiin tutkimuksiin omamme taustamateriaalina ja hyödyntäneet muiden tuloksia, sekä ohjaajamme ja muistiasiantuntijan kokemuksia aiemmista projekteista.

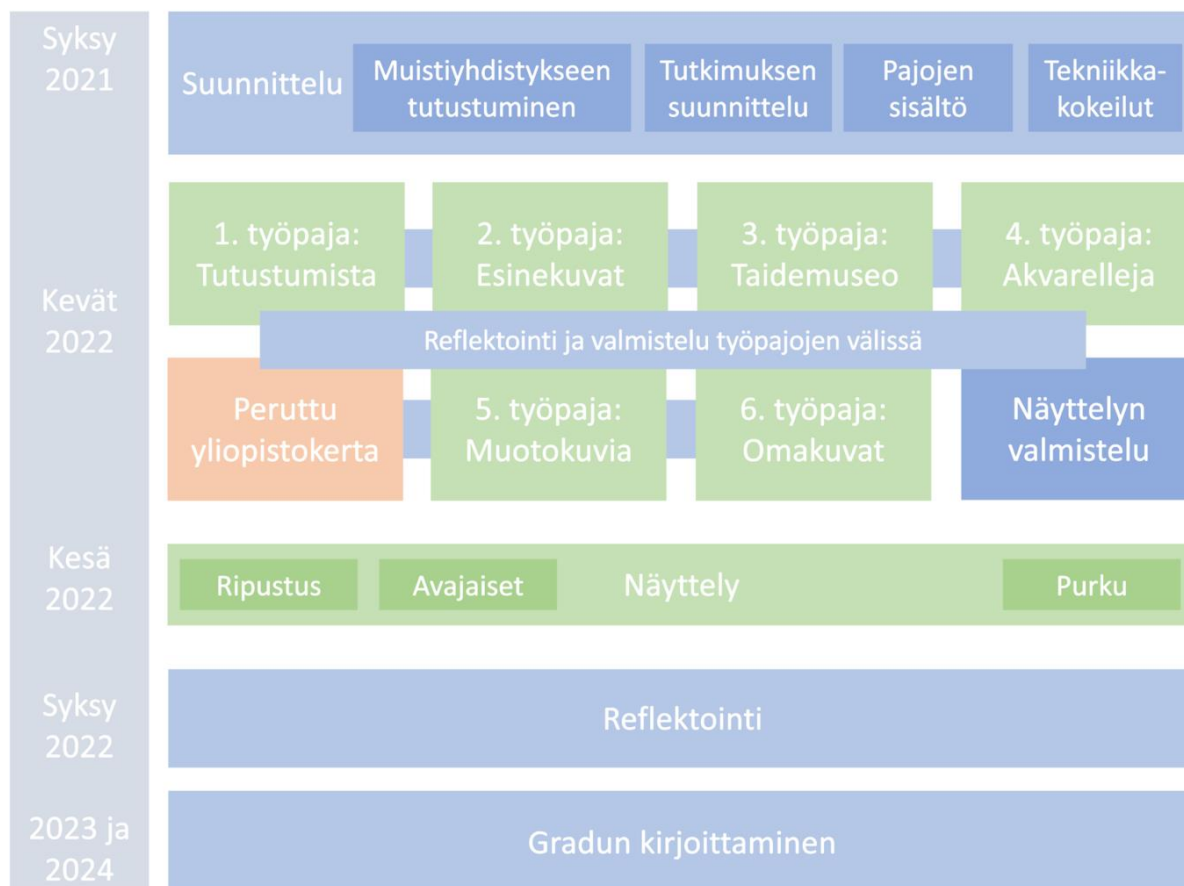
Taideperustainen toimintatutkimus tähtää siis käytäntöjen kehittämiseen ja ymmärryksen kasvamiseen muun muassa taiteen kohdatessa hyvinvointi- ja kulttuuripalvelujen sekä osallistavan yhdyskuntasuunnittelun kanssa (Jokela ja Huhmarniemi, 2020, s. 40). Taideperustainen toimintatutkimus painottaa osallisuutta, vuorovaikutteisuutta sekä yhteisöllisyyttä (Jokela ja Huhmarniemi, 2020, s. 42). Keskeistä on, että taideperustaisessa toimintatutkimuksessa yhteisön jäsenet ovat osallisia tutkimus- ja kehittämisprosessissa (Jokela ja Huhmarniemi, 2020, s. 40).

Tutkijoina olemme osa tutkimusprosessia. Taideperustaisessa toimintatutkimuksessa tutkija ei ole ulkopuolinen toiminnan tarkkailija, vaan tutkija päinvastoin pyrkii vaikuttamaan kohteensa kokemukseen osana tutkimusprosessia (Jokela ja Huhmarniemi, 2020, s. 45). Myös meidän tavoitteenamme on vaikuttaa yhteisöön ja työpajan osallistujiin tukemalla heidän hyvinvointiaan. Kuvataidekasvatus pyrkii kasvattamaan. Kasvatus voidaan määritellä ”kasvamaan saattamisena” (Ojanen, 2000, s. 10–11). Kuvataidekasvattajina uskomme siihen, että taide kuuluu kaikille, ja kaikki voivat osallistua taiteelliseen toimintaan ja olla taiteilijoita. Oletuksemme oli, että Valokuvakerhon osallistujat eivät välttämättä jaa tätä näkökulmaa, eivätkä ehkä pidä itseään taiteilijoina tai taiteellista tekemistään arvossa. Haluamme vaikuttaa tähän mahdolliseen ei-taiteilijuuden kokemukseen. Haluamme osoittaa osallistujille, että taito tai harjaantuneisuus ei ole hedelmällisen taidetoiminnan edellytys.

Toimintatutkimuksen tavoin myös taideperustainen toimintatutkimus etenee syklisesti. Jokela ja Huhmarniemi (2020, s. 45) kuvailevat syklin eri vaiheita näin:

1. Vaihe: tutkittavaan ilmiöön perehtyminen, tavoitteiden ja tutkimustehtävän määrittely, tutkimuksen organisointi, toiminnan suunnittelu sekä teoreettinen ja taiteellinen taustatyö

2. Vaihe: taiteellinen työskentely tai interventio
3. Vaihe: tutkimusaineiston kerääminen (limittyä ajallisesti 2. vaiheeseen)
4. Vaihe: kerätyn aineiston analysointi ja teoreettinen käsitteellistäminen

Kuva 5. Tutkimuksen kokonaisuus.

Kuviossa 5. on hahmoteltu tutkimuksen kokonaisuutta ja sen neljästä vaiheesta koostuva syklistä rakennetta:

Tutkimussyklin ensimmäinen vaihe, eli suunnittelu ja aiheeseen perehtyminen, tapahtui syksyllä 2021. Silloin aloitimme projektikurssin, jonka puitteissa suunnittelimme Valokuvakerhoa yhdessä Lapin Muistiyhdistyksen muistiasiantuntijan kanssa. Perehdyimme Muistiyhdistyksen toimintaan, muistikuntoutujien kanssa toimimiseen sekä keskeisimpiin teoreettisiin lähtökohtiimme, kuten terapeuttiseen valokuvaukseen ja ekspressiiviseen taideterapiaan. Tutustuimme Lapin yliopistossa aiemmin tehtyihin taideperustaisiin toimintatutkimuksiin, jotka pe-

rustuivat taidetoimintaan haavoittuvassa asemassa olevien osallistujien kanssa. Tämän kaiken perusteella ideoimme Valokuvakerhoa ja teimme tekniikkakokeiluita ja lopulta loimme rungon Valokuvakerhon taidetyöskentelylle.

Syklin toinen ja kolmas vaihe sijoittuivat keväälle ja kesälle 2022. Maalis-huhtikuussa pidimme toteutuneet kuusi työpajakertaa noin viikon välein ja keräsimme valtaosan tutkimuksemme aineistosta. Jokainen työpajakerta oli tavallaan myös minikokoinen kehityssykli: Jokaisen tapaamisen välissä kirjoitimme tai nauhoitimme tutkijapäiväkirjaamme ja refleктоimme edellisen työpajan onnistumista. Olimme jättäneet Valokuvakerhon suunnitelman melko avoimeksi, jotta tämän reflektion avulla pystymme suunnittelemaan seuraavat tapaamiset niin, että ne parhaiten palvelevat osallistujia. Minisykleissä teimme siis suunnittelua, toimintaa, aineiston keruuta, toiminnan reflektointia ja taas seuraavan tapaamisen tarkempaa suunnittelua. Kevään lopuksi valmistauduimme myös näyttelyyn, joka pidettiin Helmikammarilla kesän 2022 aikana. Näyttelyn avajaiset olivat tärkeä tapahtuma niin kokemuksena kuin aineiston keruun näkökulmasta, sillä siellä saimme kuulla osallistujienkin refleктоivia ajatuksia Valokuvakerhosta.

Tutkimussyklimme neljäs vaihe sijoittuu pääosin syksystä 2022 syksyyn 2024. Sinä aikana kirjoitimme menetelmälukua, toiminnan kuvausta, analyysia, tuloksia ja pohdintaa. Viimeistelimme myös tutkimuksemme teoreettisen osuuden. Aloitimme neljättä vaihetta jo keväällä 2022 ennen Valokuvakerhon näyttelyä, sillä valmistelimme projektikurssimme päätökseen raportin Valokuvakerhosta. Raportissa aloitimme toiminnan kuvauksen ja analyysin, kuitenkin käytännönläheisemmästä ja vähemmän teoriaan pohjautuvasta näkökulmasta.

3.2. Eettiset kysymykset

Eettiset kysymykset ovat läsnä taideperustaisen toimintatutkimuksen kaikissa vaiheissa: eettisiä valintoja liittyy tutkimuksen tavoitteen määrittelyyn, kohderyhmän ja kanssatutkijoiden rooliin, tutkimuskysymyksen muotoiluun, toimintatapoihin taiteellisessa työskentelyssä ja aineiston keruuseen ja tulosten esittämiseen (Jokela ja Huhmarniemi, 2020, s. 54). Olemme tutkimuksessamme kiinnittäneet huomiota eettisiin kysymyksiin erityisesti siitä näkökul-

masta, että osallistujamme ovat muistikuntoutujia ja heidän lähi-ihmisiään. Eettiset kysymykset ovat olleet tärkeä osa tutkimustamme heti sen suunnittelusta asti, ja ne ovat vaikuttaneet niin aineiston keräämiseen, kuin päätökseen tutkia ennen kaikkea omaa toimintaamme.

Taideperustaisessa toimintatutkimuksessa eettisesti erityisiä ovat myös intentionaalisuuteen, taiteelliseen tekijänoikeuteen ja tutkijan asemaan liittyvät eettiset kysymykset: tutkijan on avattava arvojaan ja asenteitaan, valintoja teosten tekijyyteen liittyen sekä asemaansa suhteessa yhteisöön (Jokela ja Huhmarniemi, 2020, s. 54). Seuraavaksi kuvaamme tutkimuksemme liittyviä eettisiä kysymyksiä sekä niiden vaikutuksia valintoihimme.

Taideperustaista toimintatutkimusta suunnitellessa on kulttuurisen kestävyuden osalta tärkeää, että tutkimukseen liittyvä yhteisö pääsee itse määrittelemään tutkimuksen tiedontarvetta sekä tavoiteltavia muutoksia (Jokela ja Huhmarniemi, 2020, s. 49). Käytimme suunnitteluvaiheessa paljon aikaa Muistiyhdistykseen tutustumiseen: teimme paikan kartoituksen, tutustuimme toisen opiskelijan taidetyöpajaan, teimme Muistikummi-koulutuksen netissä sekä keskustelimme muistiasiantuntijan kanssa. Keskustelimme mm. yhteisön toiveista taide-toiminnalle sekä muistikuntoutujien ja lähi-ihmisten tarpeista. Projektin lähtökohtana oli hyvinvointia tukevan taidetoiminnan suunnittelu ja toteutus. Päätimme lähestyä taidetoimintaa valokuvan ja valokuvauksen keinoin, koska Katariinalla on siihen osaamista. Tämä sai muistiasiantutijalta kannatusta, sillä valokuvan käyttö oli yhdistyksen toiminnassa uutta. Ideana oli, että osallistujien lisäksi myös Muistiyhdistyksen vapaaehtoiset ja työntekijät voisivat saada Valokuvakerhosta uusia ideoita säännölliseen toimintaan. Keskustelujen avulla saimme räätälöityä suunnitelmamme ja toiminnan niin, että se palvelee sekä meidän tutkielmamme, että yhteisön tarpeita.

Suunnitteluvaiheessa eettiset kysymykset liittyivät myös valintaamme hyödyntää terapeutisia menetelmiä. Esimerkiksi valokuvaterapeuttiset menetelmät voivat olla hyvin voimakkaita tunteiden ja muistojen herättäjiä, joten meidän oli syytä huomioida, että emme ole psykoterapian ammattilaisia. On selvää, että valokuvaterapia vaatii ammattiterapeutin, mutta millainen valokuvaterapeuttisten menetelmien käyttö vaatii psykoterapian ammattilaisen? Koska emme ole erityisen kokeneita taideterapeuttisten menetelmien käyttäjiä eivätkä toiminnan osallistajat ole ilmoittautuneet työstimään nimenomaan tunnepuolen asioita, päätimme pitää toiminnan lähtökohtaisesti kevyenä. Muistiyhdistyksen muistiasiantuntija kuitenkin kertoi

meille, että muistikuntoutujilla ja heidän lähi-ihmisillään voi olla tarve kertoa itsestään ja vaikeistakin asioista. On tärkeää, että käsiteltävät asiat nousevat aina asiakkaasta. Toimintasuunnitellessa ja toteuttaessa meidän kannatti siis antaa keskusteluille aikaa. Emme myöskään olleet osallistujien kanssa yksin, vaan paikalla oli tukenamme aina myös muistiasiantuntija sekä Muistiyhdistyksen vapaaehtoinen.

Toimintasuunnitellessamme eettiset seikat olivat osana vaikuttamassa toimintamme periaatteisiin (ks. Luku 3.2): painotimme toiminnan periaatteissa turvallista tilaa, dialogisuutta sekä osallistujien (sanallista ja kehon kielen) kuuntelua.

Laadimme tutkimuslupalomakkeen huolellisesti: pyrimme tekemään luvasta sekä visuaalisesti, että sisällöllisesti mahdollisimman tarkan ja saavutettavan. Pyysimme luvan mm. valokuvien ottamiselle ja keskustelujen nauhoittamiselle. Lupasimme, että ”tulokset julkaistaan tutkimusraportissa siten, ettei yksittäistä tutkittavaa voi tunnistaa”. Meille oli tärkeää, että esittelemme tutkimusluvan Valokuvakerhon aikana ajan kanssa, niin että osallistujat ymmärtävät, mistä on kyse. Vaikka tietysti halusimme, että kaikki suostuvat tutkimukseen, yritimme myös tehdä mahdollisimman selväksi, että kieltäytyminen on täysin hyväksyttävää, milloin vain.

Tutkimusluvista huolimatta aineiston kerääminen aiheutti meille haasteita. Keräsimme erikseen luvan äänitteiden nauhoittamiseen, mutta työpajojen aikana nauhoittaminen tuntui meistä hankalalta. On mahdollista, ettei nauhoittaminen ollut osallistujien mielestä ikävää, mutta meistä tuntui siltä, että se olisi rikkonut luottamusta ja tunnelmaa, jotka olimme ehtineet rakentaa. Koska työpajoissa oli keskeistä niiden kokemuksellisuus ja turvallinen tila, päätimme yhden nauhoituksen jälkeen jättää loput työpajakerrat nauhoittamatta. Tämä helpotti omaa oloamme ja ratkaisi eettisen ongelman mutta on heikentänyt keräämäämme aineistoa. Kompensoidaksemme tätä menetystä päätimme nauhoittaa omia reflektioivia keskusteluitamme työpajojen jälkeen ja välissä pelkän kirjoittamisen sijaan.

Olimme myös luvanneet, että osallistujat eivät tutkimuksen raportoinnissa ole tunnistettavissa. Tähän liittyy eettinen kysymys osallistujien suojelun ja kunnioittamisen välillä: anonymiteetti suojaa haavoittuvassa asemassa olevia osallistujia, mutta ei kunnioita heitä teosten taiteilijoina. Näyttelyn suhteen pystyimme käymään hyvän keskustelun osallistujien kanssa: päätimme ryhmänä, että jokainen saa valita ne omat teoksensa, jotka haluavat näyttelyyn esille.

Näin osallistujat saivat valita, tuleeko esim. heidän tunnistettava omakuvansa esille. Päätimme myös, että peitämme taiteilijoiden nimet kaikista teoksista, mutta sisällytämme kaikkien nimet näyttelyn yleiseen kuvaukseen. Tämä oli hyvä kompromissi anonymiteetin ja taiteilijuuden kunnioittamisen välillä. Myös meidän ohjaajien teoksia oli osana näyttelyä, mutta ne olivat tasaveroisessa asemassa osallistujien taiteeseen nähden.

3.3. Aineistot: tuotoksia toiminnasta

Taideperustaisen toimintatutkimuksen kehittämistyön luonne näkyy myös aineiston keräämisessä: aineistosta pyritään luomaan moniääninen, jotta myös toimintaan osallistujien ääni kuuluu toiminnan kehittämisessä (Jokela ja Huhmarniemi, 2020, s. 50). Aineistoa voivat siis esimerkiksi olla tutkijan omiin havaintoihin perustuvat muistiinpanot ja refleктоivat tutkimuspäiväkirjat, osallistujien haastattelut ja palaute, toiminnan dokumentointi äänittämällä tai kuvaamalla, sekä toiminnassa syntyneet taideteokset (Jokela ja Huhmarniemi, 2020, s.50).

Tutkimuksessamme painotamme oman toimintamme kehittämistä, joten myös aineiston keruussa painotus on suunnittelumateriaaleissamme ja tutkijapäiväkirjoissamme. Tämän lisäksi painotamme työpajojen kokemuksellisuutta lopullisten taideteosten analysoinnin sijaan, joten tarvitsemme myös muistiinpanoja havainnoista sekä osallistujien kokemuksen kartoitusta.

Aineistoksi suunnittelimme siis keräävämmme suunnittelumateriaalien lisäksi valokuvia työpajoista ja teoksista, tutkijapäiväkirjoja, äänitteitä keskusteluista ja kommentteja osallistujilta. Keskeisimmäksi työpajoista nousseeksi aineistoksi valikoituivat meidän tutkijapäiväkirjamme, joita kirjoitimme ja äänitimme työpajojen välissä. Saimme myös äänitteen työpajan aikana käydystä keskustelusta, mutta meistä tuntui hankalalta nauhoittaa keskusteluja työpajojen aikana. Se tuntui tungettelevalta ja uhkasi, ainakin meidän mielessämme, rikkoa syntymässä olevaa luottamusta meidän ja osallistujien välillä, vaikka he olivatkin allekirjoittaneet tutkimusluvut. Koska työpajoissamme syntyvä kokemus oli niin keskeistä asiasisältöön ja tuotoksiin verrattuna, tämä oli ristiriidassa aineiston keräämisen kanssa. Vaikka tutkimus onkin

meille tärkeä, meistä tuntui siltä, että meidän täytyy priorisoida ja suojella työpajakokemusta aineiston keräämisen kustannuksella.

Teoskuvien, muiden valokuvien ja tutkijapäiväkirjojen lisäksi aineistomme koostuu suunnitelumateriaaleistamme: työpajasuunnitelmien luonnoksista, kotitehtävistä, Flinga-tauluista, työpajojen aikana käytetyistä muutamasta diaesityksestä, työpajan markkinointimateriaaleista sekä tekniikkakokeiluistamme. Valokuvia otimme itse sekä puhelimella että järjestelmäkameralla, ja puhelimella kuvasi myös muistiasiantuntija, joka otti kuvia monesta sellaisesta tilanteesta, jossa emme itse huomanneet tai ehtineet kuvata työpajoja ohjatessamme. Lisäksi olemme ottaneet osaksi aineistoamme Muistiyhdistyksen työntekijän kirjoittaman artikkelin, jota varten hän haastatteli meitä ja osallistujiamme näyttelymme avajaisissa.

3.4. Analyysi: miten käsittelimme ja analysoimme aineistoja

Jokelan ja Huhmarniemen (2020, s.52) mukaan taideperustaisen toimintatutkimuksen aineiston keruuvaihe ja analyysivaihe tapahtuvat usein päällekkäin, ja aineistoa analysoidaan jo toiminnan aikana. Koska kuusi taidetyöpajaa olivat kerran viikossa, pystyimme reflektimaan toimintaa havaintojemme perusteella jo työpajojen välissä. Pystyimme suorittamaan pieniä analyysin ja kehittämisen syklejä myös toiminnan aikana sekä reagoimaan ryhmän ja toiminnan tarpeisiin heti. Näin saimme syvempää aineistoa, joka kehittää toimintaa tehokkaammin vasta toiminnan jälkeen tehtävään analyysiin verrattuna (Jokela ja Huhmarniemi, 2020, s. 52).

Olemme tämän tutkielman luvussa 4 koonneet yhteen toiminnan kuvauksen ja aineiston analyysin. Koska reflektointia, analysointia ja niiden pohjalta toiminnan muuttamista tapahtui jo työpajakokonaisuuden aikana, ei toimintaa ja analyysia voida erottaa toisistaan. Jokelan ja Huhmarniemen (2020, s. 52) mukaan taideperustaisessa toimintatutkimuksen analysointivaiheessa käsitellään päällekkäin niin toiminnan onnistumista kuin sen vaikutuksia osallistujiin. Olemme järjestäneet kuvausta ja analyysia niin, että alaluvut 4.1. ja 4.2. käsittävät sekä toiminnan kuvausta että analyysia jotakuinkin kronologisessa järjestyksessä, ja alaluku 4.3. jaottelee analyysia teemoittain. Analyysissa keskustelemme tutkimuskirjallisuuden kanssa sekä

teemme reflektioivia ja toimintaamme arvioivia huomioita. Kuten Jokela ja Huhmarniemi esittävät (2020, s. 52–53) taideperustaiselle toimintatutkimukselle olevan tyypillistä, meidänkin tutkimuksessamme lopputulosten arviointi on jakaantunut selvästi kahteen: heti projektin päätyttyä keväällä ja syksyllä 2022 sekä tauon jälkeen uudelleen kesällä ja syksyllä 2024.

Jokelan ja Huhmarniemen (2020, s. 53) mukaan taideperustaisen toimintatutkimuksen arvioinnissa keskeisessä osassa ovat projektin osallistujien käsitykset: osallistujia voi pyytää mukaan myös aineiston analysointiin, esimerkiksi taiteellisen produktion näyttelyssä. Sen lisäksi, että kysyimme osallistujien odotuksia työpajoista ja suunnittelimme jatkokertoja heidän mielipiteidensä ja tarpeidensa mukaisesti, järjestimme työpajakertojen lisäksi loppunäyttelyn, jossa myös osallistajat saivat nähdä kokonaisuuden aikana luomansa teokset yhdellä kertaa. Vaikka tutkimuksemme ei olekaan produktiokeskeinen, vaan painotamme prosessia, olivat näyttely ja työpajat osallistujien kommenttien perusteella arvokas kokemus.

”Lähtökohtana taideperustaisessa tutkimuksessa on, että osallistavan yhteisön tekemä taide välittää sellaista tietoa, jota ei ole helppo sanallistaa” (Jokela ja Huhmarniemi, 2020, s. 51). Tämä on meidän tutkimuksessamme erityisen tärkeää, koska muistisairaus voi entisestään vaikeuttaa ajatusten sanallistamista (Muistikummi, n.d.). Siksi myös tämän tutkimuksen toiminnan kuvauksessa sekä tulosten esittelyssä olemme pyrkineet esittelemään osallistujien taidetta ja työpajojen muuta visuaalista dokumentointia mahdollisimman laajasti.

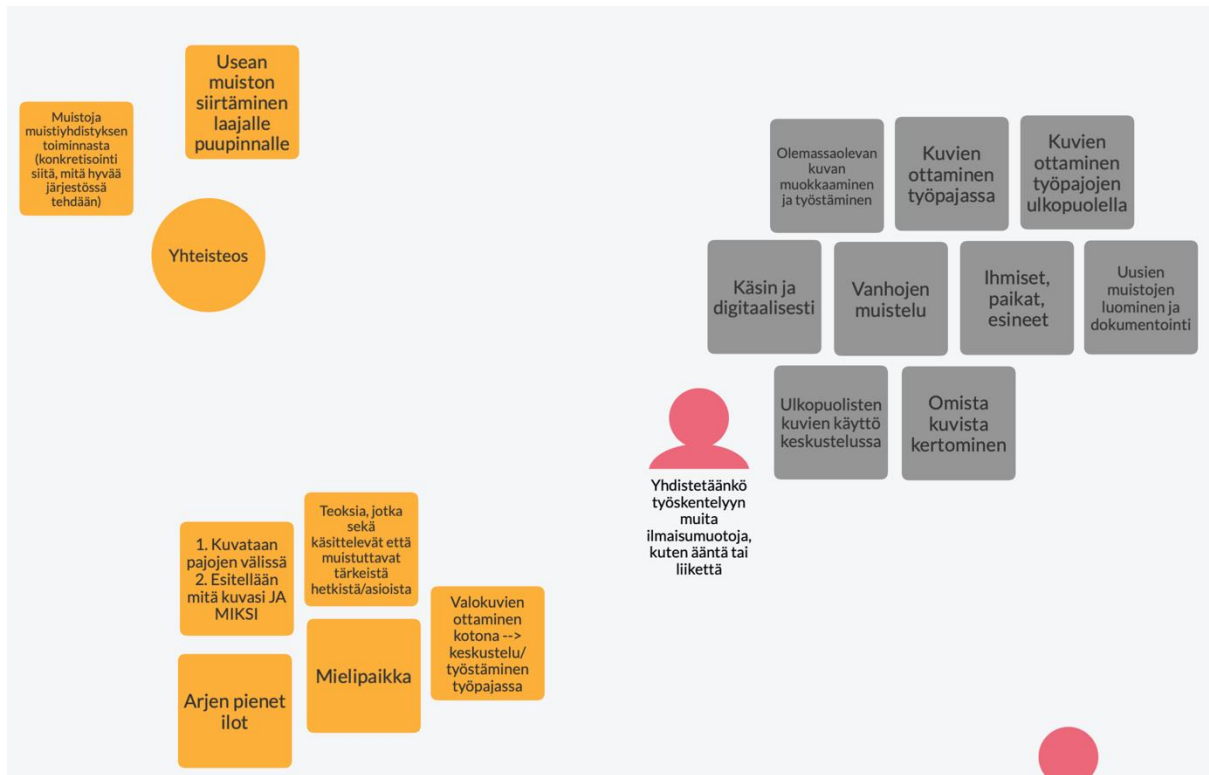
4. Toiminnan kuvaus ja aineiston analyysi: Mitä Valokuvakerhossa tapahtui ja mitä siitä opimme?

Tässä luvussa kuvaamme taidetyöpajatoimintaa; toiminnan ja tutkimuksen suunnittelua ja toteutusta sekä käymme läpi keräämäämme aineistoa. Taideperustaisen toimintatutkimuksen prosessiin kuuluu, että toimintaa arvioidaan, analysoidaan ja suunnitelmia muutetaan jo toiminnan aikana, joten olemme reflektioaineistossamme jo tehneet toiminnan analysointia. Tässä luvussa kuvailemme siis jo toiminnan aikana tehtyä analyysia sekä teemme lisää havaintoja aineiston analyysin perusteella. Käymme tapahtumia ja aineistoa läpi myös tutkimuskirjallisuuden näkökulmasta. Etsimme aineistosta mm. toiminnan ja tutkimuksen kannalta oleellisia käännekohtia ja pyrimme kuvaamaan niitä suorien lainausten avulla. Pyrimme analysoimaan, miten ja miksi toiminta on kehittynyt.

4.1. Suunnitteluprosessista

Selvitystyön ja Muistiyhdistyksen toiveiden kartoittamisen jälkeen aloitimme varsinaisen suunnitteluprosessin. Seuraavaksi kuvaamme niin tutkimuksen, työpajatekniikoiden kuin toiminnan markkinoinnin suunnittelua.

Ideoimme toimintaa mm. Flinga-taulujen avulla. Kuvan 5. Flinga-tauluun kokosimme ideoita yhteisteoksista, toiminnasta ja sen teemoista. Hahmottelimme taidetoiminnallemme myös jotain tärkeitä lähtökohtia, kuten turvallinen toimintaympäristö sekä selkeät ohjeistukset.

Kuva 5. Toiminnan ideointia.

Luonnostelimme tutkimuslupalomakkeen (liite 1.) ja valmistelimme työpajoille mainoksen (kuva 6.). Tutkimusluvan kirjoittamisessa prioriteettinamme oli luvan eettisyys: tutkimuksemme osallistuvat ovat haavoittuvassa asemassa, joten erityisesti tutkimusluvasta oli tehtävä mahdollisimman selkeä ja ymmärrettävä.

Tervetuloa mukaan työpajatoimintaan!

Valokuva-kerho

Kevään inspiroimaa luovaa käsillä tekemistä

Toiminta on suunnattu muistikuntoutujille ja heidän lähi-ihmisilleen.

Työskentely sopii kaikille, eikä aikaisempaa kokemusta tarvita.

Myöhemmin keväällä pidämme loppunäyttelyn!

Ilmoittauduthan Mirvalle p. 0400 742 319 14.3. mennessä.

Torstaisin kello 16–18
17.3.-28.4.2022
Lapin Muistiyhdistys
Aionkatu 2, Rovaniemi

Lapin Muistiyhdistys ry
Muistiliiton jäsen

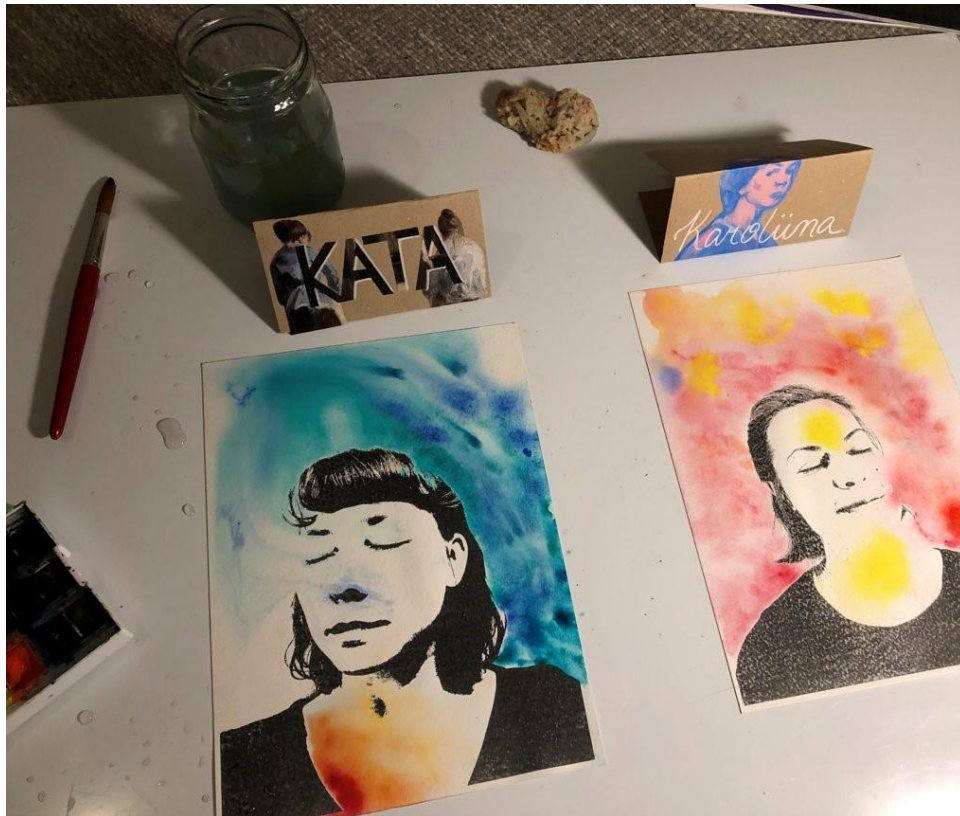
LAPIN YLIOPISTO
UNIVERSITY OF LAPLAND

Kuva 6. Valokuvakerhon mainos.

Myös mainoksesta pyrimme tekemään houkuttelevan lisäksi selkeän ja mahdollisimman luetavan. Päädyimme nimeämään työpajat Valokuva-kerhoksi esimerkiksi “taidetyöpajan” sijaan, jotta kynnyks osallistumiselle olisi mahdollisimman matala. Valokuva-kerho on avoin kaikille muistikuntoutujille ja lähi-ihmisille, ei pelkästään heille, joilla on jo valmiiksi taiteisiin liittyviä taitoja. Halusimme myös korostaa valokuvan merkitystä työpajatoiminnassa, vaikka valokuva olikin vain yksi osa työpajojemme sisältöä.

Testasimme ideoimiamme tehtäviä ja tekniikoita, mm. muotokuvien printtaamista akvarellipaperille ja niiden päälle maalaamista vesiväreillä. Testi oli hyvä tehdä teknisen prosessin varmistamiseksi, mutta myös esimerkiksi valokuvassa poseeraamisen ja oman muotokuvan työstämisen testaamiseksi. Esimerkiksi Katariina valokuvatutkinnon suorittaneena erittäin tottunut olemaan omista ja kurssikavereiden kuvissa, mutta monelle tottumattomalle se voi olla haastavakin kokemus. Savolaisen (2009, s. 216–217) mukaan kuvattavana oleminen on voimakkaan kehollinen ja aistillinen kokemus, ja kuvattavan ja kuvaajan välinen valtarakenne ja

kohtaaminen ovat keskeisessä asemassa kokemuksen luomisessa. Pohdimme, että kuvassa oleminen esimerkiksi silmät kiinni ja kuvan yksinkertaistaminen kuvanmuokkauksella voi tehdä oman kuvan työstämisestä helpompaa ja miellyttävämpää, ja vapaa yllätyksellinen märkää märälle -maalaustekniikka voi myös vapauttaa itsekritiikistä.

Kuva 7. Tekniikoiden testaaminen.

Teimme testiksi myös nimikyltit. Testasimme Ateneumin taidekortteja (Itkonen, 2013) kysymyksellä odotuksista työpajoja kohtaan, ja käytimme valitsemiemme teosten kopioita osana nimikylttejä. Näin saimme aikaan kauniit ja henkilökohtaiset nimikyltit, mutta ne vaativat jonkin verran melko teknistä askartelua, ja lopulta kylttien teko jäikin lopullisesta toteutuneesta työpajasta pois. Tätä valintaa ohjasi tavoite kiireettömästä tunnelmasta sekä tarpeettoman haasteellisuuden välttämisestä.

Kuva 8. Taidemeditaatio.

Suunnitelmissa keskeisenä elementtinä pyöri taidemeditaatiot, kuten kuvassa 8. Testiä varten Katariina piti silmät kiinni, ja tunnusteli vahaliitujen avulla, mitä musiikki saa aikaan paperilla. Testin kautta tuli selväksi, ettei vesivärimaalausta ole kätevää harrastaa silmät kiinni, joten sen osuuden testistä Katariina hoiti silmät auki.

Meditaatiot tulivat tärkeäksi osaksi työpajoja monesta syystä. Meditatiivisen tekemisen oli ajatuksena painottaa taiteen kokemuksellisuutta lopputuloskeskeisyyden sijaan. Tämä ajatus syntyi mm. Karoliinan oman ekspressiivisestä taideterapiasta saadun oman kokemuksen myötä. Meditaatioiden tavoitteena oli myös laskeutua käsillä olevaan hetkeen ja madaltaa kynnystä osallistumisesta ja "onnistumisesta". Kulttuurissamme on hyvin tavallista asettaa kohtuuttoman korkea standardi esimerkiksi piirtämisessä "onnistumiselle" - silloinkin, kun piirtäjä ei ole kokenut. Silmät kiinni piirtäessä on vaikeampi odottaa korkeatasoista lopputulosta, jolloin tekeminen toivottavasti vapautuu.

Pyrimme myös miettimään jo varsinaista tutkimusongelmaa, jota haluamme tutkia. Pohdimme tätä keskenämme sekä ohjaajamme kanssa monelta kannalta. Meitä kiinnostaa hyvinvointi sekä osallistujien kokemus hyvinvoinnista. Kokemuksen tutkiminen on kuitenkin haastavaa ja samoin kokemuksen tavoittaminen kohderyhmässämme, joten valitsimme toisen painotuksen. Meitä kiinnostaa myös oma toimintamme kuvataidekasvattajina sekä taidetoiminnan kehittäminen, joten päätimme lopulta tutkia omaa toimintaamme työpajojen kautta, sekä työpajojen muotoutumista kokonaisuutena.

Toiminnan suunnittelun lähtökohtana oli se, miten voimme parhaiten tukea juuri tämän kohderyhmän hyvinvointia ja huomioida heidän tarpeensa työpajoissa. Keskustelimme paljon mm. turvallisen tilan luomisesta ja osallistujien autonomian tukemisesta. Halusimme tukea heidän omaa toimijuuttaan ja taiteilijuuttaan mahdollisimman paljon. Meille oli tärkeää, että vaikka ohjaamme toimintaa, osallistujat kokevat olevansa ns. ohjaksissa ja työskentely on heille mielekästä. Ikään kuin tarjoamme puitteet toiminnalle, jossa osallistujien oma luovuus ja aktiivisuus saa näyttäytyä. Koska emme kuitenkaan ole muistikuntoutujien tai omaisten tukemisen ammattilaisia, tavoitteenamme oli toisaalta suunnitella (muistikuntoutujille saavutettavissa olevia) työpajoja ihmisille, ei muistiaktiviteetteja muistikuntoutujille.

Suunnittelussa keskeisiksi ohjenuoriksi ja työpajatoiminnan tavoitteiksi nousivat seuraavat:

- Rutiinien muodostaminen
- Turvallisen tilan luominen ja luottamuksen rakentaminen
- Meidän roolimme kuuntelevina ja dialogisina ohjaajina/pedagogeina/kuvataidekasvattajina
- Taiteen tekeminen kokemuksena, ei lopputulokseen keskittyvänä prosessina
- Osallistujien osallisuuden ja toimijuuden tukeminen; saavutettavuus
- Vapaaehtoisuus, eli mihinkään keskusteluun tai tehtävään ei ole pakko osallistua
- Toiminnan saavutettavuus (mm. taidollisesti, hienomotorisesti, muistillisesti ja teknologisesti)
- Osallistujien taiteilijuuden tukeminen

Emme laatineet tätä listaa suunnittelun aikana, mutta suunnitteluaineistoa tarkastellessa ja keskusteluja muistelllessa nämä seikat nousevat selkeiksi teemoiksi, jotka ohjasivat suunnittelussa tekemiämme valintoja.

Seuraavaksi kuvaamme suunnitteluprosessin käytännön seikkoja sekä edellä mainittujen tavoitteiden syntyä ja vaikutuksia. Pidimme rutiinien muodostamista tärkeänä työkaluna muistikuntoutujia ajatellen. Sekä Muistikummi-koulutuksen että muistiasiantuntijan kanssa käymiemme keskustelujen perusteella vaikutti siltä, että tutut rutiinit yhdessä lämpimän kohtaamisen kanssa auttavat rakentamaan turvallisuudentunnetta. Siksi sisällytimme suunnitelmiimme toistuvia elementtejä, kuten meditaatiot, taidekortit sekä kahvihetken. Kahvihetki ei ensin meidän mielestämme ollut erityisen tärkeä sisällyttää jokaiseen työpajakertaan, mutta Muistiyhdistyksellä vieraillessamme saimme maistiaisen siitä, miten tärkeä tauottava ja sosiaalinen rutiini se voi olla.

Rutiinien lisäksi pyrimme tekemään työpajoista osallistujille saavutettavan myös muilla tavoilla: mm. taidollisesti, hienomotorisesti, muistillisesti ja teknologisesti. Testatessamme mahdollisia tekniikoita saatoimme välillä huomata, että jokin meille itsestään selvä tekniikka voisi tuottaa haasteita muistikuntoutujalle. Haaste ei itsessään välttämättä ole negatiivinen asia, emmekä halunneet epähuomiossa myöskään aliarvioida muistikuntoutujia. Koska halusimme kuitenkin luoda työpajoihin kiireettömän tunnelman, halusimme välttää sellaisia haastavia tekniikoita, jotka saattaisivat viedä huomattavan määrän aikaa suhteessa tehtävän mielekkyyteen. Kävimme myös paljon keskustelua muistiasiantuntijan kanssa siitä, millaisia valokuvaukseen sopivia laitteita osallistujilla saattoi olettaa olevan, ja miten esimerkiksi osana kotehtäviä otetut kuvat saataisiin näytille seuraavaan työpajaan.

Useita suunnittelumme tavoitetta voidaan käsitellä osallisuuden tukemisen kautta: turvallisen tilan ja luottamuksen rakentaminen, ei-hierarkkisuus ja dialogisuus sekä toiminnan vapaaehtoisuus ovat kaikki tärkeitä tavoitteita itsessään mutta liittyvät myös osallisuuden kokemuksen tukemiseen. Osallisuuden tukeminen on tärkeää sen hyvinvointikytkösten vuoksi (Raivio ja Karjalainen, 2013, s. 19). Siinä keskeistä on kuitenkin omaehtoisuus, vapaus ja vallan tunne, joten sitä ei voi pakottaa (Raivio ja Karjalainen, 2023, s.14 ja s. 19). Työpajojen ohjajina voimme siis suunnitella ja ohjata toimintaa niin, että se luo parhaat mahdolliset puitteet osallisuuden kokemukselle. Osallisuus vaatii dialogia, vaikutusmahdollisuuksia sekä riittävästi aikaa (Raivio ja Karjalainen, 2013, s. 14–22). Siksi päätimme jättää työpajasuunnitelmamme aikataulultaan joustaviksi niin, että voimme toiminnan aikana reagoida osallistujien toiveisiin ja tarpeisiin. Emme siis suunnitelleet tiiviitä aikatauluja, vaan aktiviteetteja, joille voidaan tarvittaessa antaa lisää aikaa tai jättää kokonaan pois.

Työpajojen sisällön lisäksi mietimme paljon sitä, millaisia ohjaajia haluamme olla ja millaisen tunnelman haluamme saada aikaan. Esimeriksi Kinnusen (2020, s. 65) ja Länsikallion (2022, s. 71) tutkimukset yhdessä Muistiyhdistyksellä vierailumme kanssa asettivat luontevan pohjan sille, että mekin aiomme pyrkiä kiireettömään, kannustavaan ilmapiiriin sekä yhteisöllisyyteen omissa työpajoissamme. Pidimme erityisen tärkeänä päästä rakentamaan turvallista tilaa sekä luottamusta koko työpajaporukan kesken, sillä luottamus luo pohjaa aidolle vuorovaikutukselle (Semi, 2009, s. 245).

Hierarkian ja valtarakenteiden tarkastelu sekä purkaminen on osallisuuden kokemuksen edellytys (Knif, 2021, s. 98). Halusimme suunnitellamme rakentaa dialogisuutta ja luoda ilmapiirin, jossa jokaisen tarina, mielipide ja tulkinta ovat arvokkaita. Tämä tarkoittaa esimerkiksi sitä, että myös me voimme jakaa kokemuksiamme keskusteluissa, emme ainoastaan esitä kysymyksiä osallistujille. Voimme myös avoimesti jakaa kuvataidekokemukseemme perustuvaa tietoa tai myöntää, ettei meillä ole vastauksia kaikkiin kysymyksiin. Knifin (2021, s. 104) mukaan tämä voi heikkouden sijaan olla jopa tasa-arvon teko dialogia rakennettaessa. Saastamoisen (2010, s. 14) mukaan matala hierarkia ja dialogisuus voivat myös sekoittaa taideopetusta ja terapeuttisuutta, mikä sopii tavoitteisiimme hyvin. Myöskään voimauttavassa valokuvauksessa valokuvaaja tai toiminnan ohjaaja ei anna asiakkaalle valmiita vastauksia (Savolainen, 2009, s. 223). ”Työntekijä ei siis voimauta asiakasta, vaan toimii kanssakulkijana, peilinä ja rohkaisijana.” (Savolainen, 2009, s. 223)

Yksi mahdollisista ongelmista, joita halusimme työpajoja suunnitellessa ehkäistä, on tunne siitä, että ryhmäkeskusteluissa on pakko jakaa kokemuksiaan ja ajatuksiaan. Emme halunneet kenenkään joutuvan jännittämään vuoroaan tai miettimään, ovatko aktiviteetin aikana nousseet ajatukset tai tunteet liian henkilökohtaisia jaettavaksi. Tätä varten päätimme hyödyntää valokuvia, Ateneumin taidekortteja (Itkonen, 2013) ja työpajoissa luomiamme teoksia keskustelun virikkeinä. Valokuvan avulla kertominen tukee kertomusta kuvan visuaalisuudella, ja yleisön keskittyminen kuvaan vähentää kertojalta katseen alla olemisen painetta (Gibson, 2018, s. 56–57). Myös aiemmissa kuvataidekasvatuksen yhteisötaideprojekteissa ja niistä tehdyissä toimintatutkimuksissa huomattiin, että valokuvat ja taide toimivat erinomaisena tukena ja virikkeenä yksilön kertomuksille sekä yhteisön dialogille (Kinnunen, 2020, s. 65, Breilin ja Parpala, 2020, s. 60 ja Lintunen ja Vanhanen, 2016, s. 94).

Ateneumin taidekortteja suunnittelimme käyttävämmä lämmittelyrutiinina työpajojen alussa. Halkola (2009, s. 185) kuvaa tapaansa hyödyntää niin sanottuja assosiativisia kuvakortteja, jotka ovat valmis kokoelma kuvia, joita katsotaan "kuvaa havainnoiden ja etsien vastinetta tunteelleen, ajatukselleen tai muistolleen". Halkolan kertoo, että hän käyttää itse koomaansa Spectro-korttisarjaa levittämällä kortit pöydälle kaikkien nähtäville. Seuraavaksi ohjaaja esittää kysymyksen, ja osallistujat saavat vapaasti valita, mikä kuva heitä puhuttelee sillä hetkellä. Lopuksi kaikki saavat rauhassa kuvastaan ja sen herättämistä mielle yhtymistä. Tällaiseen työskentelytapaan perustuvat myös monet Ateneumin Taidepakan ohjedokumentin tehtävät: ohjaajan asettama "kriteeri" kuvan valinnalle, osallistujan tekemä kuvan valinta, keskustelu (Itkonen, 2013).

Yksi tärkeä suunnittelua, ohjaava tieto oli se, että muistiasiantuntijan mukaan oli todennäköistä, että kaikki työpajojemme osallistujista eivät ole kovin kokeneita taiteiden parissa. Erityisesti taiteen tekeminen, ja osallistujan oma "taiteilijuus" saattavat olla vieraita asioita. Meille oli selvää, että taide ja taiteilijuus voi näyttää hyvin monenlaiselta, mutta osallistujien kokemus taiteilijuudesta voi olla erilainen. Pyrimme ottamaan tämän huomioon sekä toiminnan suunnittelussa että ohjauksessa. Halusimme tehdä toiminnasta saavutettavaa mutta myös tarjota uusia kokemuksia taiteen parissa; ehkä jopa herätellä osallistujien omaa taiteilijuiden tunnetta ja taiteilijaidentiteettiä.

Toiseksi kuvataidekasvatuksen kannalta erityisen keskeiseksi tavoitteeksi nousi se, että halusimme työpajoissa korostaa taiteen kokemuksellisuutta. Pelkän lopputuloksen arvottamisen sijaan halusimme suunnitelmassamme tukea prosessin ja sisäisen elämyksen tärkeyttä taiteessa. Ekspressiivisessä taideterapiassa ajatellaan, että taide näyttää tietä siihen, mikä kulloinkin haluaa tulla esille (Aura, 2021, s.19). Tämä näkökulma tukee meidän näkemystämme taiteellisesta prosessista työskentelyn lähtökohtana.

Meitä jännitti roolimme työpajojen ohjaajina ja erityisesti se, mitä asioita mahdollisesti nousi esiin työpajojen aikana. Halusimme pitää työpajat sisällöltään lähtökohtaisesti kevyinä. Kutsumme osallistujia kertomaan esimerkiksi senhetkisistä tuntemuksistaan tai taiteen herättämistä ajatuksista. Pidämme kuitenkin toiminnan avoimena sille, mitä osallistujien töissä tai keskusteluissa nousee esille. Myös muistiasiantuntija muistutti meitä etukäteen, että osallistujilla saattaa olla tarve käsitellä vaikkapa omaa tai läheisen muistisairautta yhdessä muiden kanssa.

4.2. Taidetyöpajat ja näyttely: Toimintavaihe

Tässä luvussa käymme läpi taidetyöpajojen kulkua yksityiskohtaisesti. Poimimme reflektioaineistosta ja teoriasta huomiota kuhunkin työpajaan liittyen.

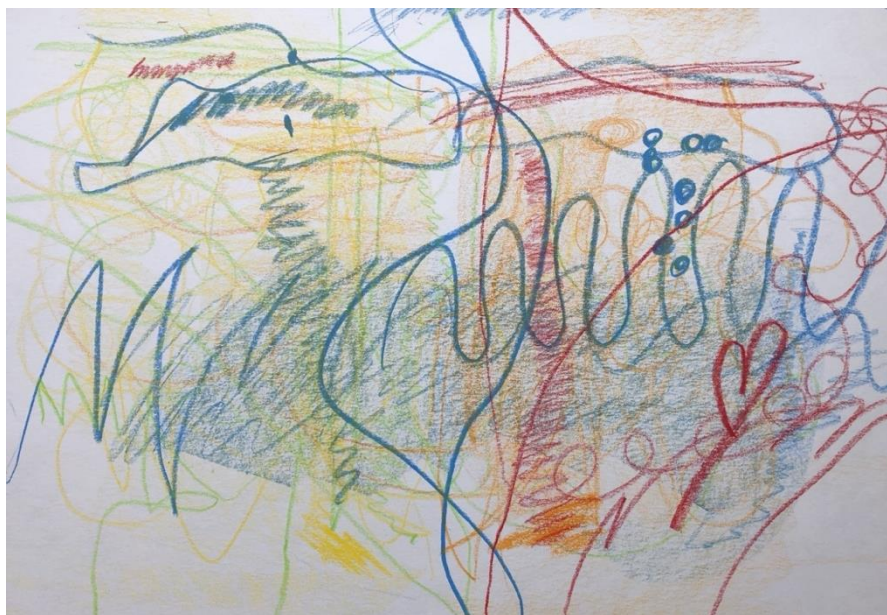
4.2.1. Ensimmäinen taidetyöpaja - Tutustumista

Ensimmäisellä työpajakerralla 17.3.2022 kokoontuimme Muistiyhdistyksellä. Mukana oli neljä työpajaosallistujaa. Aloitimme tapaamisen levittämällä pöydälle taidekortteja (kuva 9.) ja ohjeistimme tulijoita valitsemaan pöydältä kortin, joka kuvastaa kunkin senhetkisiä ajatuksia tai tunnetilaa. Istuimme pöydän ympärille ja pidimme esittelykierroksen. Jokainen sai kertoa ainakin nimensä, halutessaan mitä valitsemassaan kuvassa on ja miksi valitsi kyseisen kortin. Korostimme sitä, että kaikki työpajassa on täysin vapaaehtoista ja mihinkään ei ole pakko osallistua. Myös me ohjaajina jaoimme omia ajatuksiamme näyttääksemme esimerkkiä mutta myös osallistuaksemme toimintaan itse, jotta pääsemme heti madaltamaan hierarkiaa ja luomaan yhteisöllisyyttä.

Kuva 9. Ateneumin taidepakan taidekortit.

Esittelykierroksen jälkeen teimme lyhyen meditaation. Meditaation tarkoituksena on laskeutua hetkeen ja tunnustella materiaaleja. Ajatus meditaatiosta perustuu ekspressiivisen taite-terapian ajatuksiin läsnäolosta ja kehollisuudesta (lähde). Tämä vielä kesken! Annoimme kaikille valkoisen paperin, ja vahaliidut, joista pyysimme valitsemaan yhden kumpaankin käteen. Sitten pyysimme osallistujia (halutessaan) sulkemaan silmät ja ohjeistimme antamaan liitujen liikkua paperilla musiikin tahtiin (kuvat 10. ja 11.). Tunnelma harjoituksen aikana oli keskittynyt ja muutenkin osallistujat suhtautuivat kiinnostuneen oloisesti meihin sekä työpajaan.

Kuvat 10. Ja 11. Meditaatiot.

Pidimme kahvitauon, jonka jälkeen kerroimme tarkemmin kevään aikatauluista ja suunnitelmista. Kerroimme myös, että tarkoituksena on tehdä tapaamisten aikana myös tutkimusta ja pyysimme osallistujilta luvan tutkimuksen tekoon (liite 1.).

Annoimme osallistujille kotitehtävän (liite 2.). Sen tarkoituksena oli päästä rakkaan esineen kautta herättelemään kauniita muistoja. Opimme Muistikummi-koulutuksesta (n.d.), että tunnemuisti säilyy muistisairaustenkin aikana parhaiten.

Poiminta ensimmäisen kerran reflektointimuistiinpanoista:

Yritimme luoda ohjaajina tasaveroista tunnelmaa ryhmadynamiikkaan muun muassa istumalla eri puolilla pöytää, ja vaihtelemalla vetovastuita. Esimerkiksi kun Karoliina veti meditaatiota, Kata osallistui meditaatioon samalla tavoin kuin muut osallistujat. Kun Kata aloitti taidekortteihin perustuvan esittelykierroksen, Karoliinan vuoro tuli ringissä samalla tavalla kuin muidenkin osallistujien.

Poiminta demonstroi konkreettisia keinoja, joista olimme sopineet etukäteen demokraattisen ja avoimen ryhmähengen tukemiseksi sekä dialogisen suhteen luomiseksi. Ohjaaja-osallistujadynamiikan tasaveroisuuden edistämiseksi toimme välillä myös esille omia epävarmuuksimme tai tiedon puutteita. Dialogisuus vaatii tasa-arvoa ja valtarakenteiden purkamista (Knif, 2021, s. 103). Me kannatamme tämän rakentamista ”yhteisen ihmettelyn” avulla, kuten Knif (2021, s. 88) asian muotoili.

Ensimmäisen kerran perusteella opimme myös, että työpajakerralle on hyvä olla selkeä alustus. Tämä toivottavasti tarjoaisi taidetyöskentelylle sen vaatiman rauhan. Huomasimme myös, että valmistautuminen on hyvin tärkeää ja esimerkiksi meditaatioharjoitus olisi ollut hyvä testata etukäteen perusteellisemmin. Toisaalta kaikkea ei voi mitenkään ennakoida ja kokemuksen kautta voimme kehittää toimintaamme. Pohdimme seuraavia kertoja varten myös muistikuntoutujien kanssa kommunikointia, joka sekin välillä aiheutti epävarmuutta. Siitä päätimme kysyä Muistiyhdistyksen asiantuntijalta. Huomasimme myös, että osallistujilla oli tarve kertoa itsestään. Olimme suunnitellessa ehkä varautuneet enemmän siihen, että aluksi osallistujat saattavat olla hiljaisempia, ja mietimme keskusteleavamman ohjelman tarjoamista seuraavalle kerralle. Monelle osallistujalle toiminta oli arvokasta ihan jo siksi, että sai tulla paikalle ja nähdä muita ihmisiä. Sosiaaliset yhteisyysuhteet (loving) ovatkin Allardtin

(1976, s. 39–52) mukaan yksi hyvinvoinnin kolmesta lähtökohdasta. Muistiyhdistyksen toiminta nähdään siis erittäin tärkeänä, ja siksi aiomme työpajojen aikana tukea ryhmän yhteisöllisyyttä parhaamme mukaan.

4.2.2. Toinen taidetyöpaja - Esinekuvat

Toisen kerran tapasimme 24.3.22 Muistiyhdistyksellä. Aloitimme jälleen taidekorteilla. Kortit levitettiin pöydälle ja jokainen valitsi niistä mieleisensä. Koska mukana oli uusia osallistujia, käytiin keskustellen uudelleen esittelykierros ja lisäksi pyydettiin kertomaan mitä kukin odottaa keväältä. Myös tutkimuslupa-asiat käytiin läpi vielä uudelleen.

Osallistujilla oli mukanaan esineitä kotitehtävän mukaisesti. Tehtiin kierros, jonka aikana jokainen sai esitellä tuomansa esineen ja kertoa, miksi valitsi juuri sen. Osallistujat kyselivät toisiltaan tarkentavia kysymyksiä ja rakensivat hyvää keskustelua. Keskustelussa oli kuitenkin myös käytännön ongelmia: osalla osallistujista oli vaikeuksia kuulla toisten puhetta, ja koitimme muistuttaa ryhmää suureen ääneen puhumisesta.

Kuva 12. Erään osallistujan tuoma rakas esine kuvattuna valokuvastudiossa.

Olimme valmistelleet valokuvastudion, jossa jokainen kävi vuorollaan Katariinan ohjauksessa ottamassa kuvan tuomastaan esineestä (kuvat 12.). Alkuperäisenä ajatuksena esinekuvien ottamisessa oli, että kuvat voidaan tulostaa ja voimme käyttää tulosteita myöhemmällä kerralla kollaasiin tekemiseen. Näin saamme kollaasiin materiaalia, joka edustaa tekijälle jotain rakasta.

Kahvittelun jälkeen teimme jälleen meditaation viime kerran tapaan vahvaväreillä musiikkia kuunnellen. Lopuksi käytiin läpi vielä käytännön asioita ja pohjustettiin seuraavaa kertaa, joka olisi taidemuseolla. Tässäkin kohtaa kävimme hyvää keskustelua siitä, millaista taidetta arvostetaan ja miten sitä arvotetaan.

Työpajan jälkeen keskustelimme kahdestaan kokemuksesta ja olimme molemmat helpottuneita siitä, että toisen työpajan vetäminen tuntui jo vähän varmemmalta ensimmäiseen verrattuna. Tässä vaiheessa meillä oli jo parempi käsitys siitä, miten tällaiselle ryhmälle suunnitellaan taidetoimintaa. Meditaatiot ja taidekorttitehtävät tuntuivat toimivilta, mutta valokuvaus oli hankalampi. Kuvat onnistuivat, mutta valokuvan teknisen vaativuuden vuoksi oli vaikeaa tasapainotella tarpeeksi auttamisen ja liian auttamisen välillä. Halusimme tarjota ammattimaista valokuvauskalustoa laadukkaita kuvia varten, jotta valmiit kuvat kunnioittavat osallistujalle rakasta esinettä. Se kuitenkin vaati tarkempaa ohjausta. Kuvista tuli ihania, ja uskomme niiden ammattimaisuuden viestivän osallistujille heidän tarinoidensa tärkeydestä. Erityisesti Katariinaa kuitenkin mietityttää se, oliko kuvauskokemus liian valmiiksi pureskeltu, jotta osallistujat olisivat tunteneet onnistumista kuvaustilanteesta. Jatkossa voisi siis miettiä, millä tavalla valokuvien ottaminen on osallistujien näkökulmasta parasta hoitaa ja mikä on tavoite, kun kuvia otetaan.

Tällä kerralla konkretisoitui myös se, että keskustelut ovat ilmeisen tärkeitä osallistujille, mutta kaikki eivät meinaa kuulla kaikkia. Osalla osallistujista on heikentynyt kuulo, ja toisilla on tapana puhua hiljaisesti. Myös kahvittelun merkitys korostui tällä kerralla. Ilman Muistiyhdistyksen työntekijöiden suositusta emme olisi osanneet edes kaivata sellaista osaa työpajakerrojen keskelle, mutta se on selvästi arvokas hetki vapaaseen ajatusten jakamiseen ja keskusteluun. Kahvittelusta oli siis syntymässä myös meidän työpajoihimme tärkeä rutiini. Tällä kerralla syntyi keskustelua tanssin ihanuudesta ja erilaisista taidenäkökemyksistä ensi kerran museovierailua pohtiessa. Meitä ohjaajina pohditutti keskustelun mahdollistaminen ja ohjaaminen: milloin on aika jatkaa seuraavaan vaiheeseen?

4.2.3. Kolmas taidetyöpaja - Taidemuseo

Kolmas tapaaminen oli torstaina 31.3.2022 Rovaniemen taidemuseolla. Kokoonnuimme museon aulassa, josta siirryimme yhdessä meille varattuun kirjastotilaan. Jälleen aloitimme taidekorttitehtävällä, josta oli nyt muodostunut työpajat aloittava rutiini. Pöydälle levitetyistä korteista osallistujat valitsivat sen, jossa oli itseä puhuttelevat tai miellyttävät värit. Tämän jälkeen tehtiin taas keskustelukierros, jossa kukin sai kertoa valitsemastaan kortista. Taidekorttitehtävä onnistui hyvin. Pystyimme tuomaan aiemmilta kerroilta tutun rutiinin myös uuteen ympäristöön.

Tutustuimme museossa esillä olevaan Henri Hagmanin näyttelyyn, jossa oli abstrakteja teoksia. Pidimme näyttelyesitteen pohjalta lyhyen alustuksen, jonka aikana keskustelimme mm. siitä, mitä abstrakti taide on.

Annoimme osallistujille ohjeeksi havainnoida teosten värejä ja muotoja. Tarkoituksena oli lisäksi pyrkiä aistimaan teoksia; Mitä ääniä kuulet, kun katsot teosta? Millaista liikettä näet? Millaisia tunteita tai tunnelmia teos herättää? Pyysimme heitä myös ottamaan valokuvia itseään puhuttelevista teoksista. Kuvassa 13. kaksi osallistujaa keskustelee näyttelyn teoksista.

Kuva 13. Taidemuseovierailulla.

Annoimme myös kotitehtävän jatkoksi taidemuseovierailulle (liite 3.).

Kuvassa 14. osallistujat tutkivat näyttelyä ja ottavat teoksista valokuvia.

Lopuksi osallistuimme vielä taidemuseolla sattumalta samaan aikaan olleeseen taidetorstai-työpajaan, jossa tehtiin narutekniikalla maalauksia. Kuvassa 15. osallistuja levittää maalissa upotettua lankaa paperille, jonka vasen puolikas painetaan oikean päälle, ja narut vedetään välistä pois.

Kuva 15.

Kuva 16.

Kuvassa 16. näkyy useita valmiiksi levitettyä naruja, ja kuvassa 17. näkyy esimerkki valloittavista lopputuloksista. Sinivihreitä muotoja tulkittiin sieniksi, mikä toisen osallistujan mielestä sopi teoksen tekijään hyvin.

Kuva 17.

Taidemuseo työpajan sijaintina tuntui onnistuneelta ja merkitykselliseltä. Tässä poiminta reflektointidokumentista:

Taidemuseo kerhon kokoontumispaikkana oli mielestäni erittäin onnistunut. Saimme mainostettua taidetorstain ilmaista sisäänpääsyä ja opiskelijoiden järjestämiä työpajoja - tämä sai muutamalta kiinnostuneen vastaanoton. Rovaniemellä asuvatkaan eivät tiedä, mitä kaikkea täällä voi pienellä kynnyksellä tehdä.

Koska toimintamahdollisuudet ovat yksi osallisuuden ulottuvuuksista (Raivio ja Karjalainen, 2013, s. 14), tiedon levittäminen paikallisista taidetoimintamahdollisuuksista oli taidemuseokerran yksi odottamaton hyvä puoli.

Vaikka taidemuseokerta tuntuikin kokonaisuutena onnistuneelta, pohdimme, tuliko itse näyttelyä kierrettyä liian nopeasti. Mielikuvamme näyttelytyöskentelyä suunnitellessa olivat rauhallisia ja pohtivia, mutta osallistujat liikkuvat museossa melko nopeasti. Aiheuttiko valokuvaustehtävän antaminen ennen näyttelyyn tutustumista sen, että osallistujat tutkivat näyttelyä pinnallisemmin, ainoastaan tehtävää ajatellen? Toisaalta meillä ei myöskään ole näyttöä, että nopeus olisi varsinaisesti ongelma. Se ei vain ollut sitä, mitä odotimme.

Saimme myös tällä kerralla kokonaan uuden osallistujan paikalle ensimmäistä kertaa. Tämä aiheutti meissä ohjaajissa pohdintoja: on hankalaa ryhmädynamiikan ja tutkimuslupien osalta, että joka kerralla saamme uusia osallistujia. Aloimme myös miettiä, olisiko työpajojen rakenteen silttenkin kannattanut olla sarja yksittäisiä työpajoja, eikä aiempiin kertoihin liittyvää toimintaa.

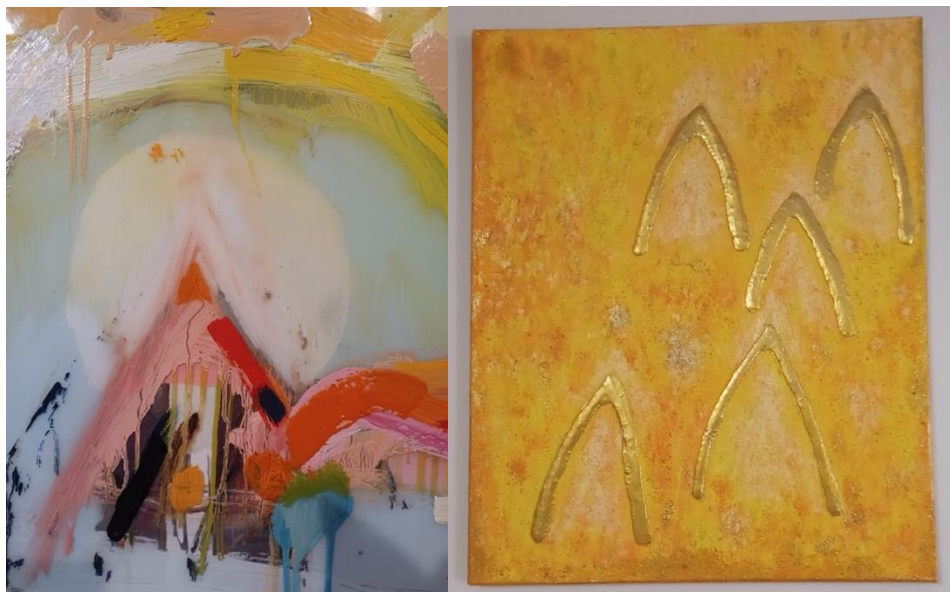
4.2.4. Neljäs taidetyöpaja – rentoutuminen, rauhoittuminen ja läsnäolo

Neljäs tapaaminen oli torstai 7.4.2022 Muistiyhdistyksellä. Tämän kerran aloitimme tekemällä jo tutuksi tulleen meditaation, mutta tällä kertaa piirtämisen sijaan muovailimme muovailuvahaa. Työpajakerran temaksi valitsimme rentoutumisen, rauhoittumisen ja läsnäolon.

Katsoimme yhdessä kunkin kotitehtävää varten ottamia kuvia ja keskustelimme niistä. Oli mukavaa nähdä kuvapareja ja keskustella niistä. Yhteyksien löytäminen taidemuseon teosten ja oman arkielämän välillä vaikutti olleen miellyttävä tehtävä, ja keskustelua syntyi runsaasti. Osallistujat kertoivat tarinoita ottamistaan kuvista, ja keskustelimme alkuperäisten abstraktien teosten moninaisista tulkinnoista. Tehtävä vaikutti siis kaikin puolin onnistuneelta.

Kuvat 18 ja 19 ovat kuvapari, jossa Henri Hagmanin teos muistutti osallistujaa hänen mökilleen olevista pienistä "portaista", jotka johtavat tulisijan päälle.

Kuvat 18. Ja 19.

Kuvat 20. Ja 21.

Kuvissa 20. ja 21. Hagmanin teos muistutti osallistujaa toisesta taideteoksesta, joka hänellä on kotonaan. Keskustelimme abstraktien teosten herättämistä mielikuvista.

Esittelimme muotokuvausta seuraavan kerran aktiviteettina. Lopuksi maalasimme akvareleilla postikortin rakkaalle ihmiselle. Tarkoituksena oli samalla harjoitella akvarellimaalausta, jota tulisimme käyttämään myöhemmin muotokuvien työstämisessä.

Kuvat 22. Ja 23.

Kuvissa 22. ja 23. osallistujat ovat kokeilleet märkää märälle -tekniikkaa, jota suunnittelemme käyttävämme myös seuraavalla kerralla. Työpajakerta oli onnistunut, mutta meillä oli hankaluuksia taidetyöpajojen vetämisen kuormittavuuden kanssa sekä aineiston keruun kanssa.

Taidetyöpajojen suunnittelu ja ohjaaminen tuntui kyllä molemmista kiinnostavalta ja palkitsevalta, mutta yhdistettynä muuhun opiskeluun se oli yllättävän kuormittavaa. Neljä työpajaa vetäneenä olimme huomanneet, että työpajoissa täytyy olla jatkuvasti niin valppaana ja se voi olla erittäin väsyttävää. Myös aineiston keruu tuntuu jatkuvasti haastavalta: suunnitella keskustelujen nauhoittamista, mutta ajatus osallistujien nauhoittamisesta tuntui meistä edelleen ikävältä ja taidetyöpajan tunnelmaa rikkovalta.

4.2.5. Peruttu taidetyöpaja

Viidennen työpajan oli määrä tapahtua Lapin yliopistolla 11.4.2022. Suunnittelimme ottavamme ryhmäkuvan sekä muotokuvat kaikista osallistujista valokuvastudiossa yliopiston tiloissa. Emme kuitenkaan saaneet käyttöömmme varsinaista valokuvastudiota, vaan videostudion. Kävimme tutustumassa videostudioon, mutta se ei vaikuttanut meidän käyttötarkoitukseemme sopivalta. Ajatus sekä studion onnistuneesta käytöstä että työpajaosallistujien ohjauksesta ja hyvinvoinnista huolehtimisesta kahdestaankin tuntui meistä molemmista hankalalta. Päätimme perua seuraavan työpajan, joka (pääsiäisen vuoksi) olisi tullut todella pian.

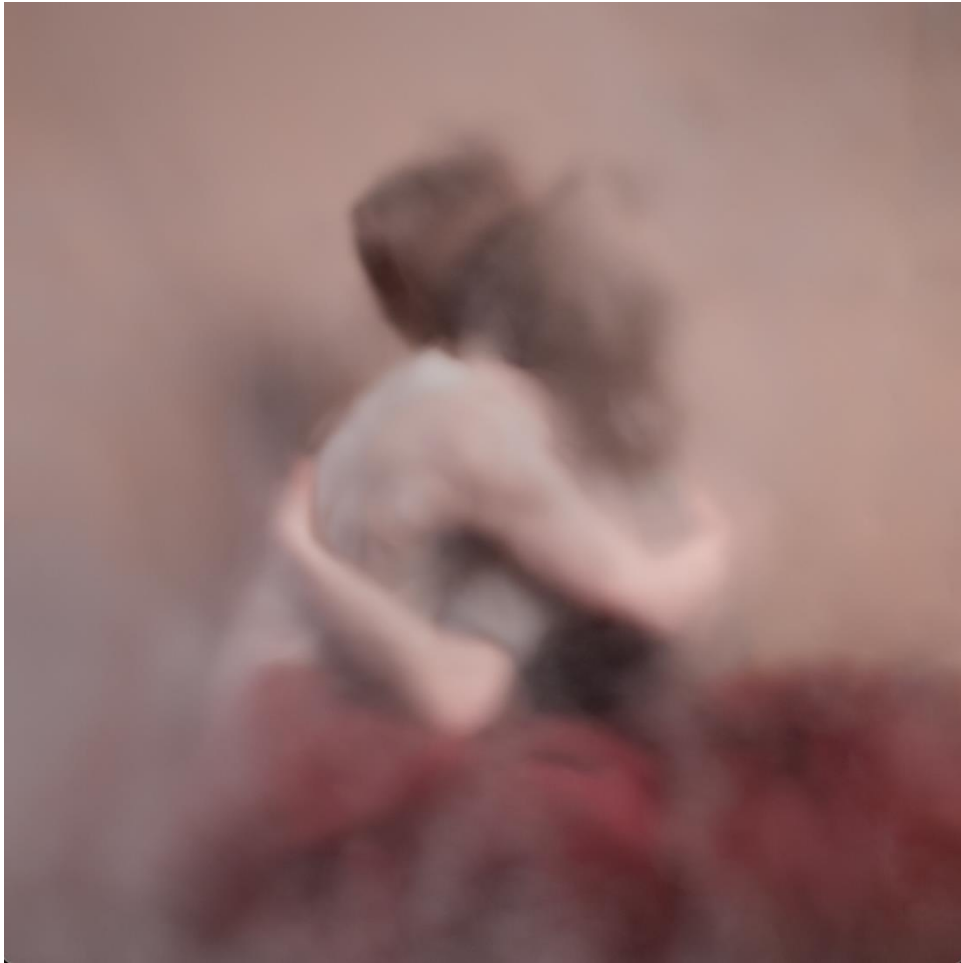
Neljännellä työpajakerralla kerroimme osallistujille seuraavan työpajan peruuntumisesta. Siinä vaiheessa suunnittelimme vielä kokeilevamme pääsyä valokuvastudioon, mutta myöhemmin päädyimme perumaan yliopistolle menon kokonaan ja ottamaan ryhmäkuvan Muistiyhdistyksen tiloissa viimeisen työpajakerran yhteydessä. Yliopistolla vierailun peruminen harmitti mutta toisaalta helpotti meitä ohjaajia. Vierailu olisi ollut mukava arjesta poikkeava aktiviteetti osallistujille. Toisaalta se olisi rikkonut vähäisiä rutiinejamme, jotka olimme siihen mennessä luoneet. Huolenamme oli myös se, että meidän epävarmuutemme tilan suhteen vaikuttaisi myös ryhmän tunnelmaan.

Työpajojen järjestämisen kuormittavuuden ja muiden kiireiden vuoksi päätimme myös, että emme pidä ylimääräistä työpajaa, joka korvaisi perutun työpajakerran, vaan pidämme vielä suunnitellut kaksi työpajaa, yhteensä kuusi.

4.2.6. Viides taidetyöpaja - muotokuva

Viidennessä tapaamisessa 21.4.2022 Lapin Muistiyhdistyksellä olimme taidetyöpajakerran alkuun suunnitelleet havaintopiirustusta ja meditaatiota yhdistelevää aktiviteettia. Siinä osallistujat katsovat paria ja piirtävät tämän muotokuvan paperiin siihen katsomatta. Ulkona oli tuona päivänä ihana, keväinen auringonpaiste. Matkalla Muistiyhdistykselle saimme idean meditaation tekemisestä ulkona. Joogaretriitillä Karoliina oli tehnyt meditaatioharjoituksia ulkona ja siitä syntyi spontaani idea meditaatioharjoituksesta. Karoliina ohjasi osallistujia valitsemaan paikan kadulta Muistiyhdistyksen ulkopuolelta ja sulkemaan (halutessaan) silmät. Mitään sen kummempaa tavoitetta ei ollut, vaan tarkoitus oli ainoastaan testata miltä tämän tyyppinen harjoitus tuntuu. Osallistujat lähtivät rohkeasti mukaan ideaan ja seisoimme keskellä Rovaniemen keskustaa kadulla lämpimässä keväturingossa silmät suljettuina useamman minuutin. Ohikulkijoille tämä taisi näyttää performanssilta ja sellaisen tästä voisikin kehittää. Huomasimme, että olimme saaneet taidetoiminnan ohjaajina rohkeutta, jota tämän tyyppisen harjoituksen toteuttaminen vaati.

Meditaation aikana Katariina valmisteli muotokuvausta sisällä. Ennen muotokuvien ottamista pidimme alustuksen, jossa keskustelimme siitä, mitä "muotokuva" kullekin tarkoittaa – onko se hartiasta rajattu kuva tai maalaus, voiko se olla tilannekuva, tai kuva jostain aivan muusta kuin muotokuvattavasta henkilöstä? Käytimme alustuksessa apuna sekä taidekortteja että Katariinan ottamia muotokuvia. Taidekortteja valitsimme ohjeella "muotokuva ja ei-muotokuva". Aiheesta syntyi keskustelua, joka oli ehkä aiempaa vapaampaa. Istuimmekin tällä kertaa vapaammin ryhmiteltyinä, emmekä pöydän ääressä. Osan mielessä muotokuvassa tulee olla ihminen, toisen mielestä ihmisen läsnäolo ei tee muotokuvaa, vaan kuvassa täytyy olla tarina. Keskustelun tarkoituksena oli ennen valokuvien ottamista avartaa osallistujien näkemystä siitä, mitä muotokuva tarkoittaa. Halusimme antaa osallistujille enemmän välineitä päättää, miten he itse haluavat olla kuvassa.

Kuva 24.

Myös Katariinan ihmisistä ottamia kuvia katsellessa keskustelimme siitä, ovatko kuvat muotokuvia. Aluksi keskustelu oli hyvin vähäistä, mutta pikkuhiljaa ryhmä lämpeni myös tällaisista kuvista keskustelulle. Ohjaajina pyrimme herättelemään keskustelua ja demonstroimaan sitä, ettei väärää vastauksia ole, kuitenkin antaen tilaa osallistujien mielipiteille. Erityisesti yksi kuva (kuva 24.) kirvoitti jopa väittelyä siitä, miten henkilöiden käsivarret kuvassa asettuvat.

Keskustelun aikana yksi osallistujista muisteli sitä, että hänen tyttärensä oli joskus osallistujan työpaikalla vieraillessaan ottanut itsestään omakuvan työpaikan kopiokoneen skannerilla. Loppujen lopuksi innostuimme ryhmänä tästä niin, että kyseinen osallistuja kuvasi meistä kaikista muotokuvan Muistiyhdistyksen kopiokoneella. Kopiokonekuvista tuli valloittavia – ne olivat juuri sitä, mitä toivoimme osallistujien tuovan työpajoihin meidän suunnitelmiamme lisäksi. Oli mahtavaa, että idea kopiokonemuotokuvasta tuli osallistujalta ja hän kaiken lisäksi toimi itse kuvaajana. Tämä on esimerkki osallisuudesta ja ei-hierarkkisuudesta.

Kopiokoneella otetuista muotokuvista tuli mielestämme mystisiä, unenomaisia ja leikkisiä. Olemme kuvissa silmät kiinni skannerin valon takia, osa hymyillen. Kuvat ovat tummia, vähän omituisia ja valtavan ilahduttavia. Kuvassa (25.) kootusti kopiokoneteoksia esillä loppunäytelyssämme.

Kuva 25.

Tavallisesti valokuvaaja määrittää, miten hän haluaa näyttää kuvattavan (Savolainen, 2009, s. 218). Voimauttavassa valokuvauksessa annetaan kuvattavalle valtaa valita, miten hän haluaa tulla nähdyksi (Savolainen, 2009, s. 218). Tämä vaatii kuvaajalta taitoa kuunnella kuvattavaa sekä kuvattavan luottamusta kuvaajaa kohtaan (Savolainen, 2009, s. 218). Onnistuessaan kuvaustilanne voi olla terapeutin kokemus nähdyksi tulemisesta (Savolainen, 2009, s. 219).

Kopiokonekuviissa valta siirtyi meiltä ohjaajilta osallistujille (erityisesti hänelle, joka keksi kopiokonekuvat) hyvin luonnollisesti. Toki me ohjaajina annoimme hyväksyntämme ja kannustimme kaikkia halukkaita osallistumaan kopiokonekuviin, mutta on keskeistä, että aloite ja idea tulivat osallistujalta.

Tähän liittyen esittelimme osallistujille myös omat valokuvan ja vesivärien avulla tekemämme omakuvat (kuva 7.) havainnollistaaksemme sitä, mitä seuraavaksi otettavista muotokuvista on mahdollisesti tulossa. Toivoimme, että mahdollisen lopputuloksen esittely auttaa osallistujia ymmärtämään tulevaa prosessia ja sitä kautta myös sitä, mitä he itse haluaisivat muotokuvilta.

Olimme päättäneet, että kukin osallistuja saa kuvausvaiheessa olla juuri niin kuin itse haluaa. Halusimme näin rikkoa valokuvaajan tavanomaista valtaa ja antaa sitä kuvattaville. Osa osallistujista otti kyseisen vallan vastaan innokkaasti ja halusi maata sohvalla pää alaspäin tai seistä niin, että hiukset valuvat kohti lattiaa muusta kehosta irrallaan. Osa taas vaikutti kokevan tilanteen vaikeana ja halusivat neutraalin kuvan, johon kuitenkin reagoivat vähättelemällä itseään kuvassa. Oli odotettavissa, etteivät kaikki pidä kuvattavana olemisesta, ja sitä kokemusta on hankala muuttaa hetkessä. Olisi ollut mahtavaa pystyä tarjoamaan korjaava kokemus kuvattavana olemisesta, mutta siihen ei ollut mahdollisuutta keskittyä enempää tämän taidetyöpajan puitteissa.

Osallistujien käydessä kuvassa yksitellen tai pareittain muut jatkoivat viime kerralla aloitettuja postikorttimaalauksia vahaväreillä.

Reflektointinauhoitteesta tuli selkeästi esille, että tämän työpajakerran vetäminen oli meistä mukavampaa, stressittömämpää ja vapaampaa kuin aiemmin. Meidän ohjaajien välinen yhteistyö sujui saumattomammin kuin aiemmin. Syventynyt luottamus omaan ja toisen kykyyn ohjata tilanteita ja reagoida teki työskentelystä miellyttävämpää. Sopeuduimme toistemme ideoihin ja annoimme toisillemme vastuuta. Otimme myös vastuuta selkeämmin, ja työskentelimme luontevasti toisen vetovastuuta tukien tai tarvittaessa erillään seuraavaa aktiviteettia valmistellen.

Tunnelma taidetyöpajassa oli mielestämme rento, kiireetön ja spontaani. Tämä oli juuri sitä, mitä olimme työpajoilta alun perin toivoneet. Reagoimme sääolosuhteisiin ja Karoliinan

omaan ideaan vaihtamalla meditaatiotyypin ja pystyimme osallistujan idean perusteella lisäämään kokonaan uuden aktiviteetin. Olimme myös suunnitelleet kahvittelun työpajakerran loppuun, mutta muotokuvakeskustelun jälkeen yksi osallistujista ilmaisi, että siihen mennessä oli tullut jo runsaasti ajateltavaa. Muotokuvaukseen sukeltaminen niin intensiivisen keskustelun jälkeen ei tuntunutkaan oikealta, joten päätimme siinä hetkessä, että pidämme sittenkin kahvitauon. Tässä vaiheessa meillä oli taidetyöpajojen ohjaajina kertynyt kokemusta ja varmuutta. Emme enää tehneet pilkun tarkkoja suunnitelmia, vaan tunnustelimme tilanteita ajoitusten ja tehtävien järjestyksen suhteen. Ehkä juuri siksi tällainen spontaanius mahdollistui näin selkeästi tällä viidennellä taidetyöpajakerralla. Olimme ehtineet ryhmäytyä jonkin verran ja taidetyöpajassa oli myös siksi erityisen mukava tunnelma.

4.2.7. Kuudes ja viimeinen taidetyöpaja - vappujuhlat

Viimeinen varsinainen tapaaminen oli Muistiyhdistyksellä 28.4.2022. Meditaatio toimi hyvänä tuttuna aloituksena. Tällä kertaa jatkoimme taidekorttityöskentelyä Ateneumin taidekorttien sijaan työpajojen aikana luomillamme teoksilla. Kuvassa 26. näkyy, kuinka olimme levitelleet kaikki teokset pöydälle niin, että pääsemme kiertelemään pöytää ja katselemaan teoksia. Tämä toimi hyvin: teoksissa nähtiin monenlaista, niitä käännettiin eri päin, ja yksi osallistuja valitsi puhuttelevimpana työnä itse tekemänsä, vaikkei muistanut sen olevan omansa. Keskustelussa toisiaan tasapainottivat vakavat aiheet ja tekemisen tuoma ilo.

Kuva 26.

Kuva 27.

Kuva 27. on se abstrakti narumaalaus, jonka yksi osallistujista valitsi kaikista puhuttelevimmaksi teokseksi sillä hetkellä. Osallistuja ei muistanut sen olevan hänen oma teoksensa ja oli hauska yllätys, kun se selvisi.

Valitsimme kaikista tekemistämme teoksista näyttelyyn tulevat teokset – ainakin siltä osin kuin vielä tunnistimme omat teoksemme. Teoksia valitessa taiteilijalla oli viimeinen sana siitä, tuleeko teos näyttelyyn. Tilanne synnytti myös kanssataiteilijoiden antamaa palautetta ja kannustusta teoksista, joita taiteilija ei ehkä itse osannut siinä tilanteessa arvostaa.

Maalasinme akvarelliväreillä viime kerralla otetut muotokuvat, jotka olimme tulostaneet akvarellipaperille. Tilanne on hauskan keskittynyt; välillä on aivan hiljaista ja välillä heiteltiin vitsejä sekä ihasteltiin toisten maalausjälkeä ja teosta. Monet osallistajat vaikuttivat nauttivan maalaamisesta, mutta muutama koki maalaamisen tai oman kuvan työstämisen hankalaksi, ja yksi muotokuva jäi sen vuoksi pois näyttelystä.

Myös Lintusen ja Vanhasen (2016, s. 103) taideperustaisen toimintatutkimuksen osana olivat (muistisairaista) veteraaneista otetut muotokuvat ja niistä keskustelu. Veteraanien reaktioiden omiin kuviinsa oli osin samankaltainen kuin meidän kokemuksemme: oman kuvan kohtaaminen vaikutti tuntevan vaikealta, ja kuvasta puhuttiin vähätellen (Lintunen ja Vanhanen, 2016, s. 103). Kuitenkin myös ryhmän vaikutus oli samankaltainen kuin meidän työpajoissamme: vaikka kuva itsestä saattoi tuntua hankalalta, toisten kuvia, ja meidän tapauksessamme myös maalauksia, kehuttiin avoimesti. Lopulta kehujen ja kuvista keskustelun jälkeen osa veteraaneista vaikutti olevan jopa ylpeä muotokuvastaan (Lintunen ja Vanhanen, 2016, s. 105). Kuvien käsittelyllä ryhmässä oli siis selkeästi positiivisia vaikutuksia osallistujien asenteisiin omia kuviaan kohtaan sekä meidän työpajoissamme että Lintusen ja Vanhasen järjestämässä toiminnassa (Lintunen ja Vanhanen, 2016, s. 106).

Koska viimeinen tapaaminen sijoittui lähelle vappua, söimme asiaankuuluvasti munkkeja ja joimme simaa. Annoimme osallistujille diplomit, jotka yllättivät ja ilahduttivat heitä. Emme itse olisi osanneet varautua diplomien tekemiseen ilman muistiasiantuntijan vinkkiä. Diplomit olivat kuulemma ilahduttaneet aiemmissakin taidetyöpajoissa. Otimme myös ryhmäkuvan ilmapallojen ja serpentiinien koristamana. Tunnelma oli juhlava, iloinen ja hieman haikeakin. Vaikutti siltä, että olimme saaneet aikaiseksi turvallisen ja toimivan ryhmähengen.

Taidetyöpajakerran jälkeen Muistiyhdistyksen asiantuntija sai osallistujalta palautetta:

“Olipa ihana tunnelma eilen, kiitos ❤️”.

Myös Katariinan reflektoinnista (28.4.) paistaa lämmin tunnelma ja onnistumisen tunne, vaikka viimeinen kerta oli myös haikea:

Samoin kuin viime kerta, tämä tuntui siltä, että porukka on viimein hitsautunut yhteen ja ryhädynamiikka toimii. Tuntuu siltä, että onnistuimme turvallisen tilan luomisessa.

Vaikka työpajat ovatkin lyhyt ja kohtuullisen pinnallinen konteksti suhteiden luomiseen, Muistiyhdistyksen toiminta kokonaisuutena ja yksittäiset työpajat ovat tärkeitä, koska ne luovat ja ylläpitävät sosiaalisia suhteita sekä yhteisöä.

4.2.8. Näyttely – Muistikuvia

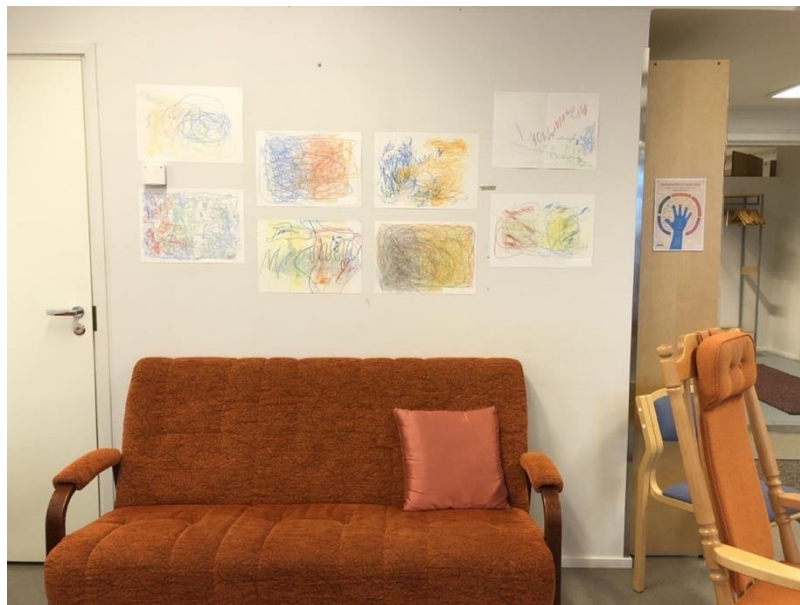
Valokuvakerhon näyttelyn (esittelyteksti liitteesä 4.) avajaiset olivat 3.6.22 Helmikammarilla, Rovaniemen seurakunnan tiloissa. Olimme taidetyöpajaosallistujien kanssa yhdessä valinneet näyttelyyn tulevat teokset. Yhteinen päätös oli myös se, ettei teosten yhteyteen tule taiteilijan nimeä, vaan kaikkien taiteilijoiden nimet tulevat näyttelyn kuvauksen yhteyteen. Näin osallistujat tulevat edustetuksi taiteilijoina, mutta heitä ei voi yhdistää tiettyihin teoksiin. Peitimme nimet, jotka oli kirjoitettu teosten etupuolelle. Tämä oli kompromissi, joka yhtä aikaa suojelee haavoittuvassa asemassa olevia osallistujiamme ja kunnioittaa heidän taiteilijuutensa.

Ripustimme teokset avajaisia edeltävänä iltana teostyyppin mukaan ryhmiteltynä: meditaatiopiirokset, esinekuvat, muotokuvat jne. (kuvat 28., 29. Ja 30.)

Kuva 28.

Saavuimme Muistiyhdistyksen väen ja Valokuvakerhon osallistujien kanssa Helmikammarille tuntia ennen avajaisten virallista alkua kahvittelemaan ja keskustelemaan taidetyöpaja- ja näyttelykokemuksesta. Kuukauden tauon jälkeen oli hyvä päästä vielä juttelemaan kokemuksista. Muistiyhdistyksen työntekijä myös haastatteli muutamaa taidetyöpajaosallistujaa heidän kokemuksistaan Muistiviesti-lehteä varten.

Kuva 29.

Avajaisten alkuun tuli vain yksi työpajojen ulkopuolinen kävijä - avajaisten markkinointi jäi selvästi muiden hommien jalkoihin. Kourallinen muita kävijöitä tuli kuitenkin vielä alun puheiden jälkeen, ja erityisesti kopiokoneella otettuja kuvia ihasteltiin paljon. Eräs näistä kävijöistä kertoi taidetyöpajaosallistujan kertoneen, ettei olisi uskonut, että hän voisi osata tehdä taidetta. Yksi osallistujista aikoikin laittaa muotokuvateoksensa kotonaan seinälle.

Kuva 30.

Helmikammarilla oli kesän aikana jonkin verran toimintaa, mutta vieraskirjan merkinnät jäivät melko vähäisiksi. Kävijöitä kuitenkin kuulemma oli, vieraskirja vain unohtui mainita. Näyttely oli auki koko kesän 30.8.2022 asti, ja sen purkamisen jälkeen teokset menivät takaisin Muistiyhdistykselle, jotta taiteilijat saivat hakea teoksensa kotiin. Avajaisissa tehdystä haastattelusta tuli juttu Muistiviestiin (1/2023), Lapin Muistiyhdistyksen omaan julkaisuun. Jutussa yksi osallistujistamme kertoi: ”Minusta on tullut taiteilija” ja ”Joudun etsimään tämä[n] sairauden vuoksi sanoja, mutta minusta tuntuu, että taide voisi korvata sanoja”.

Näyttely oli onnistunut, mutta sen järjestelyt olivat myös täynnä kompromisseja. Saimme teokset edustavasti esille – ainakin suhteessa aikaresursseihin ja budjettiin. Olisi kuitenkin ollut mukava saada teokset esille vielä edustavammin ja harkitummin. Esimerkiksi meditaatioiden aikana luodut teokset laitettiin seinälle valkotarralla. Ripustus ei tässä kohtaa edustanut toimomaamme kunnioitusta osallistujien teoksia kohtaan.

Helmikammari oli myös teoriassa sopiva tila näyttelylle: siellä on säännöllistä toimintaa ja sen mukana kävijöitä, joita näyttely voisi kiinnostaa. Kesällä Helmikammarissa oli kuitenkin hiljaista, ja näyttelyn kävijämäärä jäi melko pieneksi.

Toisaalta näyttelyn kaikista tärkein osa oli joka tapauksessa avajaiset. Projektimme kannalta tärkein yleisö ovat taiteilijat itse, ja pääsimmäkin avajaisten kautta juhlistamaan teoksiamme ja toimintaamme yhdessä. Osallistujat olivat selvästi mielissään siitä, että heidän teoksiaan on esillä taidenäyttelyssä. Myös hiljaisemmat osallistujat sanoittivat ääneen sitä, että olivat nauttineet taidetyöpajoista. Yksi osallistuja kertoi aluksi olleensa skeptisempi esimerkiksi taidekorteista mutta lopulta tykänneensä myös siitä, että ne laittoivat aivot töihin.

4.3. Taidetyöpajat kokonaisuutena: kokoava analyysi

Tässä luvussa kokoamme huomioita koko taidetyöpajakokonaisuuden ajalta yleisesti sekä onnistumisiin ja haasteisiin keskittyen.

Ensimmäiset taidetyöpajat menivät yleisesti ottaen hyvin, mutta meillä oli ohjaajan näkökulmasta ensimmäisellä kolmella kerralla vaikeuksia osallistujien vaihtuvuuden vuoksi. Osa ilmoittautuneista ei päässyt paikalle kahdelle tai kolmellekaan ensimmäiselle kerralle, ja pari osallistujaa jäi ensimmäisen kertojen jälkeen pois. Halusimme painottaa turvallisen tilan luomista sekä osallistujien tarpeisiin vastaamista myöhempien taidetyöpajojen valmistelussa, ja jouduimme tavallaan ryhmäytymään joka kerralla uudestaan kullakin kokoonpanolla. Vaihtuvuus oli haastavaa myös tutkimuksen näkökulmasta, koska osallistujistamme etenkin muistikuntoutajat ovat haavoittuvassa asemassa, ja halusimme esitellä tutkimuksemme taustat ja tutkimusluvan niin, että he varmasti ymmärtävät osallistumisen vapaaehtoisuuden. Jouduimme siis neljällä ensimmäisellä kerralla käyttämään aikaa tutkimusluvan esittelyyn. Myös aineiston keruun suunnittelu oli aluksi hankalaa, koska tiesimme, etteivät kaikki osallistujat ole vielä saaneet tilaisuutta päättää osallistumisestaan.

Vaihtuvuudesta huolimatta saimme uudet osallistujat hyvin mukaan työskentelyyn. Tietyt tapaamisissa toistuvat rutiinit auttoivat tässä. Kaikista vahvimmat rutiinimme syntyivät taidekorttien, meditaatioiden ja kahittelun ympärille. Taidekortit ja meditaatiot toimivat usein

taidetyöpajojen orientoivana aloituksena: kevyt aktiviteetti ja sen purkaminen toimivat lempeänä tapana virittäytyä taiteelliseen ajatteluun sekä keskusteluun. Kahvittelu tuli osaksi työpajojamme Muistiyhdistyksen aloitteesta, sillä heillä on tapana tarjota kahvia ja pullaa toiminnan ohessa. Kahvittelut olivatkin hyvä tauko taiteelliseen työskentelyyn ja tarjosivat mahdollisuuden vapaammalle keskustelulle, joka saattoi koskea sen päivän työpajan aiheita tai jotain aivan muuta.

Aloitimme työpajat usein meditaatiolla tai taidekorttitehtävällä. Pyrimme näin luomaan turvallisia rutiineja ja tekemään työskentelytapoja tutuksi. Meditaatio vaikutti aluksi osallistujille vieraalta paitsi sanana myös toimintana. Osallistujat kuitenkin tottuivat meditaatioihin kevään aikana sekä antoivat niistä myös positiivista palautetta. Myös taidekortit toimivat hyvin lempeänä taiteellisen ajattelun ja itsereflektion välineenä. Korttien valitsemiseen ohjaavat kysymykset olivat hyvin vapaita, ja ohjaajina näytimme myös omilla esittelyillämme esimerkiksi siitä, että kortin valintaperustelut todella voivat olla mitä vain. Kävimme osallistujien sekä meidän ohjaajien valitsemien taideteosten esittelyt läpi yleensä melko järjestelmällisesti vastauksia mitenkään arvottamatta. Korttien tarjoama rakenne ajatusten avaamiseen oli hyvä, mutta viimeisillä kerroilla sekä taidekorteista että muista keskusteluaktiviteeteista syntyi vapaampaa keskustelua. Vaikutti siis siltä, että viimeisillä kahdella kerralla osallistujamme olivat vihdoinkin suuren vaihtuvuuden jälkeen päässeet kunnolla ryhmäytymään, ja olimme myös ohjaajina onnistuneet luomaan turvallisen ilmapiirin.

Kotitehtävät olivat osittain Muistiyhdistyksen toive: alun perin Muistiyhdistykseltä toivottiin aktiviteettipaketteja kotona tehtäväksi, jotta osallistujilla olisi muistia virittelevää mutta saatettavaa toimintaa myös kotona ilman tarvetta taidetyöpajan vetäjälle asiantuntijana. Valmiiden tehtäväpakettien suunnittelu ei tuntunut mielekkäältä ennen muistikuntoutujien työskentelyyn tutustumista, joten päädyimme taidetyöpajaan kuuluviin pieniin kotitehtäviin, jotka laajensivat työpajoja myös kotiin osallistujien niin halutessa. Esimerkiksi Korundissa aloitetun valokuvaustehtävän ajatuksena oli antaa osallistujille mahdollisuus olla vuorovaikutuksessa näyttelyn kanssa niin, ettei osallistuminen vaadi kokemuksien sanoittamista. Kotitehtävä mahdollisti näyttelyn prosessoinnin vielä kotona omalla ajalla ja omassa tutussa kontekstissa sekä vielä seuraavalla työpajakerralla kotitehtävän purkamisen yhteydessä.

Käytimme työpajojen aikana terapeutin valokuvauksen menetelmiä monipuolisesti. Vaikka menetelmiä ei välttämättä aina ole tarpeellista erotella toisistaan, käytimme kaikkia Weiserin jaottelun (Halkola, 2009, s. 18) menetelmiä, jotka esittelimme luvussa 2.3.2.:

1. Osallistujamme ottivat itse kuvapareja taidemuseossa ja vierailuun liittyvässä kotitehtävässä
2. Osallistujista otettiin poseeratut muotokuvat, jotka tulostettiin ja joita osallistujat jatkoivat maalaamalla
3. Osallistujat ottivat itsestään omakuvat kopiokonetta käyttäen
4. Emme suoraan käsitelleet perhekuvia tai omaelämäkerrallisia kuvia, mutta voidaan ajatella, että osallistujien tuomat ja työpajoissa kuvaamat rakkaat esineet edustavat omaelämäkerrallisia kuvia
5. Kuvaprojektioitakaan emme käyttäneet menetelmän perinteisessä mielessä valokuvien avulla, mutta taidekorttitehtävämme edustaa vastaavaa menetelmää, eli korttien valintaa ja henkilökohtaista tulkintaa

Brandenburgin (2008, s. 17) mukaan taide voidaan hyvinvointinäkökulmasta nähdä itseisarvona, välineellisesti tai transformoivana. Työpajoissa pyrimme toimintamme ja puheemme kautta välittämään omaa arvostustamme taiteesta itsessään. Taide myös oli välineellisesti mukana mahdollisena nautinnon lähteenä, rauhoittavana sekä keskustelua virittävänä. Niin, Gibson (2018), Knif (2021) kuin Savolainenkin (2009) ovat todenneet, että valokuvat ja taide ovat olleet tärkeänä apuna kommunikaatiossa: taide voi toimia sanallisen ja kehollisen ilmaisun tukena (Savolainen, 2009, s. 211), ja se voi myös helpottaa vaikeiden asioiden pukemista sanoiksi toimimalla metaforana (Knif, 2021, s. 89). Itsestään kertomisen sijaan on mahdollista kertoa tulkintojaan valokuvasta tai muusa taiteesta, mikä voi vähentää suoraan puhujaan kohdistuvaa huomiota (Gibson, 2018, s. 56). Me käytimme tätä työpajoissamme erityisesti taidekorttikeskusteluissa. Taide ja taidetoiminta olivat myös osanaan luomassa porukan yhteishenkeä sekä pystyvyyden tunnetta onnistumisten kautta: esimerkiksi yksi osallistuja, joka oli aiemmin vähätellyt taiteellista osaamistaan, halusi näyttelyn jälkeen saada omakuvansa seinälle kotiinsa. Hän oli selvästi ylpeä teoksestaan, mikä ohjaajan näkökulmasta oli valtavan ilahduttavaa nähdä.

Työpajat järjestettiin maaliskuussa 2022 koronaaikana. Covid-19-pandemia oli tuolloin sellaisessa vaiheessa, että toimintaa järjestettiin kasvatusten, mutta tartuntoja ehkäistiin pitämällä maskeja ja kiinnittämällä huomiota käsihygieniaan. Tältä osin työpajojen tilanne ei poikennut muusta arkisesta toiminnasta, mutta jälkikäteen koronaaikana vaikutuksista voi tehdä muutamia huomioita. Monet käyttämämme tiedonlähteet korostavat kommunikointia ja kohtaamista: Muistikummi-koulutus (n.d.) painottaa selkeästi puhumista, tilan hälyttömyyttä ja muistisairaana kuuntelemista. Semi (2009, s. 245) korostaa luottamuksen rakentamista aidon vuorovaikutuksen sekä elekielen ja muun sanattoman ilmaisun kautta. Knifin (2021, s. 102) mukaan dialogiseen kohtaamiseen kuuluu molemminpuolinen arvostus sekä toisen näkeminen ja kuuleminen aidosti. Työpajoissa oli ehdottoman selkeää, että me ohjaajat ja muistiyhdistyksen työntekijät ja vapaaehtoiset pidimme maskeja itsemme ja toisten suojelemiseksi. Maskit olivat kuitenkin ehdoton haitta aidossa vuorovaikutuksessa: ne peittivät kasvojen ilmeitä, tekivät puhumisesta raskaampaa ja puheen ymmärtämisestä haastavampaa. Me ohjaajina pyrimme kiinnittämään kommunikointiin, kuten puheen kuuluvuuteen, paljon huomiota, mutta osallistujilla oli välillä vaikeuksia ymmärtää toisiaan – ilman maskejakin.

4.3.1. Onnistumiset

Turvallisen tilan rakentaminen nousi yksi tärkeimmistä teemoistamme työpajojen suunnittelun aikana, ja se ohjasi valintojamme viimeiseen työpajaan asti. Olikin erityisen palkitsevaa, että alun osallistujavaihtuvuuden haasteiden jälkeen kahdella viimeisellä työpajakerralla oli selvästi havaittavissa, että keskustelut etenivät enemmän omalla painollaan, ja osallistujat nauttivat olostaan. Teimme näiden seikkojen perusteella tulkinnan siitä, että ajan kanssa onnistuimme rakentamaan luottamusta ja turvallisen tilan tunteen. Myös osallistujalta tullut idea kopiokonekuvista oli erityisen palkitseva, etenkin ottaen huomioon miten paljon työtä suunnitelmien avoimeksi jättäminen tuotti kevään mittaan. Kopiokonekuvista tuli yksi työpajojemme ehdottomista tähtihetkistä.

Meidän työpajaohjaajien välinen yhteistyö ja vuorovaikutus toimivat myös erityisen hyvin. Etenkin ensimmäisillä työpajakerroilla haimme sopivaa tasapainoa tilanteeseen reagoinnin ja

eri aktiviteettien vetovastuun jakamisen välillä. Tämä oli meille molemmille ensimmäinen kerta, kun ohjasimme toimintaa näin tasaveroisesti yhteistyössä toisen kanssa. Työskentelystä tuli loppua kohden varsin luontevaa ja pääsimme hyötymään roolien jakamisesta ja välillä kahteen eri tilaan levittäytymisestä esimerkiksi muotokuvien ottamisen aikana.

Oli myös ilo huomata, että osallistujat ottivat suunnittelemamme aktiviteetit ja tehtävät vastaan hyvin. Käytimme suunnittelussa hyväksi vahvuuksiamme sekä kiinnostuksenkohteitamme ja onnistuimme kehittämään helposti saavutettavaa mielekäästä toimintaa. Meillä on nyt myös käytössämme suunnittelemamme työpajojen runko, jota voimme soveltaa tulevaisuudessa uusissa työpajoissa, ja kokemus yhdestä työpajarupeamasta. Kokemus suunnitelmien soveltamisesta ja ryhmän tarpeisiin reagoimisesta antaa varmasti itsevarmuutta tulevaan toimintaan. Pystymme myös kehittämään työpajarunkoa entisestään, esimerkiksi tarjoamalla osallistujille parempia valmiuksia jatkaa taidetoimintaa itsenäisesti.

Työpajojen sisältöä ja kulkua hahmotellessamme suunnittelimme ensimmäisen kerran hyvin tarkasti ajoituksineen ja ohjeineen – joskin joustovaran kanssa. Jätimme suunnitelmat alkuvaiheessa sitä avoimemmaksi mitä myöhemmästä työpajakerrasta oli kyse, jotta pystyimme reagoimaan osallistujien toiveisiin ja ensimmäisten työpajojen antamaan kokemukseen. Tämä toimi erinomaisen hyvin työpajojen toimivuuden osalta. Pedagogisesta suunnitelmastamme näkyy myös se, että tehdessämme ajankohtaiset suunnitelmat seuraavaa työpajaa varten pajakertojen välissä, myöhemmät suunnitelmat jäivät myös silloin suurpiirteisemmäksi, sillä aloimme luottaa suunnitelmiimme ja ajantajuumme tutun ryhmän yhteydessä.

4.3.2. Ongelmat ja kehitysideat

Kaikista konkreettisimmat hankaluudet projektissamme olivat osallistujien vaihtuvuus, josta ei varsinaisesti koitunut ongelmaa mutta joka puhututti meitä työpajojen välissä paljon, sekä ajan puute. Vaikka valitsimme työpajojen ajankohdan itse, sattui se lopulta erittäin kiireiseen aikaan meille molemmille. Valmistauduimme työpajoihin ennen niiden alkamista hyvin, mutta olimme myös valinneet jättää suunnitelmamme avoimiksi, joten meidän täytyi käyttää paljon aikaa ja vaivaa työpajojen suunnitteluun myös yksittäisten työpajakertojen välissä. Suhteessa käytettyyn työaikaan tämä oli stressaavaa.

Myös Muistiyhdistyksen alkuperäiset toiveet mietityttivät. He alun perin toivoivat työpajojen lisäksi Muistiyhdistykselle sijoitettavaa yhteisteosta sekä tehtäväpaketteja, joita Muistiyhdistyksen asiakkaat voisivat itsenäisesti käyttää kotona. Keskustelimme yhteisteoksesta keskenämme paljon vielä työpajojen alkamisen jälkeenkin, mutta emme koskaan keksineet työpajasuunnitelmiin ja omaan osaamiseemme sopivaa ideaa. Jos yhteisteos olisi ollut suurempi prioriteetti Muistiyhdistyksen puolelta, olisimme tarvinneet paljon enemmän tukea sekä projektiohjaajaltamme ja mahdollisesti vaikka kurssin muodossa ennen sellaisen kehittelyä itse. Myös tehtäväpaketit ovat hyvä idea, ja myös niihin kannattaa palata tulevassa työpajayhteistyössä. Meidän resurssimme eivät riittäneet sekä työpajojen että ”kotipakettien” suunnitteluun.

Projektin nopea aikataulu loi haasteita myös tutkielman tekemisen näkökulmasta. Tutkimuksen tekeminen toiminta edellä toimi kyllä meille, mutta olisi myös ollut antoisaa paneutua tutkimuksemme kirjallisuuteen paljon syvemmin ennen toiminnan suunnittelua. Nyt kirjallisuuden ja teoriapohjan osuus jäi toimintamme suunnittelussa melko pinnalliseksi ja riippui täysin meidän aiemmasta osaamisestamme uuden tiedon omaksumisen sijaan. Tulevissa projekteissa olisikin hyvä varata ensin aikaa teoriapohjalle ennen työpajojen sisällön suunnittelun aloittamista.

5. Tulokset: mikä on keskeisin tuloksemme?

Tässä luvussa kokoamme tutkimuksemme tuloksia suhteessa tutkimuksemme tavoitteeseen, tehtävään ja tutkimuskysymyksiin. Tutkimuksemme tavoitteena on ollut kehittää hyvinvointia tukevaa taidetoimintaa Lapin Muistiyhdistyksellä ja samalla tuottaa tietoa taiteen ja hyvinvoinnin kytköksistä. Tutkimustehtävämme on ollut kehittää hyvinvointia tukevia käytäntöjä erityisesti muistikuntoutujille saavutettavaa taidetoimintaa varten. Lapin Muistiyhdistyksen työntekijöillä ja vapaaehtoisilla oli jo ennestään valtava määrä osaamista ja hyviä käytänteitä, joista pääsimme hyötymään heidän avullaan. Myös opinnäytetyömme ohjaaja Mirja Hiltunen on aikaisemmin ohjannut pro gradu –tutkielmia ja projektiopintoja, joissa on kehitetty taide-toimintaa muistikuntoutujille ja vanhuksille.

Tutkimuksemme anti on taideterapeuttisten menetelmien hyödyntäminen työpajatoiminnassa: ekspressiivisen taideterapian ja terapeuttisen valokuvauksen menetelmät olivat työpajojemme keskiössä. Koimme tärkeiksi myös taidetoiminnan kasvatukselliset ja sosiaaliset puitteet, kuten pedagogisen roolimme taidetoiminnan ohjaajina, osallistujien kokemuksen taiteilijuuudesta, osallisuuden kokemuksen tukemisen sekä turvallisen tilan rakentamisen.

Tutkimuskysymyksemme ovat:

1. Mitkä ovat muistikuntoutujien (ja lähi-ihmisten) hyvinvointia tukevan taidetoiminnan suunnittelun lähtökohdat?
2. Miten toimintaa kehitettiin taidetyöpajojen aikana käytännössä? Miten osallisuuden kokemusta tuettiin taidetyöpajojen aikana?
3. Millaista on hyvinvointia tukeva taidetoiminta Valokuvakerhossa?

Mitkä ovat muistikuntoutujien hyvinvointia tukevan taidetoiminnan suunnittelun lähtökohdat? Suunnitteluvaiheessa hahmottelimme toiminnan tavoitteita, jotka osoittautuivat kaikki hyödyllisiksi toiminnan toteutusvaiheessa. Näitä olivat:

- Rutiinien muodostaminen
- Turvallisen tilan luominen ja luottamuksen rakentaminen
- Meidän roolimme kuuntelevina ja dialogisina taidetoiminnan ohjaajina
- Taiteen tekeminen kokemuksena, ei lopputulokseen keskittyvänä prosessina

- Osallistujien osallisuuden ja toimijuuden tukeminen
- Vapaaehtoisuus, eli mihinkään keskusteluun tai tehtävään ei ole pakko osallistua
- Toiminnan saavutettavuus (taidollisesti, hienomotorisesti, muistillisesti, teknologisesti)
- Osallistujien taiteilijuuden tukeminen

Näin jälkikäteen tavoitetta osallisuuden tukemista voidaan ajatella kuin yläotsikkona, jonka toteutumista monet muut tavoitteet edistävät: turvallinen tila, luottamuksen rakentaminen sekä toiminnan vapaaehtoisuus luovat tasa-arvoa ja matalaa hierarkiaa, jotka ovat dialogisuuden ja osallisuuden kokemuksen edellytyksiä (Knif, 2021, s. 98; Raivio ja Karjalainen, 2013, s. 19). Huomion kiinnittäminen toiminnan saavutettavuuteen sekä taiteeseen kokemuksena ovat nekin tärkeitä itsessään mutta meidän toiminnassamme niiden rooli on myös tukea osallistujien toimintamahdollisuuksia, joka on osa osallisuuden kokemuksen edellytyksiä (Raivio ja Karjalainen, 2013, s. 14).

Näiden ennalta suunniteltujen seikkojen lisäksi toiminnan aikana nousi muitakin asioita, jotka on hyvä ottaa huomioon taidetoimintaa suunnitellessa. Joustovaran jättäminen suunnitelmiin oli työpajojen sisällön kannalta loistava idea, joka teki kopiokoneidean sisällyttämisestä helppoa. Herkällä korvalla kuuntelu työpajojen aikana sekä työpajojen välissä suunnitelmien tarkentaminen kuitenkin vaativat meiltä paljon työaika ja energiaa. Lisäksi mikäli taidetoiminta meidän työpajojemme lailla jatkaa teemoja ja tehtäviä kerrasta toiseen, olisi tärkeää saada kaikki osallistujat paikalle kokonaisuuden alusta asti. Osallistujien vaihtuvuus olisi luultavasti haitannut vähemmän, mikäli olisimme suunnitelleet työpajakertojen sisällöt täysin erillisiksi toisistaan.

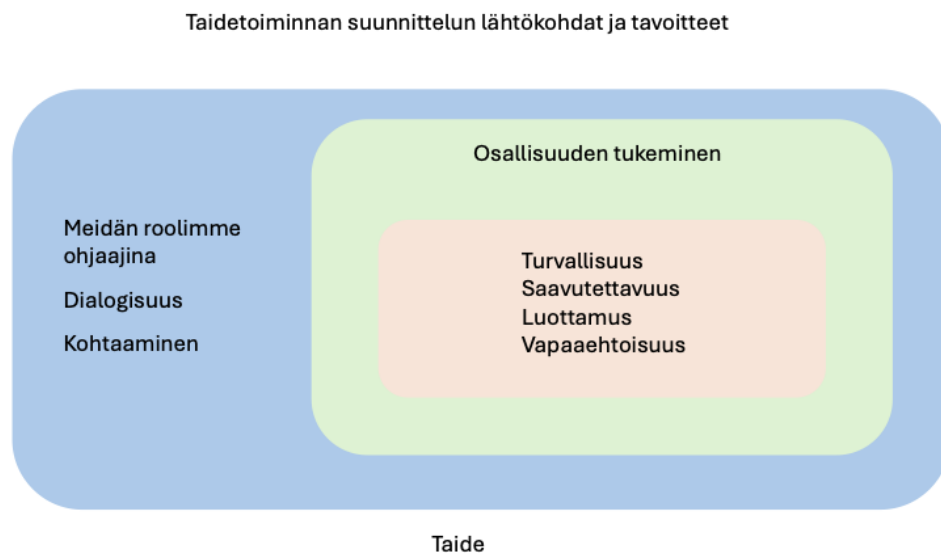
Kun suunnitellaan hyvinvointia tukevaa taidetoimintaa muistikuntoutujille ja heidän lähi-ihmisilleen, yhteisöön ja sen tarpeisiin tutustuminen antaa suunnittelulle erinomaisen pohjan. Muistiyhdistyksen toimintaan tutustuminen ja muistiasiantuntijan kanssa keskusteleminen auttoivat meitä tekemään toiminnasta muistikuntoutujille saavutettavaa ja Muistiyhdistyksen kulttuuriin sopivaa. Esimerkiksi kahvitteleminen oli rutiini, jota emme olisi sisällyttäneet ilman muistiasiantuntijan kehoitusta, ja kahvittelemisestä tuli työpajoissamme tärkeä hengähdystauko ja mahdollisuus vapaalle keskustelulle.

Miten toimintaa kehitettiin taidetyöpajojen aikana käytännössä? Tutkimuksemme toiminnan kuvaus eli luku 4 on kuvaus koko suunnitteluprosessista ja työpajakokonaisuudesta sekä toimintaa reflektovasta analyysistä. Erityisen tärkeiksi huomioiksi analyysistä nousi taiteen ja taiteilijuuden merkitys työpajoissa sekä meidän dialoginen roolimme taidetoiminnan ohjaajina.

Osallistujien taiteilijuuden tukemisesta sekä taiteen kokemuksellisuudesta tuli taidetoimintamme keskeisimpiä kuvataidekasvatuksellisia tavoitteita. Moni toimintamme taideaktiviteeteista oli osallistujille uusi ja ehkä outokin, esimerkiksi meditaatiot. Yksi osallistuja kertoi lopunäyttelyssä olleensa aluksi skeptinen myös taidekorteista. Lopulta hän kuitenkin oppi pitämään siitä, kuinka taidekortit "laittoivat aivot töihin". Osallistajat myös kehuivat toisiaan avoimesti erityisesti maalaustehtävien yhteydessä. Näyttelyn avajaisissa yksi osallistuja kertoi aikovansa laittaa omakuvansa näyttelyn jälkeen seinälle ja toinen kertoi lehtihaastattelussa, että "minusta on tullut taiteilija" (Lapin Muistiyhdistys ry, 2023). Näiden havaintojen perusteella osallistujien käsitys itsestään taiteilijoina muuttui työpajojen aikana huomattavasti. On kuitenkin myös todettava, että kaikki osallistajat eivät halunneet omakuvaansa näyttelyyn, eikä omakuvan kanssa työskentely välttämättä ollut pelkästään miellyttävä kokemus. Siinä missä tätä ei voida laskea onnistumiseksi taiteilijuuden kokemuksen puolesta, pääsi osallistuja kuitenkin toteuttamaan valinnan itse ja vapaaehtoisuuteen perustuen. "Joudun etsimään tämä[n] sairauden vuoksi sanoja, mutta minusta tuntuu, että taide voisi korvata sanoja (Lapin Muistiyhdistys ry, 2023)." Taide toimi siis tärkeänä kommunikaation tukena.

Suunnittelussa nousseista tavoitteista meidän roolimme ohjaajina korostui työpajakokonaisuuden aikana. Jos osallisuuden tukemista ajatellaan ylätasoina tavoitteena ja turvallista tilaa, luottamusta, sekä toiminnan vapaaehtoisuutta ja saavutettavuutta ajatellaan osallisuuden mahdollistajina, on meidän roolimme ohjaajina se työpajojen elementti, jonka kautta kaikki nämä muut elementit toteutuvat. Esimerkiksi taide ei automaattisesti valtaannuta ja vahvasta toimijuutta, vaan tärkeää on kohtaaminen taiteen äärellä (Knif, 2021, s. 100). Normien kyseenalaistaminen ja asiantuntijuuden luovuttaminen osallistujille ovat keinoja osallisuuden kokemuksen mahdollistamisessa (Knif, 2021, s. 87 ja s. 98). Koska me taidetoiminnan järjestäjinä olemme lähtökohtaisesti valta-asemassa osallistujiin nähden, on meidän vastuullamme myös aktiivisesti purkaa valta-asemaamme ja madaltaa ryhmän hierarkiaa. Toista ihmistä ei voi osallistaa, vaan osallisuuden kokemus on lähtöisin osallisuuden kokijasta itsestään (Raivio

ja Karjalainen, 2013, s. 14). Ohjaajina kuitenkin luomme puitteet ja rakennamme tilanteen, joka taidetoiminnan kautta mahdollistaa osallisuuden kokemuksen. Pyrimme toteuttamaan tätä dialogista ohjaajuutta esimerkiksi osallistamalla keskusteluun osallistujien vertaisina ja kertomalla avoimesti, ettei meillä ole oikeita vastauksia. Kyselimme osallistujien mielipiteitä tulevista suunnitelmista tai tarpeesta kahvihetken ajankohdalle. Myös reagoiminen osallistujan ideaan kopiokonekuvista oli osa tätä asiantuntijuuden siirtämistä osallistujille. Tämä tapa toimia tuntui työpajojen aikana oikealta ja vaikuttaa myös työpajakokonaisuuden loppua kohden kehittyneen erittäin positiivisen ryhmähengen perusteella onnistuneelta. Olemme kuvanneet suunnittelun lähtökohdat kuviossa 31.

Kuva 31. Taidetoiminnan suunnittelun lähtökohdat ja tavoitteet

Millaista on hyvinvointia tukeva taidetoiminta Valokuvakerhossa? Taidetoiminta on osallisuutta tukevaa, taideterapeuttisia menetelmiä hyödyntävää ja tunnelmaltaan lämmintä. Käytimme taidetoiminnassamme monipuolisesti terapeuttisen valokuvauksen menetelmiä ja ekspressiivisen taideterapian periaatteita. Taideterapeuttiset menetelmät sopivat erinomaisen hyvin myös muistikuntoutujille saavutettavaksi taidetoiminnaksi. Ekspressiivinen taideterapia tai terapeuttinen valokuvaus eivät kumpikaan edellytä osallistujalta harjaantuneisuutta. Ekspressiiviseen taideterapiaan kuuluu ajatus siitä, että taide ei perustu järkeen vaan leikkiin

(Aura, 2021, s. 182). Terapeuttisen valokuvauksen voima perustuu valokuvan todentuntuisuuteen (Savolainen, 2009, s. 212). Valokuva on myös (tarvittaessa) helppo ja nopea kuvan tekemisen metodi. Leikillisuus ja valokuvaus yhdistyivät kauniisti kopiokonekuvissa: osallistujasta lähtenyt idea sai kaikki innostumaan omakuvien tekemisestä kopiokoneella, kuvista tuli hauskoja, yllätyksellisiä ja herkkiäkin. Ne saivat osakseen paljon ihailua osallistujilta ja näyttelyn avajaisten kävijöiltä. Järki sai iloisesti pitää vapaapäivän, kun kävimme kaikki vuorollamme työntämässä päämme skanneriin!

Kokonaisuutta arvioidessa voidaan todeta, että taidetoimintaa järjestettäessä hyvinvointia voidaan tukea sekä työpajojen sisällön avulla, kuten taideterapeuttisin menetelmin, että sosiaalisin puittein, kuten osallisuutta tukemalla. Osallisuuden kokemuksen tukeminen vaatii toiminnan ohjaajilta paljon aikaa sekä jatkuvaa herkällä korvalla havainnointia ja toimintaa pedagogisten periaatteidemme (tasa-arvo, dialogisuus, jne.) ylläpitämiseksi. Ekspressiivisen taideterapian sekä terapeuttisen valokuvauksen menetelmien käyttö sopi erinomaisesti tämän pohdiskeluvan otteen pariin.

6. Pohdinta ja kiitokset

Lopuksi pohdimme tutkielmaamme kokonaisuudessaan. Tarkastelemme menetelmällisiä valintojamme, tutkimuksemme merkitystä sekä kasvuamme kuvataidekasvattajina. Tämä tutkielma sai inspiraationsa paitsi kiinnostuksestamme hyvinvoinnin ja taiteen yhteyksiin, myös mahdollisuudesta työskennellä muistikuntoutujien ja heidän lähi-ihmistensä kanssa. Muistisairaus vaikuttaa muistikuntoutujien lisäksi myös heidän lähipiiriinsä, erityisesti omaishoitajiin. Tarvetta sekä muistikuntoutujien, että lähi-ihmisten hyvinvoinnin tukemiselle siis on ja tässä tutkielmassa lähestymme aihetta kuvataidekasvatuksen näkökulmasta.

Valokuvakerhon kautta pyrimme tarjoamaan osallistujille lämminhenkistä taidetoimintaa, jonka olemme suunnitelleet heitä varten valmiiksi, mutta johon he pystyvät myös itse vaikuttamaan. Tutkimuksemme yksi tärkeimmistä tuloksista onkin, että hyvinvointia tukevassa taidetoiminnassa tärkeää on taiteen lisäksi toimintaa tukevat sosiaaliset puitteet: lämmin tunnelma, ryhmän yhteishenki sekä dialogisuus. Terapeuttiset taidemenetelmät ja sosiaaliset puitteet eivät toiminnassa pelkästään tukeneet toisiaan, vaan ne ovat toisistaan erottamattomat.

Valokuvakerho oli myös erottamaton Lapin Muistiyhdistyksestä - taidetoimintana ja taideperustaisena toimintatutkimuksena. Taidetoiminnan toteuttaminen yhteistyössä Muistiyhdistyksen kanssa oli palkitsevaa niin meille kuin Muistiyhdistyksellekin, ja saimme molemmat oppia ja tukea toisiltamme. Hyvinvointia tukevan ja terapeuttisiin menetelmiin perustuvan taidetoiminnan järjestämisen edellytyksenä on osallistujayhteisöön tutustuminen mieluiten jo ennen toiminnan aloittamista. Tärkeää on tietysti myös osallistujaryhmään tutustuminen toiminnan aikana ja toiminnan sopeuttaminen heidän tarpeisiinsa.

Olisimme voineet kerätä työpajoista enemmän sanallista aineistoa, äänitteitä, kirjallista palautetta ja niin edelleen, mutta se ei tuntunut oikealta työpajojen aikana. Jo tutkimuslupa-asioista kertominen ja niiden pyytäminen tuntui rikkovan tunnelmaa ja työpajojen tarkoitusta. Tutkimuksellisuuden korostaminen olisi tuntunut turvallisen tilan rakentamisen vastaiselta ja oman hyödyn tavoittelulta osallistujien kustannuksella. Tutkielmaa kirjoittaessa jäimme kaipaamaan konkreettisempaa aineistoa osallistujien kokemuksista, mutta päätimme työpajojen aikana priorisoida luottamuksen rakentamista haavoittuvassa asemassa olevien

osallistujien kanssa. Tulevissa tutkimuksissa kehotamme panostamaan aineiston keräämisen suunnitelmallisuuteen ja sen eettisiin ongelmakohtiin perusteellisesti etukäteen, jotta kerättävät aineistotyytit ja niiden keräämistapa voidaan toteuttaa luontevasti. Pohdimme myös voisiko aineiston keruu jollakin tavalla tukea turvallista tilaa ja yhteisöllisyyttä sen vaarantamisen sijaan.

Muistiyhdistykseltä toivottiin yhteisteosta, jonka voisi työpajojen päätyttyä ripustaa Aionkadun tilojen seinälle. Muistiyhdistyksellä aiemmin pidetyissä työpajoissa, esimerkiksi Länsikalion (2022, s. 71) työpajoissa, on ollut hyviä kokemuksia yhdessä tekemisen ilosta ja ryhmähenkeä vahvistavista vaikutuksista. Päädyimme lopulta jättämään yhteisteoksen pois omista työpajoistamme. Yhdessä tekeminen tarkoitti Valokuvakerhossa omien teosten tekemistä samassa tilassa. Vaikka tämäkin osoittautui arvokkaaksi yhteisölliseksi toiminnaksi, yhteisen taitteen tekeminen yhdessä on selkeä, kiinnostava aihe työpajojen jatkokehittelylle. Ajatus valmiista seinälle ripustettavasta teoksesta luultavasti asetti meille paineita keksiä jotain valttavan hienoa. Olisi ehkä ollut helpompaa sisällyttää pareittain tai ryhmässä tekemistä pienimuotoisemmassa taidetyöskentelyssä – niin osallistujille kuin meille ohjaajillekin.

Tutkielmantekoprosessi on kestänyt lähes kolme vuotta. Pitkän prosessin aikana aineistoa on täytynyt palautella mieleen uudelleen, mutta on myös tuntunut oikealta, että asiat ovat saaneet kypsyä rauhassa. Samat periaatteet hyvinvoinnin tärkeydestä ohjaavat edelleen meidän molempien toimintaa kuvataidekasvattajina, mutta olemme myös saaneet kasvaa prosessin aikana. Prosessin aikana olemme tutkielman tekemisen lisäksi suorittaneet suuren osan muista maisteriopinnoistamme. Opintojen aikana olemme mm. alkaneet ymmärtää kehollisuuden ja moniaistisuuden merkitystä taiteessa ja hyvinvoinnissa uudella tavalla. Katariina kuvaa omaa prosessiaan näin:

Minulla oli ehkä aiemmin oletus, että terapeutin valokuvauksen hyödyt ovat toiminnan sisällöissä eli itseilmaisussa ja itsetuntemukseen liittyvissä oivalluksissa. Ja vaikka taiteen, erityisesti terapeutin taiteen, elämyksellisyys oli kiistämättä tärkeää, taustalla oli silti ehkä myös oletus siitä, että vasta oivallusten sanallistaminen tekee niistä todellisia. Vaikka näitä oletuksia ei varsinaisesti ole sisäankirjoitettu terapeutin valokuvauksen oppeihin, vasta ekspressiivisen taideterapian periaatteiden nivominen terapeutin valokuvauksen menetelmiin alkoi mielesäni purkaa näitä oletuksia. Skotlannin taidetta rationalisoivan kuvataideopettajan

koulutuksen jälkeen on myös ollut vapauttavaa päästä oppimaan taiteesta ja kuvataidekasvatuksesta suomalaisen tapaan. Kuten Anttila (2010, s. 171.) toteaa, taiteen tieto on sellaista, ettei kaikkea välttämättä pysty tai tarvitse sanallistaa, ja se taiteessa onkin haastavaa ja kiinnostavaa.

Nyt tutkielmaprosessin ja opintojen loppupuolella on selvää, että meillä on vastaavan tutkimuksen ja taidetyöpajakokonaisuuden yhdistämiseen aivan erilainen perspektiivi kuin kaksi ja puoli vuotta sitten työpajoja suunnitellessamme. Prosessin kerran kokeneina osaisimme kiinnittää enemmän huomiota aineiston keräämisen suunnitteluun ja sen systemaattisempaan toteuttamiseen. Uusi työpajan osallistujaporukka tarkoittaisi uutta tutustumisprosessia, mutta luultavasti osaisimme nyt tämän kokemuksen tukemana hyödyntää kahta tutkijapedagogia paremmin. Tietäisimme luottaa toiseen enemmän työpajatoiminnan ohjauksessa, jolloin toinen on vapaampi hoitamaan tutkijan tehtäviä. Jälkikäteen tuntuu ymmärrettävältä, että osallistujien läsnä ollessa priorisoimme taidetyöpajojen ohjaamista emmekä aineiston keräämistä, mutta on selvää, että osallistujien ääni on jäänyt aineistossa heikoksi. Toisaalta nyt pienet ilahduttavat katkelmat, kuten ”minusta on tullut taiteilija” tuntuvat entistä arvokkaammilta. Jos nyt tekisimme uuden taideperustaisen toimintatutkimuksen, olisi meillä siihen selkeästi paljon paremmat valmiudet kuin tähän ensimmäiseen.

Valokuvakerhon tyyppinen taidetyöpaja kuvataidekasvatuksen toimintaympäristönä ei ole ehkä kaikista perinteisin. Mietimme suunnittelussa paljon omaa rooliamme kuvataidekasvattajina, sekä toiminnan tavoitteita. Mitä oikeastaan teemme? Mikä on toiminnan tavoite? Mil-laista kuvataidekasvatusta toteutamme Valokuvakerhossa? Pusa (2012) pohtii samoja kysymyksiä väitöskirjansa pohdinnassa. Hän esittää kysymyksen siitä, millä nimellä tai käsitteellä taidekasvatusta voisi kuvata kontekstissa, jossa taidetta ei opeteta, eikä siihen liity kasvattamisen missiota (Pusa, 2012, s. 247). Entä, millä nimellä kutsutaan henkilöä, jonka tehtävänä on luoda olosuhteita toisten ihmisten taiteen tekemiselle (Pusa, 2012, s. 247)? Tämä henkilö on taiteen mahdollistaja, joka ei ole opettaja, terapeutti tai taiteilija, vaikka olisikin jotain tai kaikkea näitä jossain toisaalla (Pusa, 2012, s. 247).

Yhtenä ideana Valokuvakerhoa suunniteltaessa oli toiminnan jalkauttaminen Muistiyhdistyksen tilojen ulkopuolelle. Yliopistovierailu olisi toteutuessaan ollut yksi tällaisen jalkauttamisen muoto. Jatkossa olisi mahtavaa yhdistää eri kohderyhmiä taidetyöpajatoimintaan: ikäihmisiä, opiskelijoita, koululaisia, lapsia tai muita muistiyhdistyksen toiminnan ulkopuolisia tahoja.

Kiinnostavaa olisi myös tutkia miten kuvataidekasvatuksen avulla voidaan parantaa muistikuntoutujien osallisuuden kokemusta esimerkiksi edellä kuvatun eri kohderyhmiä yhdistävän taidetoiminnan avulla. Samalla voitaisiin pyrkiä vaikuttamaan myös yhteiskunnan asenteisiin muistikuntoutujia kohtaan.

Tutkielman kirjoittaminen on ollut pitkä prosessi, joka on kuitenkin edennyt varmasti. Yhteistyömme on ollut mutkatonta ja sujuvaa. Prosessin aikana olemme kasvaneet kuvataidekasvattajina. Tutkielman tekeminen on ollut mielenkiintoinen matka, jonka aikana olemme oppineet paljon. Siihen tiivistyy paljon siitä, millaisia kuvataidekasvattajia nyt olemme ja ehkä myös jotain siitä, miten haluamme edelleen kehittyä. Taiteen ja hyvinvoinnin yhteydet, sekä kuvataidekasvatuksen mahdollisuudet hyvinvoinnin tukemiseen ovat kiinnostava aihe edelleen.

Haluamme kiittää kaikkia työpajoihimme osallistuneita. Kanssanne oli ilo työskennellä. Lisäksi haluamme kiittää muistiasiantuntija Mirva Hartikaista avusta ja yhteistyöstä, sekä ohjaajamme Mirja Hiltusta paitsi projektin mahdollistamisesta, myös gradumme ohjaamisesta.

Kiitos!

Lähteet

Aholainen, M., Jäntti S., Tammela A. ja Tanskanen J. (2021) Miten taide vaikuttaa? Kulttuurisia näkökulmia hyvinvointiin ja terveyteen. *Lääkärilehti* 5.3.20219/2021 vsk 76 s. 564–568. Haettu 15.9.2024 osoitteesta <https://www.laakarilehti.fi/tieteessa/katsausartikkeli/miten-taide-vaikuttaa-kulttuurisia-nakokulmia-hyvinvointiin-ja-terveyteen/?pub-lic=29e7a5eeae789608f35becb2cc8ef7a4>

Allardt, E. (1976). *Hyvinvoinnin ulottuvuuksia*. WSOY.

Anttila E. (2010). Taiteen tieto ja kohtaamisen pedagogiikka. Teoksessa Anttila E. (toim.) *Taiteen jälki - Taidepedagogiikan polkuja ja risteyksiä*. (s. 151–173) Teatterikorkeakoulu.

Anttila, E., Saastamoinen, S., Varto, J., Westerlund, H., Väkevä, L., Juntunen, M-L., ... Bresler, L. (2010). Johdanto. Teoksessa Anttila E. (toim.) *Taiteen jälki - Taidepedagogiikan polkuja ja risteyksiä*. (s. 5–11) Teatterikorkeakoulu.

Aura, L. K. (2021). *"Jos saisin kosketuksen luovuuteeni": Fenomenologistaiteellinen tutkimus yliopisto-opiskelijoiden matkanteosta ekspressiiviseen taideterapiaan pohjaavassa oppimisen ympäristössä*. Jyväskylän yliopisto.

Branderburg, C. (2008). *Kulttuurin ja hyvinvoinnin välisistä yhteyksistä. Näköaloja taiteen soveltavaan käyttöön*. Opetusministeriön julkaisuja. <https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/79051/opm12.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

Breilin, R. ja Parpala, M. (2020) *Kylän kuva – taideperustainen toimintatutkimus valokuvan käyttötavoista Ylipaakkolantielle sijoittuvassa yhteisötaideprojektissa*. (pro gradu -tutkielma, Lapin yliopisto). Haettu osoitteesta: <https://lauda.ulapland.fi/handle/10024/64471>

Eberhart, H. ja Atkins, S. (2014). *Presence and process in expressive arts work. At the edge of wonder*. London: Jessica Kingsley Publishers.

Gibson, N. (2018). *Therapeutic Photography: Enhancing Self-Esteem, Self-Efficacy and Resilience*. London: Jessica Kingsley Publishers.

Gibson, N. (2023). Using Therapeutic Photography in Social Work—An Interpretive Phenomenological Analysis of the Dynamics within a Group Programme. *British Journal of Social Work*, 54(1), 305–325. <https://doi.org/10.1093/bjsw/bcad196>

Halkola U., Mannermaa, L., Koffert T. ja Koulu, L. (2009). Lukijalle. Teoksessa Halkola U., Mannermaa, L., Koffert T. ja Koulu, L. (toim.) *Valokuvan terapeuttinen voima* (s. 9–10). Duodecim. 1–2. painos.

Halkola, U. (2009a). Mitä valokuvaterapia on? Teoksessa Halkola U., Mannermaa, L., Koffert T. ja Koulu, L. (toim.) *Valokuvan terapeuttinen voima* (s. 13–21). Duodecim. 1–2. painos.

Halkola, U. (2009b). Symboliset valokuvat terapeutin apuvälineenä. Teoksessa Halkola U., Mannermaa, L., Koffert T. ja Koulu, L. (toim.) *Valokuvan terapeuttinen voima* (s. 175–188). Duodecim. 1–2. painos.

Heikkinen H., Kaukko M. ja Salo P. (2023). Mitä toimintatutkimus on ja miten sitä tehdään. Teoksessa Heikkinen H. ja Kaukko M. (toim.) *Toimintatutkimus. Käytännön opas*. Vastapaino.

Hentinen, H. (2009). Valokuva taideterapiassa. Teoksessa Halkola U., Mannermaa, L., Koffert T. ja Koulu, L. (toim.) *Valokuvan terapeuttinen voima* (s. 147–168). Duodecim. 1–2. painos.

Itkonen, S. (2013). Taidepakka. 60 taidekorttia ja ideavihko. Ateneumin taidemuseo. Haettu 15.8.2024 osoitteesta https://ateneum.fi/wp-content/uploads/sites/3/2015/10/Ateneum_vihko_suom_netti.pdf

Jokela, T. & Huhmarniemi, M. 2020. Taideperustainen toimintatutkimus soveltavan taiteen kehittämisen välineenä. Teoksessa T. Jokela, M. Huhmarniemi, J. Paasovaara, L. Sainio & E. Hämäläinen (toim.), *Luontokuvaus soveltavana taiteena* (s. 39–60). Lapin yliopisto.

Jyrkämä, J. (2021). Toimintatutkimus. Teoksessa Jaana Vuori (toim.) *Laadullisen tutkimuksen verkkokäsikirja*. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoaarkisto [ylläpitäjä ja tuottaja]. Haettu 9.8.2024 osoitteesta <https://www.fsd.tuni.fi/fi/palvelut/menetelmaopetus/>

Kinnunen, E. (2020). *“Meillä on ilo ja riemu aina täällä, kun me opitaan uutta”*. Taideperustainen toimintatutkimus hyvinvointia tukevan taidetoiminnan kehittämisestä muistikuntoutujille ja heidän lähi-ihmisilleen (pro gradu -tutkielma, Lapin yliopisto). Haettu osoitteesta <http://urn.fi/URN:NBN:fi-fe20201222102541>

Knif, L. (2021). *Moninainen kuvis. Osallisia tiloja, tasa-arvon tekoja, taiteella tiedettyä toimijuutta*. (Väitöskirja, Helsingin yliopisto). <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-51-7267-9>

Laitinen, L. (2017). *Vaikuttavaa? Taiteen hyvinvointivaikutusten tarkastelua*. Turun ammatti-korkeakoulu.

Lapin Muistiyhdistys. (2021, 29. syyskuuta). *Kaksi kolmesta omaishoitajasta uupumassa*. Haettu 27.5.2022 osoitteesta <https://lapinmuistiyhdistys.fi/kaksi-kolmesta-omaishoitajasta-uupumassa>

Lapin Muistiyhdistys ry (2023). *”Minusta on tullut taiteilija”*. Muistiviesti 1/2023.

Leavy, P. (2018). Introduction to Arts-Based Research. Teoksessa Leavy, P. (toim.) *Handbook of Arts-Based Research* (s. 3-21). The Guildford Press.

Lehikoinen K. ja Vanhanen E. (toim.) (2017). *Taide ja hyvinvointi – Katsauksia kansainväliseen tutkimukseen*. Taideyliopisto. Haettu 15.9.2024 osoitteesta https://taju.uniarts.fi/bitstream/handle/10024/7104/Kokos_1_2017.pdf?sequence=1

Lintunen, J. ja Vanhanen, E. (2016). *Hän kaunis on, min’ en tietää vois, minä aikana ihminen kauniimpi ois. Toimintatutkimus luovan yhteistoiminnan rakentumisesta yhteisölliseksi taidekasvatukseksi veteraanien hoitoyhteisössä* (pro gradu -tutkielma, Lapin yliopisto). Haettu osoitteesta <https://lauda.ulapland.fi/bitstream/handle/10024/62452/Gradu%20Lintunen%20Jatta,%20Vanhanen%20Eeva.pdf?sequence=2>

Länsikallio, V. (2022). *Rakkaimpani koronaviruksen kourissa: Muistikuntoutujien taidetyöpajatoiminnan reflektointia pandemian vaikutusten valossa*. (pro gradu -tutkielma, Lapin yliopisto). Haettu osoitteesta https://lauda.ulapland.fi/bitstream/handle/10024/65146/Lansikallio_Vilma.pdf?sequence=1

Löytönen, T. ja Sava, I. (2010). Taidepedagogiikka tarinoiden ja tunteiden tulkkina. Teoksessa Anttila E. (toim.) *Taiteen jälki - Taidepedagogiikan polkuja ja risteyksiä*. (s. 95–119) Teatteri-korkeakoulu.

Muistikummi. (n.d.). *Minustako muistikummi? Muistikummit; Muistiliitto*. Haettu 17.6.2024 osoitteesta <https://www.muistikummit.fi>

Ojanen, S. (2000). *Ohjauksesta oivallukseen: Ohjausteorian kehittelyä*. Palmenia.

Pohjois-Pohjanmaan kesäyliopisto. (2020) Facebook. Haettu 19.9.2024 osoitteesta <https://www.facebook.com/pohjoispohjanmaankesayliopisto/posts/ekspressiivisen-taideterapian-perusteet-20-op26920202352021-yht-8-l%C3%A4hiopetus-viik/3454056091304816/>

Pusa, T. (2012). *Harmaa taide: Taiteen ja vanhuuden merkityssuhteita*. Aalto-yliopiston taiteiden ja suunnittelun korkeakoulu, taiteen laitos.

Raivio H. ja Karjalainen J. (2013). Osallisuus ei ole keino tai väline, palvelut ovat! Osallisuuden rakentuminen 2010-luvun tavoite- ja toimintaohjelmissa. Osallisuus – oikeutta vai pakkoa? (Toim. Taina Era) 12–34. Haettu 19.7.2024 osoitteesta https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/64153/JAMKJULKAISUJA1562013_web.pdf

Roitto, H-M. (2024). Muistisairauteen sairastuu huomattavasti aiempaa arvioitua useampi – sairastuneita on vuonna 2040 lähes 250 000. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. Haettu 15.9.2024 osoitteesta <https://thl.fi/-/muistisairauteen-sairastuu-huomattavasti-aiempaa-arvioitua-useampi-sairastuneita-on-vuonna-2040-lahes-250-000>

Saastamoinen, R. (2010). Prologi: Virhe taidepedagogiikan tehtävänä. Teoksessa Eeva Anttila (toim.) *Taiteen jälki. Taidepedagogiikan polkuja ja risteyksiä* (s. 13–16). Teatterikorkeakoulu.

Savolainen, M. (2009). Voimauttava valokuva. Teoksessa Halkola U., Mannermaa, L., Koffert T. ja Koulu, L. (toim.) *Valokuvan terapeuttinen voima* (s. 209–228). Duodecim. 1–2. painos.

Semi, T. (2009). Hyvyys ennen kauneutta - valokuvallinen työskentely vanhustyössä. Teoksessa Halkola U., Mannermaa, L., Koffert T. ja Koulu, L. (toim.) *Valokuvan terapeuttinen voima* (s. 245–248). Duodecim. 1–2. Painos.

Taikusydan. (2023). Käsitteet. <https://taikusydan.turkuamk.fi/tietopankki/kasitteet/>

Virolainen, J. (2015). Kulttuuriosallistumisen muuttuvat merkitykset: Katsaus taiteeseen ja kulttuuriin osallistumiseen, osallisuuteen ja osallistumattomuuteen. Cuporen verkkojulkaisu 26. Kulttuuripoliittisen tutkimuksen edistämissäätö. https://www.cupore.fi/images/tiedostot/kulttuuriosallistumisenmuuttuvatmerkitykset_000.pdf

Weiser, J. (2022). *PhotoTherapy Techniques*. PhotoTherapy Centre. Haettu 16.9.2024 osoitteesta <https://phototherapy-centre.com/phototherapy-techniques/>

Westerlund, H. ja Väkevä, L. (2010). Kasvatuksen taide ja kasvatus taiteeseen: Taiteen yleinen ja erityinen pedagoginen merkitys John Deweyn filosofian näkökulmasta. Teoksessa Anttila E. (toim.) *Taiteen jälki - Taidepedagogiikan polkuja ja risteyksiä*. (s. 35–55) Teatterikorkeakoulu.

Liite 1. Tutkimuslupa

Tutkimukseen osallistuvan suostumus

Hyvä Valokuvakerho-työpajoihin osallistuva,

Olemme Lapin yliopiston kuvataidekasvatuksen opiskelijoita ja ohjaamme Valokuvakerho-työpajat yhteistyössä Lapin Muistiyhdistyksen kanssa. Työpajojen suunnittelu ja toteutus on osa opintoihimme kuuluvaa yhteisötaideprojektikursseja. Samalla valmistelemme myös opinnäytetyötämme, jonka tavoitteena on kehittää yhteisötaidetoimintaa valokuvan keinoin.

Tutkimuksemme aineisto muodostuu Valokuvakerho-työpajojen aikana luoduista materiaaleista:

- ohjaajien havainnoista ja päiväkirjamerkinnöistä,
- työpajojen dokumentoinnista valokuvaamalla,
- nauhoitetuista keskusteluista osallistujien kanssa sekä
- muusta työpajassa tuotetusta materiaalista, esimerkiksi taideteoksista.

Pyydämme sinua osallistumaan tutkimukseemme ja pyydämme sinulta lupaa tutkimuksen aineiston keräämiseen.

Aineistoa käytetään ainoastaan tutkimuksen tarkoituksiin ja tulokset julkaistaan tutkimusraporteissa siten, ettei yksittäistä tutkittavaa voi tunnistaa. Tutkimukseen osallistuvilla on oikeus saada lisätietoa tutkimuksesta tutkijaryhmän jäseniltä missä vaiheessa tahansa. Osallistuminen on täysin vapaaehtoista ja voit perua suostumuksesi, milloin vain.

Suuri kiitos tutkimuksemme tukemisesta!

Kiitos paljon avustasi!

Ystävällisin terveisin,

Karoliina Hautala ja Katariina Leinonen

Allekirjoittamalla annat suostumuksen aineiston keräämiselle sekä esittämiseen pro gradu –tutkielmassa sekä yhteisötaideprojektin esittelyssä.

Osallistujan allekirjoitus ja nimenselvennys

Paikka ja päivämäärä

Valokuvakerho

Kotitehtävä:

Valitse vähintään yksi itsellesi rakas esine tai esine, joka edustaa itsellesi rakasta asiaa. Voit myös tuoda useamman kuin yhden esineen.

Tuo se mukana seuraavalle kerralle 7.4. Tapaamme jälleen Muistiyhdistyksellä klo 16–18.

Liite 3. Kotitehtävä.

Valokuvakerho

Kotitehtävä

Valitse yksi taideteos, josta otit taidemuseon näyttelyssä valokuvan. Tehtävänäsi on ottaa valokuva tämän taideteoksen perusteella. Valokuvalle on kaksi vaihtoehtoa:

- 1) Mistä taideteos kertoo? Ota valokuva, joka jatkaa taideteoksen tarinaa.
- 2) Ota valokuva, joka jollain tavalla muistuttaa sinua valitsemastasi taideteoksesta. Valokuvassasi sinua voi muistuttaa taideteoksesta esimerkiksi väri, muoto, sisältö, tunnelma, ääni.

Ota kuva mukaan seuraavalle kerralle!

Muistikuvia 3.6.-30.8.2022

Muistikuvia-näyttely esittelee teoksia, jotka on luotu kevään 2022 aikana Valokuvakerho-taidetyöpajoissa. Työpajat olivat Lapin yliopiston ja Lapin Muistiyhdistyksen yhteistyössä järjestämä kokonaisuus, jossa osallistujat työskentelivät moniaistisesti tehden, vastaanottaen ja tulkiten taidetta.

Näyttelyssä on esillä muistikuntoutujien, lähi-ihmisten sekä työpajaohjaajien töitä. Teokset ovat syntyneet muun muassa musiikkimeditaatioiden aikana, abstraktin taiteen ja tekemisen ilon inspiroimana sekä ryhmäkeskustelujen innoittamista ideoista.